

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

META NOVAK

DRUŽBENO-EKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK SKOZI ANKETNE NEODGOVORE

diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

META NOVAK

mentorica: doc. dr. Brina Malnar

DRUŽBENO- EKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK SKOZI ANKETNE NEODGOVORE

diplomsko delo

Ljubljana 2008

Zahvaljujem se

prof. Andreji Klemenc za lekturo, Sandiju za pomoč pri urejanju,

mentorici doc. dr. Brini Malnar za strokovno pomoč pri izdelavi diplomskega dela ter

vsem mojim najbližjim za vso podporo in spodbudo skozi vsa leta študija kakor

tudi v času izdelave diplomskega dela.

DRUŽBENO-EKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK SKOZI ANKETNE NEODGOVORE

V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja so bile izvedene številne raziskave neodgovorov s predpostavko, da so odgovori "ne vem" pomembni nosilci informacij, čeprav jih pogosto izločimo iz znanstvene raziskave. Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener so v svoji raziskavi prišle do spoznanja, da so bile v slovenskem prostoru v letih 1984, 1986, 1987 in 1988 prisotne večje razlike v deležu odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami kot v podobnih raziskavah drugod. Vzrok temu naj bi bila ekonomskopolitična kriza. V diplomski nalogi nameravam s pomočjo raziskav Slovenko javno mnenje analizirati odgovore "ne vem" na nekatera družbeno ekonomska vprašanja v letih 2000, 2001, 2002, 2003, 2005 in 2006. Problemsko vprašanje, ki si ga pri tem zastavljam, je, ali se je razkorak med moškimi in ženskami v deležu odgovorov "ne vem", ki lahko kažejo na apatijo, nevednost ter pomanjkanje informacij, zmanjšal po obdobju tranzicije. Delež neodgovorov pri ženkah bi se moral zmanjšati z emancipacijo žensk in njihovim aktivnim vstopom v javno sfero, od česar je odvisen družbenoekonomski položaj žensk.

KLJUČNE BESEDE: neodgovori, družbenoekonomski položaj žensk, tranzicija

SOCIAL AND ECONOMICAL POSITION OF WOMEN TROUGH NONRESPONSES IN QUESTIONNAIRES

In 70's and 80's a number of studies was done researching nonresponses in questionnaires with hypothesis that nonresponses carry a lot of important information although we often eliminate them from the research. Anuška Ferligoj, Mirjana Ule and Tanja Rener found out in their research that in 1984, 1986, 1987 and 1988 a higher difference between men and women than in other countries in number of nonresponses was present. The economic and political crises seemed to be the cause of this. In my diploma work I plan to analyze nonresponse answers to some socioeconomic questions in 2000, 2001, 2002, 2003, 2005 and 2006, using public opinion questionnaires in Slovenia. I was interested if the difference between men and women in the number of non-responses, which can show apathy, ignorance and lack of information, after the period of transition got smaller. The share of women nonresponses should have decreased with woman emancipation and their active entrance into public sphere, which depends on social and economical position of women.

KEYWORDS: nonresponse, socioeconomic position of women, transition

KAZALO

1	UVOD	9
2	TEORETIČNI DEL	10
2.1	PROCES TRANZICIJE TER DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ SLOVENIJE PO OBDOBJU TRANZICIJE	10
2.1.1	PROCES TRANZICIJE	10
2.1.2	TRANZICIJA VREDNOT IN DEPOLITIZACIJA.....	12
2.1.3	SLOVENIJA MED LETOMA 2000 IN 2005.....	13
2.2	OPREDELITEV JAVNE IN ZASEBNE SFERE	14
2.3	DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK DANES.....	18
2.3.1	SPOLNO ASIMETRIČNA ALOKACIJA DRUŽINSKEGA DELA	18
2.3.2	VKLJUČEVANJE ŽENSK V PROCESSE IZOBRAŽEVANJA	21
2.3.3	VSTOP ŽENSK NA TRG DELA	21
2.3.4	POLOŽAJ ŽENSK V OBDOBJU TRANZICIJE.....	23
2.3.5	PRISOTNOST ŽENSK V ORGANIH POITLIČNEGA ODLOČANJA	24
2.3.6	NEENAKOST PO SPOLU	26
2.4	ANALIZA ODGOVOROV "NE VEM" V RAZISKAVAH	27
2.4.1	ANKETNI NEODGOVORI	27
2.4.2	OBDELAVA ODGOVOROV "NE VEM"	28
2.4.3	NENAKLJUČNA RAZPOREJENOST ODGOVOROV "NE VEM"	29
2.4.4	RAZLOGI ZA IZBIRO ODGOVORA "NE VEM"	31
2.4.5	SPOL IN NEODLOČENOST V RAZISKAVAH.....	33

2.4.6	SOCIALIZACIJA V SPOLNE VLOGE.....	34
2.4.7	SUBJEKTIVNA KOMPETENCA V POVEZAVI Z OBJEKTIVNIM ZNANJEM.....	36
2.5	DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK SKOZI ANKETNE NEODGOVORE V SLOVENSKI RAZISKAVI IZ 80. LET.....	37
2.5.1	VPLIV IZOBRAZBE.....	40
2.5.2	VPLIV STAROSTI.....	40
2.5.3	VPLIV VELIKOSTI NASELJA IN TIPA NASELJA	41
2.5.4	POJASNEVALEN VPLIV NEODVISNIH SPREMENLJIVK	41
2.5.5	PRIMERJAVA VPRAŠANJ IZ JAVNE IN ZASEBNE SFERE.....	42
2.5.6	POVZETEK REZULTATOV SLOVENSKE RAZISKAVE.....	43
3	EMPIRIČNI DEL	45
	ANALIZA ODGOVOROV "NE VEM" V RAZISKAVAH SLOVENSKO JAVNO MNENJE V OBDOBJU 2000–2006.....	45
3.1	RAZISKOVALNA METODOLOGIJA	45
3.1.1	RAZISKAVE SLOVENSKO JAVNO MNENJE.....	45
3.1.2	IZBOR ENOT ANALIZE.....	46
3.2	REZULTATI.....	53
3.2.1	"NE VEM".....	57
3.2.2	"NE VEM" IN SPOL.....	59
3.2.3	"NE VEM", SPOL IN IZOBRAZBA	61
3.2.4	"NE VEM", SPOL IN STAROST	63
3.2.5	"NE VEM", SPOL IN KRAJEVNI TIP	66

3.2.6	PEARSONOV KOEFICIENT	68
3.2.7	REGRESIJA	72
3.2.8	PEARSONOV HI-KVADRAT	74
4	SKLEP	76
5	VIRI IN LITERATURA	79
	PRILOGA A: TABELE	88

KAZALO TABEL

Tabela 3.1:	Deleži odgovorov "ne vem" za opazovana vprašanja.....	56
Tabela 3.2:	Vrednosti indeksa "ne vem"	59
Tabela 3.3:	Vrednosti indeksa "ne vem" glede na spol	61
Tabela 3.4:	Aritmetična sredina indeksa "ne vem" glede na izobrazbo in spol	63
Tabela 3.5:	Aritmetična sredina indeksa "ne vem" glede na starost in spol.....	65
Tabela 3.6:	Aritmetična sredina indeksa "ne vem" glede na tip krajevne skupnosti in spol	67
Tabela 3.7:	Pearsonov koeficient za indeks "ne vem"	71
Tabela 3.8:	Prikaz vrednosti regresije	74
Tabela 3.9:	Vrednosti Pearsonovega hi-kvadrata.....	75
Tabela A.1:	V politiki ljudje včasih govorijo o levici in desnici. Kam bi vi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer pomeni nič levico in 10 desnico?.....	88
Tabela A.2:	Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: državnemu zboru	89
Tabela A.3:	Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: predsedniku republike	89

Tabela A.4: Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: političnim strankam.....	89
Tabela A.5: Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: vladi Republike Slovenije	90
Tabela A.6: Denimo, da bi bile naslednjo nedeljo zopet volitve v državni zbor. za katero stranko pa bi tokrat volili?.....	90
Tabela A.7: Spodaj so zapisani trije značilni pogledi na družbo, ki v njej živimo. Kateri izmed njih je najbližje vašemu mnenju?	91
Tabela A.8: Spol.....	91
Tabela A.9: Tip krajevne skupnosti	92
Tabela A.10: Navedite zadnjo šolo, ki ste jo končali, redno ali izredno.....	92

1 UVOD

Raziskovalke Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener so v knjigi, objavljeni leta 1990, z naslovom *Ženska, zasebno, politično ali "Ne vem, sem neodločena"* in v članku iz leta 1989 z naslovom "Ne vem" – učinkovita mera družbenoekonomskega položaja žensk ugotovljale, da je v obdobju ekonomske in politične krize v raziskavah Slovensko javno mnenje v letih 1984, 1986, 1987 in 1988 opaziti večjo razliko v deležu odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami kot v podobnih raziskavah drugod. V osemdesetih letih 20. stoletja je bilo namreč izvedenih več analiz odgovorov "ne vem" v anketnih vprašalnikih. Raziskave so izhajale iz premise, da odgovori "ne vem" niso naključno razporejeni in so nosilci pomembnih podatkov, čeprav jih pri obdelavi podatkov navadno izločimo iz analize. Tovrstne analize so med drugim opravili Ronald B. Rapoport, Joe D. Francis in Lawrence Bush.

V diplomski nalogi po kratkem orisu družbeno-ekonomskega položaja žensk danes najprej predstavim rezultate iz že opravljenih raziskav, v nadaljevanju pa analiziram nekaj družbeno-političnih vprašanj iz raziskav Slovensko javno mnenje iz zadnjih nekaj let. V empiričnem delu naloge tako poskušam ugotoviti, ali se je razlika med moškimi in ženskami v deležu odgovorov "ne vem", ki lahko kažejo na apatičnost, nevednost in neinformiranost, po obdobju tranzicije in z vstopom v Evropsko unijo zmanjšala oziroma ali je razlika med spoloma v Sloveniji podobna kot v drugih državah. Delež odgovorov "ne vem" naj bi se zmanjševal z emancipacijo žensk in njihovim aktivnim vstopanjem v javno sfero in je odvisen od družbeno ekonomskega položaja žensk.

Poznejše raziskave, ki jih je izvedel Ronald B. Rapoport v sodelovanju z Lonno Rae Atkeson v letu 2003, so pokazale, da se trend zmanjševanja neodločenosti med spoloma ne nadaljuje. Podatki, ki so jih dobile avtorice Ferligoj, Ule in Rener v svoji raziskavi, tako morda niso posledica krize v Sloveniji, temveč so že pokazatelj vnovičnega povečanja razlik med spoloma po kratkem obdobju zmanjšanja. Prva raziskava, ki jo je izvedel Ronal B. Rapoport, je bila namreč izvedena vsaj desetletje pred slovensko raziskavo.

Rezultati empiričnega dela bodo v tem primeru tako pomemben pokazatelj položaja žensk danes ne le pri nas, temveč v celotni zahodni družbi, čeprav je neodločenost v anketah le eden od pokazateljev družbeno ekonomskega položaja žensk.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 PROCES TRANZICIJE TER DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ SLOVENIJE PO OBDOBJU TRANZICIJE

2.1.1 PROCES TRANZICIJE

Za slovensko družbo je bilo zadnje desetletje prejšnjega stoletja obdobje pomembnih strukturnih sprememb, katero sta zaznamovali vzpostavitev neodvisne države, ki je sledila neuspehu jugoslovanskega projekta, ter oblikovanje demokratične države in tržne ekonomije po padcu komunističnega projekta. Prvo transformacijo povezujemo z vzpostavljanjem državnosti na institucionalni ravni. Druga transformacija vključuje institucionalne spremembe, kot je razvoj demokratičnih političnih institucij, privatizacije in tržne liberalizacije (Adam in Makarovič 2001). Tranzicija poleg demokratizacije in uvedbe tržnega gospodarstva zajema tudi splošne spremembe, usmerjene k evropeizaciji. Demokratična tranzicija zajema celoten proces spremembe oblasti od začetka do konca prejšnjega avtoritarnega ali totalitarnega režima do situacije, ko demokratične strukture s pomočjo sprejete nove ustave začno stopati v politično areno in politična elita prilagodi svoje obnašanje liberalnim demokratičnim praksam (Rizman 2002).

V času tranzicije pravila politične igre še niso definirana. Tranzicija tako pomeni sociološko fluidno in kaotično stanje, ko nove demokratične strukture šele nastajajo, medtem ko nekateri značilni vedenjski in strukturni ostanki starega režima ostajajo nespremenjeni. Slovenija je doživljala štirikratno tranzicijo, ker je novo nastala država, ob politični, ekonomski in socialni tranziciji, kot smo ji priča v večini drugih nekdanjih enopartijskih državah; slovenska tranzicija zajema, v nasprotju z drugimi, tudi izgradnjo nacionalne države (Rizman 2002). V Sloveniji sta v obdobju tranzicije tako potekala dva soodvisna in sočasna procesa: proces demokratizacije in proces suverinizacije (Miheljak in Toš 2002). Te spremembe zadevajo načine mišljenja in delovanja, vrednote, mentaliteto ter stališča (Adam in Makarovič 2001).

V Sloveniji se je demokracija vsaj v večini pomembnih razsežnosti uveljavila razmeroma hitro in uspešno. V mednarodno primerjalni perspektivi Slovenijo lahko najdemo v skupini držav, ki so ta preizkus prestale najuspešneje (Kogovšek 2005). Slovenija vsekakor spada v skupino najbolj politično razvitih držav postsocialistične tranzicije, skupaj s srednjeevropskimi ter baltskimi državami (Tomšič 2002).

Medtem ko je bil v drugih državah v preteklosti kapitalizem predhodnik demokracije, je bila v vzhodni in srednji Evropi tranzicija k demokraciji tista, ki je sprožila tranzicijo k kapitalizmu (Rizman 2002). V primerjavi z drugimi državami Vzhodne Evrope je imela Slovenija dokaj dobro začetno pozicijo, ki je bila močno povezana z njeno relativno odprtostjo do Zahoda že v času komunističnega režima v gospodarskem, kulturnem ter političnem smislu. Slovenija je prispevala kar 25–30 % k celotnemu jugoslovanskemu izvozu na zahodni trg, hkrati pa je njeno prebivalstvo predstavljalo le 8 % jugoslovanskega. Slovenski menedžerji so namreč imeli dobro razvite stike z zahodnimi partnerji. Vse to se je odražalo na razmeroma visokem življenjskem standardu. Odprtost do Zahoda je vplivala na hitrost in način sprememb v političnem življenju (Adam in Makarovič 2001).

V osemdesetih letih 20. stoletja se je začela civilna družba hitro razvijati. To je pripomoglo k padcu kumunističnega režima. Zaradi prilagodljivosti in fleksibilnosti stare elite so politične spremembe potekale še toliko bolj gladko. Zaradi svoje ekonomske in socialne stabilnosti ter relativne etnične homogenosti pa se je Slovenija lahko izognila etničnim konfliktom, ki so značilni za druge države nekdanje Jugoslavije. Slovenska tranzicija je bila tako razmeroma uspešna (Adam in Makarovič 2001).

Poleg tega se je Slovenija podala v tranzicijo veliko bolje pripravljena kot večina drugih držav. Zaradi svojega trikratno specifičnega položaja, homogene etnične sestave, gospodarske razvitosti, popolne odprtosti meja od začetka šestdesetih let naprej je svoj prehod v novo družbeno ureditev izpeljala v drugačnih razmerah kot druge jugoslovanske republike in druge vzhodnoevropske države (Miheljak in Toš 2002).

Slovenski vzorec demokratične tranzicije je imel podobno kot madžarski evolutivno pot (Rizman 2002). Ključno dogajanje tranzicije sistema se je odvijalo počasi skozi vsa osemdeseta leta (Miheljak in Toš 2002). Gospodarska rast je bila od leta 1994 visoka (okrog 4 %), dosežena pa je bila z lastnimi viri (Adam in Makarovič 2001). Po recesiji v letih 1992 in 1993 je že v letu 1997 prvič preseгла BDP, ki ga je dosegala ob razpadu Jugoslavije (Miheljak in Toš 2002). Pri tem se Slovenija do leta 1999 ni pretirano zadolževala in ni imela zunajtrgovskega deficita. Vendar so bili relativno dobri gospodarski rezultati v letu 1999 doseženi na račun poslabšanja nacionalno-ekonomskega ravnotežja in upočasnitve potrebnih strukturalnih reform (Adam in Makarovič 2001).

2.1.2 TRANZICIJA VREDNOT IN DEPOLITIZACIJA

Tranzicija ni bila relativno hitra in uspešna le na manifestni ravni, ampak tudi na vrednotnem področju, kar pa je precej zahtevnejše. Zaradi hitre prilagoditve večine prebivalstva na novi politični in ekonomski sistem so se vrednotne usmeritve v tranzicijskem času izkazale za fleksibilnejše in spremenljivejše. V Sloveniji lahko zasledimo relativno dobro stanje demokracije, kot so visoka stopnja političnih pravic in državljanskih svoboščin, precejšna svoboda medijev, razmeroma visoka stopnja podpore demokraciji, v primerjavi z drugimi tranzicijskimi državami in nekaterimi državami razvite zahodne demokracije (Kogovšek 2005).

Inglehart v svoji raziskavi vrednot Slovenijo v obdobju po tranziciji označi kot za sodobno racionalno in sekularizirano družbo, vrednotni svet Slovenije pa je podoben vrednotnemu svetu starih članic Evropske unije (Toš 2004). Slovenski državljani po podatkih številnih raziskav na splošno sprejemajo demokracijo kot sistem vladanja. Njihovo sprejemanje pa bi lahko opisali kot instrumentalistično, saj demokracije ne obravnavajo kot vrednoto samo po sebi, temveč bolj kot sredstvo predvsem za izboljšanje splošnega ekonomskega položaja in blaginje državljanov. Zaupanje slovenski državljanov v politične institucije je razmeroma nizko, prav tako raven politične participacije, za katero se zdi, da upada (Adam in Makarovič 2001).

Za Slovenijo je v zadnjem času tako značilna depolitizacija vsakdanje zavesti (Miheljak 2004). Politična participacija je pomemben del stabilnega demokratičnega političnega sistema. Upadanje politične participacije je moč opaziti predvsem med letoma 1991 in 1999 (Makarovič 2002). Podatki Evropske družboslovne raziskave iz leta 2002 Slovenijo v kontekstu drugih evropskih držav uvrstijo med države, kjer je pomen politike v vsakdanjem življenju posameznika najmanjši. Poleg nizkega zanimanja za politiko je značilna tudi nizka udeležba pri vseh vrstah politične aktivnosti, kot so politična potrošnja, stiki s politiki, podpisovanje peticij in delovanje v političnih organizacijah. To lahko pojasnimo z dejstvom, da je Slovenija po eni strani država brez kontinuitete lastne države, po drugi strani brez demokratične tradicije, kakršno so pred drugo svetovno vojno poznale druge srednjeevropske države. Participativna politična kultura tako ni samoumevna. Po drugi strani je Slovenija živela vedno v sorazmerno dobrem materialnem stanju, brez večjih socialnih pretresov in v liberalnem vzdušju, kar je dodatno pripomoglo k politični pasivizaciji državljanov (Malnar 2004).

Po podatki raziskav Slovenskega javnega mnenja se manj izobraženi, manj premožni in ženske čutijo bolj izključene iz političnega življenja. Ista skupina ljudi izraža v povprečju tudi manj zanimanja za participacijo ter tudi nekoliko bolj čuti določen strah pred politiko. Kljub podatkom ravni politične participacije v Sloveniji po mnenju Mateja Makaroviča nikakor ne moremo oceniti kot izrazito nizke (Makarovič 2002).

Pojav nizkega zaupanja lahko pojasnimo s tezo o tranzicijskem učinku. Negativna izkušnja tranzicije je prinesla novo vrsto tveganj, ki jih posameznik prej ni bil navajen in pred katerimi se ni čutil dovolj zaščitene. Prišlo je do množične izkušnje vrednotne in vedenjske neprilagojenosti na nove okoliščine, ki jih je prinesla tranzicija. Stare norme niso veljale več, nove pa še niso postale zavezujoče (Malnar 2004). Postsocialistična transformacija vključuje kulturno revolucijo, v kateri so bili razgrajeni vsaj nekateri kulturni temelji stare družbene ureditve in ustvarjeni novi, ki pomembno pripomorejo k utrditvi nove politične ter ekonomske ureditve (Bernik in Malnar 2002). Hajdeja Igljč v zadnjih petih letih opaža dvigovanje ravni zaupanja, kar je posledica normalizacije družbenih in gospodarskih razmer glede na zgodnja devetdeseta, ko je bila stopnja zaupanja v Sloveniji ena izmed najnižjih (Igljč 2004).

2.1.3 SLOVENIJA MED LETOMA 2000 IN 2005

Obdobje od leta 2000 do 2005, ki ga zajema analiza podatkov v tej diplomski nalogi, označuje izrazito dinamično družbeno razvojno obdobje s koncem devetdesetih let. Zaznamujejo ga prizadevanje za vključitev v evroatlantske povezave, vključitev v Evropsko unijo s prvim majem 2003 in pa vstop v Nato (Toš 2004). Slovenijo pri vstopu v nadnacionalna omrežja označuje prehod iz družbe, v kateri je prevladovala kultura enakosti z nizko stopnjo stratifikacije in z relativno visoko zagotovljeno varnostjo posameznika, v družbo tekmovalnosti z vedno bolj naraščajočo stratifikacijo in tveganjem (Trček 2004). Denacionalizacija z začetkom devetdesetih, postopna privatizacija družbene lastnine, razvoj zasebne lastnine in razvoj na kapitalskih odnosih temeljčega gospodarstva ustvari družbeno razpoznaven sloj premožnih ljudi na eni strani in jasneje zamejen sloj ljudi, katerih socialno-ekonomski položaj je odvisen od delovanja socialne države (Toš 2004).

Slovenija je tako kot druge postsocialistične države začela po letu 1990 radikalneje spreminjati svoj ekonomski sistem po modelu tržno-kapitalističnih gospodarstev. Pozneje se je tudi zavzela, da bo svojo regulativo harmonizirala z Evropsko unijo. Prišlo je do premikov v porazdelitvi moči in bogastva in s tem do pojavov, ki so bili prej skoraj neznan. Povečala se je brezposelnost, mnoga podjetja so bankrotirala, od ljudi pa se zahteva večja stopnja

samoiniciativnosti. Zmožnost za delovanje v čedalje bolj kompetitivnem okolju se je pokazala kot neenakomerno razporejena. Nekatere družbene skupine pa na to niso bile pripravljene (Adam in Makarovič 2001).

Objektivni podatki kakovosti življenja, ki je pokazatelj napredka, uvrščajo Slovenijo po obdobju tranzicije na sam rep petnajstirice starih članic Evropske unije (Uhan 2004). Po podatkih Human Development Indexs je Slovenija v letu 1997 zasedla na absolutni svetovni lestvici 28. mesto ter tako dohitela države na repu petnajsterice. V poročilu o človekovem razvoju iz leta 2002 pa Slovenija ohranja doseženi rang (Miheljak in Toš 2002). Podatki iz raziskave Slovensko javno mnenje 2003/1 kažejo na zanemarljiv delež prebivalcev Slovenije, ki po lastni oceni živijo v pomanjkanju ali revščini oziroma se močno omejujejo pri nakupu osnovnih življenjskih dobrin. V zadnjih dvajsetih letih po podatkih v Sloveniji upada delež prebivalcev, ki morajo po lastni oceni za preživetje skrbno gospodariti. Hkrati narašča tudi delež respondentov, ki se po lastni oceni ne omejujejo pri nakupih dobrin. Od leta 1981 se izboljšujejo tudi subjektivne ocene zdravstvenega stanja vprašanih. Kakovost življenja po obdobju tranzicije v Sloveniji tako postopoma narašča (Uhan 2004).

2.2 OPREDELITEV JAVNE IN ZASEBNE SFERE

Za meščansko, industrializirano in urbanizirano družbo je značilna polarizacija zasebne in javne sfere (Ferligoj in drugi 1990). Ločitev družbenega življenja v zasebno sfero doma, družine ter medosebnih odnosov in javne sfere dela ter politike (Siltanen in Stanworth 1984). Dihotomija javne proti zasebni sferi v grški filozofiji je temeljila na javnem svetu politike in zasebnem svetu družine ter ekonomskih odnosov. V moderni sociologiji je razlikovanje uporabljeno v odnosu do ločitve doma in dela, mejitev, ki je bila videna kot temelj za tradicionalno delitev dela po spolu (Marshall 1998: 541). Obe sferi se v medsebojni povezavi vzajemno dopolnjujeta in podpirata (Ferligoj in drugi 1990). Ženske so tradicionalno živele v zasebni sferi, kjer po patriarhalni definiciji kultura ne nastaja. Ženskam je bila odvzeta moč samostojnega delovanja, somodefiniranja, seksualne izbire, lastnega mnenja, razmišljanja, dostopa do znanja in ne nazadnje do razumevanja lastnega telesa. Moški so bili povezovani z umom, razumom, racionalnostjo, logiko. Zmožni naj bi bili sodelovati v javnem življenju ter ustvarjati kulturo (Kuhar 2004).

Zasebna in javna sfera sta močno prepleteni in interaktivni, vendar se spreminjajo načini interakcije med družino in zunanjim svetom (Švab 2001). V predmoderini Evropi tako sferi zasebnosti in javnosti nista bili diferencirani, ampak sta bili na določen način združeni znotraj

lokalne skupnosti. Z rojstvom kapitalizma in s prevlado tržno – blagovnih razmer, se zasebnost odcepi in loči od skupnosti, javnost pa dobi vlogo garanta zasebnosti. J. Habermas ugotavlja, da je zasebnost postopoma postala sfera umika od javnosti in s tem od politike (Ferligoj in drugi 1990). Za zasebnost v postmodernosti toliko bolj kot za zasebnost v modernosti velja, da je neulovljiva predvsem zaradi družbene narave zasebnosti kot zaprtega mesta, kamor imajo vstop le izbrani (Švab 2001). Javnost pa se je pri tem podobno v sebi razcepila na politično in nepolitično javnost (Ferligoj in drugi 1990). Boals politično opredeljuje kot nekaj, kar je intimno povezanega z družbenim (Siltanen in Stanworth 1984).

Bahrtdt trdi, da se razvoj javne-politične sfere dogaja sočasno z razvojem novih tržnih oblik gospodarstva, kar pa omogoča maksimalen razvoj zasebnosti. Pri tem je zasebnost pozitivno vrednotena kot mesto intimnosti, individualizacije in spontanosti individualnih čustev. Privatizacija družine tako omogoča osvoboditev od represivne skupnosti. Po drugi strani je mesto negativno vrednoteno kot prostor šibke socialne integracije, vendar hkrati prostor večje individualne svobode. Mesto je sistem, v katerem se vse življenje polarizira in poteka na dveh medsebojno ločenih krajih, v zasebnosti in javnosti (Ferligoj in drugi 1990). J. B. Elstain dojema ločitev javne in zasebne sfere kot kontrast med trdim, neosebno javnim svetom, odlagališčem nasilja in družbenega nasproti individualnemu, determiniranemu s toplo intimo, privatnim svetom, prostim od onesnažene politične nuje (Siltanen in Stanworth 1984).

Prejšnja trdna vez med zasebno-družinsko in javno-skupnostno sfero se pretrga. Na njenem mestu nastaja vez, ki temelji na zahtevah zasebne sfere po večji avtonomiji posameznikov. Z razvojem kapitalizma se tako življenje vse bolj podružblja in polatizira. Zasebna sfera se je še dodatno podredila komercializaciji, instrumentalni porabi in kompenzatorni vlogi v reprodukciji identitete posameznikov. Javna sfera določa zasebni sferi omejen in nadzorovan družbeni prostor, v katerem naj bo naloga zasebnosti ponovna vzpostavitev lojalnosti sistemu. Lahko govorimo o globalni depolitizaciji zasebnosti v modernih družbah (Ferligoj in drugi 1990).

Razmerje med zasebnostjo in javnostjo v modernih družbah nastopa v treh oblikah. Prva je liberalna, kjer zasebnost konstituira javnost in javnosti podeljuje legitimiteto. V teh družbah javna sfera ne more več rasti iz zasebne sfere, ampak se konstituira za sebe ter si preko tržnih mehanizmov, medijev, reklame in državnih intervencij deloma podredi zasebno sfero. V socialističnem tipu javnost utemeljuje zasebnost. Javna sfera je prioriteta, zasebna avtonomija pa je omejena zgolj na vrednotna in intimistična obnašanja, irelevantna z vidika

celotne družbe. V pluralistično-participativnem tipu sta obe sfere relativno avtonomni. Njun odnos pa je odnos soodvisnosti. Ta model razmerja se je razvil v najbolj razvitih zahodnih družbah. Vsi trije tipi razmerij lahko soobstajajo v istih družbah (Ferligoj in drugi 1990).

Konstituiranje moderne družbe tako pomeni radikalno družbeno prestrukturiranje na dve ločeni sferi, na zasebno in javno sfero. Da bi se nova družbena razmerja lahko ustvarila in pri tem tudi obdržala, dobi družina ter s tem tudi zasebna sfera novo družbeno funkcijo. Družina postane temeljni konstituent moderne družbe, v kateri ima radikalno novo vlogo ženska. Vendar je v samem ontološkem temelju delovanja zasebnosti ključno in nespremenjeno ostalo ravno materinstvo in prek te vloge definirana ženska družbena vloga. Postmodernost pa zaznamuje nove dimenzije ženske socialnosti predvsem množičen vstop žensk v javne segmente družbe, kot je sfera dela, izobraževanja in politike (Švab 2001).

Zasebnost v sebi še vedno ohranja mnoge izrazito predmoderne sestavine, kot je stanovski značaj spolne delitve dela v moderni družbi. Ker so moški dominantni že v zasebni sferi, so tako dominantni tudi v javni sferi. Ženskam je v industrijskih družbah dodeljena vloga ohranitelja doma, družine in zasebnosti. Posameznik je tako s svojo spolno vlogo determiniran vse življenje. Pri tem pa spolna vloga naddeterminira vse ostale vloge. Vendar ženske niso omejevale svoje dejavnosti le na družino in zasebnost, temveč so jo razširjale na različna področja javnosti. Vsaka institucija in socialna dejavnost je označena kot politična oziroma ima javen pomen. Vse bolj množično vstopanje žensk na trg dela in v izobraževalne institucije kaže na specifična, četudi nepolitična področja javnosti, kjer so ženske lahko delovale precej pred svojim formalnim vstopom v politični del javne sfere (Ferligoj in drugi 1990). Zasebno sfero, svet osebnih odnosov in zakona, prijateljstva in družine, domače rutine in skrbi za otroke so feministične avtorice vedno znova prikazale kot politično in privatno hkrati predvsem z geslom: "Zasebno je politično!" (Siltanen in Stanworth 1984).

Odnosi med spoloma se pogosto dojemajo kot javno proti zasebnemu, produkcija nasproti potrošnji, aktivno v opoziciji do pasivnega, kulturno proti naravnemu, moški nasproti ženski (Rotman 2006). V zahodnoevropskem mišljenju, po dualističnem modelu, moški predstavlja družbeni pol, ženska pa se vedno identificira z njemu nasprotno sfero – naravo (Švab 2001). Vendar je takšen pogled popačenje družbene realnosti. Kult doma ter razlikovanje spolnih vlog sta bila namreč pogosto tesno povezana z razlikovanjem javne in zasebne sfere. Pri tem so bile ženske dojete kot tiste doma, moški pa na delu. Dom je bil definiran kot zasebna,

ženska sfera v nasprotju do javne, ekonomske sfere moških. Definiranje žensk kot družinskih skrbnic in hraniteljic pa jih je izključilo iz procesa družbenih sprememb (Rotman 2006).

Javna sfera pa ni bila v celoti javna, saj je vsebovala tudi zasebne komponente. Zasebna sfera prav tako ni bila v celoti zasebna, saj je vsebovala tudi elemente javnosti. Znotraj konteksta skupnosti je bilo gospodinjstvo območje zasebnega. Znotraj konteksta doma pa so bili nekateri prostori dojeti za bolj zasebne kot drugi (Rotman 2006). Sociologinji Janet Siltanen in Michelle Stanworth opozarjata, da se razlikovanje med zasebno in javno sfero ne sklada z razlikovanjem med individualnim ter družbenim, osebnim ter neosebnim ali intimnim ter neosebnim (Siltanen in Stanworth 1984).

Baudrillard po drugi strani opaža radikalno spreminjanje družinskega oz. zasebnega življenja, ki vodi v razkroj meje med zasebno in javno sfero. Množični mediji, ki ustvarjajo hiperrealnost, v kateri hiperrealno posrka realnost in se pomeni združijo sami vase, z nenehnim komuniciranjem ustvarjajo presežek produktov oziroma pomenov, ki zabrisujejo meje in producirajo dediferencirano množično družbo. Eden od segmentov opisane situacije je izginjanje ločnice med javno in zasebno sfero (Švab 2001). S tržno in medijsko posredovanimi življenjskimi stili se tako problematizirajo in ukinjajo trije osrednji dosežki industrijske moderne: razredna delitev družbe, nacionalna država in ne nazadnje delitev socialnih sfer. Tu gre predvsem za delitev na zasebno in javno sfero ter delitev na delovni in prosti čas. To je razlika med današnjo postmoderno družbo in moderno družbo oziroma med moderno in pozno moderno ali visoko moderno, odvisno od uporabe terminov (Ule 1998).

Po mnenju Alenke Švab produkcija hiperrealnosti ne dokazuje razkroja meja med zasebnim in javnim, ampak ravno nasprotno, kaže na pomembnost njunega ohranjanja. Družinsko življenje oziroma zasebnost ohranja v postmodernosti ključne družbene funkcije, kot sta reproduktivna in terapevtska. Družina zagotavlja ontološko varnost posameznikov najprej skozi primarno socializacijo, nato pa še prek stabiliziranja odraslih in predstavlja ključno vlogo v postmodernosti. V postmodernih pogojih rizičnosti družina ne more imeti nepomembne vloge ter si ne sme dovoliti, da bi propadla. Najti mora le prave mehanizme za transformacijo napetosti, ki jih producira postmodernost, da bi tako ohranila ravnovesje med individualizmom in skupnostjo ter uspešno odigrala dodeljene družbene funkcije. Zdi se, da nove tehnologije in množični mediji bolj kot k razkroju meja zasebnosti pripomorejo k njihovemu utrjevanju (Švab 2001).

Ločitev javne in zasebne sfere ter povezovanje omenjene dihotomije z dihotomijo moški-ženska utrjujeta statičen položaj žensk v današnji družbi ter ne pripomoreta k odpravi neenakosti med spoloma.

2.3 DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK DANES

V nobeni poznani družbi ženske ne uživajo enakih možnosti kot moški (Hanžek 2000). Lahko pa v zadnjih nekaj desetletjih opazimo znatno povečanje ženske vloge v javni sferi (Atkeson in Rapoport 2003). V Sloveniji tako kot drugod v zahodnoevropskih državah opažamo številne demografske spremembe, kot so naraščanje izvenzakonskih rojstev (8.943 otrok leta 2006 je bilo rojenih zunaj zakonske skupnosti in predstavlja 47,2 odstotka vseh rojenih otrok), pomikanje starostne meje matere ob rojstvu prvega otroka navzgor (28 let ob rojstvu prvega otroka leta 2006), upadanje števila živorojenih otrok na eno žensko (1,31 otroka na žensko v rodni dobi od 15. do 49. leta starosti v letu 2006) in sklenjenih zakonskih zvez (6.368 sklenjenih zakonskih zvez v letu 2006) (Kozmik Vodušek 1997, <http://www.stat.si>).

Omenjeni trendi so poleg povečanja pričakovane starosti (za moške, rojene v letih 2005 in 2006, je 74,84 leta, za ženske, rojene v letu 2005 in 2006, pa 81,89 leta), izobraževanja žensk in s tem povečan dostop do izobraževanja ter rast storitvenega sektorja ekonomije tesno povezani z vstopom žensk na trg dela. Ekonomska neodvisnost žensk pa je eden od nujnih pogojev za povečanje družbene enakosti med spoloma (Selinšek 2004, <http://www.stat.si>). Delovna sila je navadno dejavnik, ki ga jemljemo kot temeljni pokazatelj za določitev enakosti med spoloma (European Commission 2003).

2.3.1 SPOLNO ASIMETRIČNA ALOKACIJA DRUŽINSKEGA DELA

Ženske so navadno tiste, ki nosijo breme vzgoje otrok in neenakomeren delež gospodinjskih del. Moški so po rezultatih različnih raziskav manj vključeni v družinsko in gospodinjsko delo (Jogan 2004). Razmerje med delom in družino zaznamujejo tri značilnosti. Kljub večjemu vključevanju žensk na trg delovne sile ta integracija ne poteka na enakopravnih temeljih. Trg delovne sile je še vedno spolno segregiran. Družine z dvema zaposlenima niso tudi nujno dvokarijerne družine. Razlike med spoloma v kombinaciji plačanega in neplačanega dela še vedno obstajajo. Študije porabe časa kažejo, da ženske dnevno delajo toliko časa kot moški, vendar so za to delo plačane manj, predvsem iz razlogov, ker niso polno zaposlene (Švab 2001).

Raziskava kvaliteta življenja iz leta 1994 ugotavlja, da ženske porabijo v povprečju za gospodinjska dela 25,8 ure (moški 7), za nego otrok pa 27,3 ure (moški 17,9). Delovni teden se ženski tako podaljša za dodatnih 42 ur in delovni čas zaposlene ženske matere pa znaša okrog 84 ur na teden (Hanžek 2000). Po podatkih raziskave Slovensko javno mnenje moški porabijo 7,93 ure za gospodinjsko delo, medtem ko ženske 21,79 ure (Jogan 2004b).

Prav delitev dela v družini je tisto področje, kjer ni zaznati bistvenih sprememb (Švab 2001). Ženske niso skoraj trikrat bolj obremenjene predvsem po svoji želji in izbiri, temveč so večinoma k temu prisiljene (Jogan 2004b). Ann Oakley tako opozarja ne le da delitev dela glede na spol ni univerzalna, temveč tudi ni razloga, zakaj bi bila (Haralambos in Holborn 2001). Številne raziskave tudi kažejo, da imeti družino določa ženske in njihove kariere, medtem ko imajo moški korist od prisotnosti žensk in otrok (European Commission 2003).

Materinstvo kot družbena vloga ostaja tudi v postmodernosti tipično moderna (Švab 2001). Ženska nadobremenitev z biosocialno reprodukcijo je ključni element reproduciranja slabšega položaja žensk (Jogan 2004b). Nepriznavanje neplačanega dela žensk vpliva na družbeni status žensk in njihove možnosti v javni sferi (Hanžek 2000). Da bi poiskali rešitev za enakost spolov, pomeni izzivanje dolgo vzdrževanih stereotipov, kot je prevladujoča spolna delitev dela, ki podpira odnose moči in določa položaj žensk in moških v družbi (European Commission 2003).

Spremembam v zaposlitveni strukturi niso sledile spremembe v alokaciji družinskega dela. Govorimo lahko o spolno asimetrični alokaciji družinskega dela. Vstop žensk na trg delovne sile lahko zato beležimo kot čas, v katerem postane dvojna obremenitev žensk z družinskim delom in zaposlitvijo družbeno vidna in aktualizirana. Dvojna obremenjenost ženske, double burden, v sodobni družbi je posledica množičnega zaposlovanja žensk, kateremu ni sledila prerazporeditev dela v zasebnosti ter njegova simetrična delitev. Temeljna načela organizacije vsakdanjega družinskega življenja se niso bistveno spremenila. Spreminjanje v smeri enakomernejše delitve dela in s tem razbremenitve žensk je zelo počasno (Švab 2001).

Družina ontološko temelji na materinstvu, ki je družbeno zaželeno tudi zato, ker se ideološko sicer zelo propagirano novo očetovstvo še ni realiziralo. Novo očetovstvo je v postmodernosti opredeljeno z večjo vpletenostjo očetov v odnose z otroki. Sodobni očetje tako želijo vedno bolj skrbeti za otroke ter s svojimi otroki vstopajo v tesnejša razmerja kot njihovi očetje. Pripravljeni so povečati svojo participacijo, še zlasti če so njihove partnerke zaposlene.

Vendar njihov način sodelovanja zajema predvsem prijetnejša, manj rutinska, nezavezujoča opravila, medtem ko so ženskam še vedno prepuščena vsa ostala pravila ter skrb (Švab 2001).

Moški vstopa v alokacijo družinskega dela predvsem prek očetovstva, moški angažma v alokaciji dela pa se pri očetovski vlogi tudi največkrat ustavi. Moško vlogo v delitvi družinskega dela lahko tako razumemo kot nujno pomoč oziroma sodelovanje pri usklajevanju družinskih obveznosti ter obveznosti dela, na pa kot razvoj k simetrični alokaciji družinskega dela (Švab 2001).

Odkrivanju novega očeta, ki naj bi bil, v nasprotju z modernim očetom, ki je materialni preskrbovalec družine, vedno bolj vpleten v različna področja družinskega življenja, je sledila pesimistična ugotovitev, da je novi oče le sodobni mit, daleč od vsakdanje realnosti, v kateri je večina družinskega dela družbeno dodeljena ženski (Švab 2001).

Delo zunaj družine je ženskam sicer prineslo delno osvoboditev od nesvobode družinskega dela, a ker moški niso prevzeli ustreznega lastnega deleža pri reprodukciji družinskega vsakdana, je ženskam poklic dodatna obremenitev in veliko bolj kot moškim sredstvo, ne samo smoter (Ferligoj in drugi 1990). Namesto dvojne obremenjenosti žensk pa lahko govorimo tudi o dvojni navzočnosti žensk, o prisotnosti žensk tako v zasebni kot v javni sferi (Švab 2001).

Ob razvezi večino otrok še vedno dodelijo materi, kar kaže, da se skrb za otroke v naši družbi še vedno razume kot vloga matere, ki jo le v izjemnih primerih lahko nadomesti oče (Kozmik Vodušek 1997). V Sloveniji je tako pri relativno visokem deležu populacije prisotno stališče o moškem kot glavnem hranitelju družine. V začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja sta bili skupina, ki je potrjevala to stališče, in skupina, ki se s tem stališčem ni strinjala, številčno skoraj enakovredni. Konec devetdesetih let se je situacija izboljšala. Skupina, ki je zastopala stališče moškega kot glavnega hranitelja v družini, je v manjšini (Černigoj Sadar 2000). Sprejemanje predstave o domu in otrocih kot največji ženski želji se je v devetdesetih letih dvajsetega stoletja tako pri moških kot pri ženskah zmanjšalo, kljub temu pa je ta predstava še vedno razširjena (Jogan 2004b).

Rezultati Evropske družboslovne raziskave iz leta 2004 kažejo na to, da 31,5 odstotka anketirancev v Sloveniji močno soglaša, 58,4 odstotka pa soglaša s trditvijo: "Moški morajo prevzeti enako mero odgovornosti za dom in družino kot ženske." Po podatkih iste raziskave pa po drugi strani s stališčem: "Ženska mora biti pripravljena zmanjšati obseg svojega

plačanega dela v korist svoje družine" soglaša oziroma močno soglaša 42,2 odstotka anketirancev. Prav tako 23,8 odstotka anketirancev močno soglaša oziroma soglaša s trditvijo: "Kadar ni dovolj delovnih mest, bi morali imeti moški prednost pri zaposlovanju pred ženskami" (www.adp.fdv.uni-lj.si). Ženske ne razumejo plačanega dela zunaj doma kot neko prehodno in naključno dejavnost, temveč kot vseživljenjsko usmeritev (Jogan 2004b).

2.3.2 VKLJUČEVANJE ŽENSK V PROCES IZOBRAŽEVANJA

Po drugi svetovni vojni se je izobrazbena raven žensk dvignila z enako stopnjo kot izobrazbena raven moških. V devetdesetih letih je med redno vpisane na dodiplomski študij ženske predstavljala več kot polovica vseh vpisanih. Leta 2006 je v Sloveniji diplomiralo 4.307 moških in 8.085 žensk. Istega leta je magistriralo 492 moških in 556 žensk, specializiralo se je 201 moški in 255 žensk, magisterij 2. stopnje je pridobilo 9 moških in 11 žensk, doktorski naziv pa 199 moških in 196 žensk (<http://www.stat.si>). Trenutno trendu po doseganju višje izobrazbe bolj sledijo ženske kot moški, saj so bolj naklonjene varni službi in pa družbeni distinkciji skozi izobrazbo (Kozmik Vodušek 1997).

Po drugi strani opazamo prisotnost spolne segmentacije področij. Razlike med spoloma pri izbiro študija v veliki meri odražajo delitev vlog med spoloma v zasebnem življenju in jih s tem seveda še utrjujejo (Kozmik Vodušek 1997). Leta 1998 so v Evropski uniji (EU 15) ženske z več kot 60 % diplomantk prevladovale na področju izobraževanja, umetnosti in humanizma, zdravja in vede prehranjevanja. Na splošno se znanstvenice koncentrirajo na področjih medicine, družbenih ved in humanistike ter manj v naravoslovnih vedah in inženirstvu. Moški so prevladovali v naravoslovnih znanostih, gradbeništvu in matematiki z deleži od 80 % do 59 % diplomantov. Družboslovne vede pod katere vključujemo tudi ekonomijo in pravo ter druge discipline, kažejo na bolj enakomerno spolno participacijo (European Commission 2003).

2.3.3 VSTOP ŽENSK NA TRG DELA

Delovna aktivnost žensk zunaj doma je v Sloveniji že tradicija (Černigoj Sadar 2000). Zaposlitev žensk je za industrijske družbe pomenila predvsem pritegnitev cenene in hkrati kakovostne delovne sile. Ob vse močnejši notranji polarizaciji in diferenciaciji poklicev v industrijsko moderniziranih družbah, ki so celo vrsto tradicionalno družinskih dejavnosti prenesle zunaj družinske ustanove, se je pojavila tudi vrsta novih poklicev, ki so jih opravljale predvsem ženske (Ferligoj in drugi 1990).

Danes se je spremenila narava ženskega dela, tako da ni več povezano le z vprašanjem preživetja, temveč tudi z izobraževanjem in razumevanjem individualne neodvisnosti. Ženske si v postmodernih pogojih zaposlovanja ne morejo več dovoliti prekinitve poklicne kariere zaradi materinstva. Pri tem bi tvegale popolno izključitev iz zaposlovanja oziroma v najboljšem primeru vrnitev na točko, kjer so kariero prekinile (Švab 2001).

Zaposlenost žensk v Sloveniji narašča že od začetka, ko je bilo zaposlenih 20 % žensk. Delež delovno aktivnih žensk je leta 1952 znašal 33,3, leta 1980, leta 1987 45,6 odstotka (Jogan 2004). Ta delež je postopno naraščal tudi v devetdesetih letih in leta 1995 dosegel že 48,26 odstotka. Po letu 1988 je delež zaposlenih žensk še vedno naraščal, vendar na račun hitrega povečevanja brezposelnosti moških (Kozmik Vodusek 1997). Leta 2006 je delež zaposlenih žensk med aktivnim prebivalstvom v Sloveniji rahlo upadel in znašal 44,4 %. V prvi polovici leta 2007 je bilo med registrirano brezposelnimi kar 55 % žensk (<http://www.stat.si>). Leta 2000 je bila v Evropski uniji (EU 15) na splošno brezposelnost žensk višja kot brezposelnost moških (European Commission 2003).

V tranzicijskem obdobju se v Sloveniji delež zaposlenih žensk glede na vse zaposlene v nasprotju z drugimi postsocialističnimi državami ni zmanjšal. Trg delovne sile je tako zaznamovan z visokim deležem žensk zaposlenih za polni delovni čas. So pa ženske pogosto dvojno obremenjene z družinskimi in delovnimi obveznostmi (Kozmik Vodusek 1997). Plačano žensko delo je pogosto dobilo označbo "žensko" delo pri tem pa je bilo slabše vrednoteno in hkrati slabše plačano od "moškega" dela. Delitev na "moško" in "žensko" delo je danes pomembna lastnost trga dela (Selinšek 2004). Na splošno velja v vseh družbah, da je nek poklic oziroma dejavnost toliko manj feminizirana, kolikor bolj centralna in pomembna je za družbo (Ferligoj in drugi 1990).

Ženske pri vključevanju v sfero plačanega dela vstopajo na spolno stratificiran trg delovne sile (Selinšek 2004). Pregled strukture zaposlenosti v Sloveniji kaže tudi na veliko feminizacijo poklicev, kjer se zaposlujejo ženske (Ferligoj in drugi 1990). Ženske prevladujejo predvsem v tistih poklicih, ki zahtevajo pogoste in intenzivne stike z ljudmi (Černigoj Sadar 2000), oziroma predvsem v tistih poklicih, ki nekako nadaljujejo delo v družini, ali delih, ki posnemajo rutino gospodinjskega dela (Ferligoj in drugi 1990). Tako se ženske zaposlujejo predvsem v delih s področja zdravstvenih in socialnovarstvenih dejavnosti, storitvenih dejavnostih, nižjih administrativnih delih, znotraj industrijskega sektorja pa v neposredni materialni proizvodnji, kot so tobačna, tekstilna in obutvena industrija (Ferligoj in

drugi 1990). Ta delovna mesta so postala slabše plačana in nižje vrednotena v primerjavi z moškimi dejavnostmi, ki zahtevajo enako izobrazbeno stopnjo. Pri tem pa v panogah in poklicih, kjer prevladujejo ženske, vodstvene položaje praviloma zasedajo moški, kar imenujemo vertikalna spolna segregacija (Hanžek 2000).

Bolj ko se bližamo vrhu piramide poklicev in zaposlitev, manj je tam žensk. Predvsem je malo žensk na vodilnih položajih v ekonomiji in politiki (Ferligoj in drugi 1990). Tudi v poklicu, v svojem delu se ženske ne morejo osvoboditi družine in zaznamovanosti z gospodinjstvom (Ferligoj in drugi 1990). Ženske se srečujejo s steklenimi stenami predvsem ob vstopu v dela modrih ovratnikov, strokovne poklice, višji menedžment in tehnične poklice (Kozmik Vodusek 1997). Horizontalna spolna neenakost je pomembna, ker ima vpliv na izbiro kariere in možno zaznamovanost s panogami, dostopnimi moškim in ženskam (European Commission 2003). Ta dejstva nam pokažejo, da je dejanske družbene enakopravnosti med spoloma pri nas precej manj, kot bi lahko sklepali po zakonodaji ter visoki stopnji zaposlenosti žensk (Ferligoj in drugi 1990).

2.3.4 POLOŽAJ ŽENSK V OBDOBJU TRANZICIJE

Tranzicijsko¹ obdobje in uspeh, dosežen v procesu krepitve demokracije in stabiliziranju gospodarstva, sta pustila ženske ob strani (Kozmik Vodusek 1997). Tranzicija in ekonomska kriza sta položaj žensk v mnogih pogledih poslabšali (Jogan 2000). Za vse postsocialistične države velja, da so negativni učinki tranzicije vsestransko obremenili ženske od javne do zasebne sfere (Jogan 2004).

S tranzicijskimi spremembami se je povečala vrzel med spoloma. Gesli nazaj k družini in proč od umazanega javnega življenja sta se pojavljali v vseh tranzicijskih družbah. Uresničevanje prave vloge ženske in ideologije enega družinskega skrbnika je potekalo množično in predvsem v tistih državah, ki so uvajale spremembe s šok terapijo (Jogan 2000). Pojavila se je splošna težnja po redomestifikaciji žensk v postsocialističnih družbah. Tendenco po izključevanju žensk iz političnega odločanja so v začetku tranzicije tako opravičevali s potrebo po evropeizaciji in vračanju žensk v njihov naravni prostor, v družino (Jogan 2004).

---

¹ Tranzicija se pogosto opredeljuje kot uvajanje in utrjevanje pluralistične parlamentarne demokracije in uvajanje tržnega gospodarstva. Uresničevanje teh dveh procesov naj bi ob tehnološkem napredku omogočalo modernizacijo postsocialističnih družb (Jogan 2000).

Države, ki trdijo, da so komunistične, so poskušale zmanjšati spolno neenakopravnost, vendar se ni nobena približala njeni ukinitvi (Haralambos in Holborn 2001).

V modernih družbah je moč opaziti tendenco k depolitizaciji žensk (Ferligoj in drugi 1990). Čeprav tranzicija v Sloveniji ni potekala kot šok terapija, lahko govorimo o tranzicijskem šoku, ki je zrahljal sistem socialne varnosti in prizadel večino prebivalstva. Ključna univerzalna značilnost družb v 90-tih letih 20. stoletja je, da dinamiki vstopanja žensk v javni prostor ne sledi vstopanje moških v zasebni prostor (Jogan 2000).

2.3.5 PRISOTNOST ŽENSK V ORGANIH POLITIČNEGA ODLOČANJA

Reprezentacija žensk v organih političnega odločanja je v Sloveniji ena od najnižjih v Evropi in pod svetovnim povprečjem (Neubauer 1998). Povprečni delež žensk v parlamentih držav članic Evropske unije je leta 2000 znašal 22,6 %. V Sloveniji je ta delež bistveno nižji. Po volitvah leta 1974 je bilo med vsemi delegati republiške skupščine SRS 26 % žensk, tak delež se je ohranil do prvih strankarskih volitev leta 1990, ko je prišlo do očitnega znižanja ob volitvah leta 1992 na 13,3 % in leta 1996 na 7,8 %, leta 2000 se je delež znova dvignil na 13,3 % (Jogan 2004).

Na zadnjih parlamentarnih volitvah leta 2004 je bilo v slovenski državni zbor izvoljenih 11 poslank. Leta 2006 na zadnjih lokalnih volitvah pa 7 županj in 728 članic občinskega sveta, pri čemer je članov in članic občinskih svetov skupaj 3.386 (<http://www.stat.si>). Razkorak v politični participaciji in povezanimi spolnimi razlikami se zmanjšuje, vendar ne dovolj prepričljivo, čeprav je izginila razlika med spoloma v participaciji na volitvah.

Razlike v treh dejavnikih, 1. virih, kot so čas, denar ter meščanske veščine, 2. rekrutiranje oziroma mobilizacija, biti v socialni mreži, ki vodi k rekrutiranju za politično delovanje in 3. psihološko stališče do politike, še posebej politični interes, informiranost ter učinkovitost, bistveno pojasnjujejo, zakaj moški participirajo v večji meri kot ženske (Shapiro 2002).

S političnim udejstvovanjem žensk so povezani številni mišljenjski stereotipi. Ženske naj bi tako manj pogosto in manj mozično kot moški sodelovale v politiki in naj bi bile tudi manj pripravljene sodelovati v njej (Ferligoj in drugi 1990). S tem so ženske postavljene na obrobje političnega udejstvovanja (Siltanen in Stanworth 1984). Žensko sodelovanje v politiki naj bi bilo tako manj premišljeno in manj politično avtentično kot pri moških. Ženske naj bi personalizirale politiko, imele manj znanja kot moški o tem, kaj se v politiki sploh dogaja, se raje odločale o lokalnih kot globalnih zadevah ter v svojih odločitvah predvsem sledile

odločitvam svojih mož. Tudi tam, kjer se ženske angažirajo enako tako kot moški, je njihov angažma viden kot nepolitičen, moralen (Ferligoj in drugi 1990).

Ženske skrbi in zahteve v institucionalizirani politiki se razumejo kot odsev moralne, družinske zavezanosti. Ko so ženske politično aktivne, je njihova politična opredelitev videna kot manj avtentična od moških. Temeljila naj bi na relativno nepremišljenem političnem razumevanju. Žensko politično udejstvovanje tako v zasebni kot v javni sferi velja za bolj konservativno ter manj radikalno od moške politike (Siltanen in Stanworth 1984).

Vendar večje odsotnosti žensk na volitvah ne smemo avtomatsko razlagati kot znak njihove apatičnosti. Prav tako ne moremo sprejeti poenostavljene razlage, da ženske morajo izstopiti iz politike zaradi moške nadvlade. Pri takšnem sklepanju sledimo argumentu zasebnosti, da so ženske apolitične, zato ker nastopajo tudi v politiki kot zasebne, in ne kot javne osebe. Ocena žensk kot apolitičnih zaradi njihove večje vezanosti na zasebno sfero temelji na teoretskem sklepu izenačevanja zasebnosti z apolitičnostjo in političnega z javnim. Pripisovanje političnosti neki dejavnosti ni odvisno od tega, ali je ta dejavnost v javni sferi ali ne, temveč od implicitnih političnih kriterijev (Ferligoj in drugi 1990).

Do takšnega sklepanja o ženski politiki prihaja, ker kriteriji, s katerimi se ocenjuje ženska politična izkušnja, prihajajo iz moškega toka; iz tradicije misli, ki je tako v teoretični kot empirični dimenziji zakoreninjena v moški izkušnji. Pripisovanje vloge ženskam doma, njihove primarne zadolženosti za dom in družino, njihovi čutni odnosi in nedirektni odnos, skozi družino, do javne sfere, naj bi omejili možnosti za politično udejstvovanje ter razvoj političnega razumevanja in predanosti, ki bi spodbujala politično delovanje. Za politično vedenje in delovanje se šteje delovanje moških. Če politiko razumemo kot prvino javne sfere in so ženske prvenstveno postavljene v zasebno domeno, dostop žensk do politike razumljivo velja kot problematičen. Mit o politiki kot moškem področju se je ohranjal delno z razlagami razlik v različnem političnem življenju moških in žensk (Siltanen in Stanworth 1984).

Sociologinji Janet Siltanen in Michelle Stanworth opozarjata na dve vrsti političnosti. Prevladujoča političnost gradi predvsem na argumentu moči in oblasti. Poleg nje obstaja še političnost, ki bistveno vključuje senzibilnost za socialne in moralne probleme svojega okolja. Ženska percepcija politike je blizu drugi obliki političnosti. Zaradi prevladovanja maskulizirane oblike političnosti v javnosti in znanosti se političnost žensk pogosto spregleda in podcenjuje ter postane zgolj morala, socialna dejavnost (Ferligoj in drugi 1990).

Spolne razlike v politični izkušnji so namreč pretirano poudarjene, pomembni politični elementi značilne ženske izkušnje pa spregledani. Pri tem pa je tudi spregledana politična narava zasebne sfere ter prevzeta ideja, da ženske določa izključno zasebna sfera, medtem ko moških sploh ne (Siltanen in Stanworth 1984). Ugovori k tezam o zasebnosti in apolitičnosti žensk pa pri tem ne zanikajo depolitizacije žensk zaradi njihove večje obremenjenosti s skrbjo za zasebnost (Ferligoj in drugi 1990). Nizka zastopanost žensk na najvišjih državnih in strankarskih položajih v slovenski družbi se tako ujema z nesorazmerno pogostostjo stališč, ki gredo v smeri kombinacij samoizključevanja in občutkov izključenosti pri ženskah (Makarovič 2002).

2.3.6 NEENAKOST PO SPOLU

Ženske predstavljajo več kot polovico vpisanih študentov v višje- in visokošolske programe izobraževanja in skoraj polovico delovno aktivnega prebivalstva. Iz opisanih kazalcev bi lahko sklepali, da se je položaj žensk v družbi vidno izboljšal in da je enakopravnost med spoloma realnost modernih družb. Vendar je reproduciranje androcentrizma in androarhalnega reda v zadnjih treh tisočletjih tako prisotno v zahodni civilizaciji, da ga ni mogoče odpraviti zgolj v nekaj sto letih (Selinsek 2004).

Z razvojem položaja žensk se družbena struktura v temeljih ni spremenila. Ta svet, ki je vedno pripadal moškim, še vedno ohranja podobo, ki so mu jo vtisnili moški (Beauvoir 2000). Čeprav so se z vstopom žensk v ekonomsko ovrednoteno delo zamajale tradicije in principi delitve življenjskih usod ter socialnih vlog moškim in ženskam, to še ni bilo dovolj za njihovo odpravo (Ferligoj in drugi 1990). Šele v zadnji generaciji so ženske začele odprto izstopati iz zasebne sfere in pričele prevzemati vidne vloge v javni sferi (Atkeson in Rapoport 2003).

Pravni temelj za odpravljanje diskriminacije in uresničevanje zahtev so bili v radikalnem ženskem gibanju v Sloveniji postavljene že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja (Jogan 2004b). Formalna enakopravnost ob neenakih pogojih pa ne zadošča (Jogan 2004). Dejansko večja obremenjenost žensk z družino je tisti dejavnik, ki ob sorazmerno sistematičnem postopnem odpravljanju androcentrizma na javnem področju pripomore k temu, da se politika enakih možnosti ne more uresničevati v enakih rezultatih (Jogan 2004b).

Prav zaradi težko dosegljivih enakih možnosti za oba spola domnevam, da bo analiza odgovorov "ne vem" pokazala na večji delež neodgovorov pri ženskah, in ne pri moških. S koncem tranzicijskega procesa je pričakovati zmanjšanje razlike med moškimi in ženskami v

deležu neodločenih odgovorov. Ne nazadnje je izobraževalna in zaposlitvena struktura žensk v monogočem izboljšana, kljub temu da je tranzicija položaj žensk v nekaterih pogledih poslabšala, saj so negativni vplivi tranzicije najbolj prizadeli prav ženske.

2.4 ANALIZA ODGOVOROV "NE VEM" V RAZISKAVAH

2.4.1 ANKETNI NEODGOVORI

Analiza dogovorov "ne vem" v vprašalnikih je izjemno nejasna. Opazovanje tovrstnih odgovorov je neposredno opazovano vedenje v raziskovalni situaciji (Rapoport 1985). Odgovori "ne vem" predstavljajo delni oziroma posamezni neodgovor v nasprotju z popolnim neodgovorom, kjer anketiraneec zavrne odgovarjanje (Ferber 1966). Kot neodgovori se sicer štejejo tudi delež ljudi med tistimi, ki so bili povabljeni k raziskavi, vendar so se odločili, da v njej ne bodo sodelovali, oziroma niso bili dosegljivi iz drugih razlogov. Neodgovori namreč zajemajo vse razloge nesodelovanja: zavrnitve, začasno odsotnost ciljnih oseb, kot so počitnice, in druge nekontakte, ki so lahko prikrite zavrnitve. Tisti, ki se nahajajo zunaj območja opravljanja raziskave, sem spadajo preminuli, preseljeni, zaprta podjetja in uničeni stanovanjski naslovi, pa so označeni kot izključeni oziroma nedostopni (Marshall 1998: 452).

Mi se bomo osredotočili zgolj na delne neodgovore. V tem primeru je vprašalnik vrnjen, vendar določeno število odgovorov manjka. Posamezen neodgovor vključuje tako odgovore "ne vem" kot tudi odgovore "brez odgovora" (b. o.) (Ferber 1966). Uporaba odgovorov "ne vem" v vprašalniku poudari delež anketirancev z mnenjem in razvršča anketirance na poznavalce in nepoznavalce določene tematike na podlagi samoocene o kompetentnosti odgovarjanja na vprašanja (Uhan 1998).

Ko respondenti izberejo odgovor "ne vem", se predpostavlja, da njihov odgovor odseva pomanjkanje spomina, da bi lahko ustrezno odgovoril na vprašanje. Tradicionalno se namreč predpostavlja, da odgovori na anketna vprašanja temeljijo na tem, kaj respondenti lahko prikličejo iz spomina. Odgovarjanje na anketno vprašanje je kompleksen proces (Kerwin 1998). Do neodgovora lahko tako pride, ko respondent bodisi čuti, da je vprašanje preveč osebno, ali pa odgovora na vprašanje ne pozna (Leigh in Martin 1987).

Odgovori anketirancev temeljijo na treh dejavnikih: kaj dejansko respondent ve, njegovo kognitivno stanje, ali respondent verjame, da njegov potencialni odgovor zadostuje zahtevam vprašanja, tako imenovana primernost razsodbe ter ali se respondent odloči priskrbiti odgovor, posameznikov sporočevalni namen. Idealno respondenti preskrbijo odgovor, ko

vedo odgovor na vprašanje, in izberejo odgovor "ne vem", ko ne vedo odgovora. Kognitivno stanje igra pomembno vlogo pri odločanju, kako anketiranec odgovori na anketno vprašanje (Kerwin 1998).

Respondenti z enako stopnjo prepričanosti v točnost svojega odgovora lahko oblikujejo različne odločitve o primernosti svojega odgovora. Nekateri tako lahko domnevajo, da je odgovor "ne vem" primernejši, drugi se lahko odgovoru "ne vem" skušajo izogniti in raje priskrbijo približen odgovor. Respondenti se lahko tudi odločijo, da odgovora ne bodo posredovali, čeprav ga vedo. Pri tem igra pomembno vlogo družbena zaželenost. Priskrbiti odgovor lahko zahteva po mnenju anketiranca tudi preveč časa in mentalnega napora, kar sledi iz pomanjkanja motivacije. Po drugi strani pa anketiranec lahko ne pozna odgovora, vendar misli, da je priznati nevednost nezaželeno, zato raje preskrbi lažen odgovor (Kerwin 1998). Odgovor "ne vem" na anketno vprašanje lahko kaže na neizražanje mnenja, resnično nepoznavanje, na protislovnost ali družbeno zaželeno odgovarjanje ter lažno nepoznavanje (Leigh in Martin 1987).

2.4.2 OBDELAVA ODGOVOROV "NE VEM"

Standardni postopek pri analizi odgovorov "ne vem" je, da jih štejemo kot manjkajoče podatke, kar pa je isto kot da anketiranemu vprašanje sploh ne bi bilo postavljeno (Rapoport 1982). Raziskovalci pri obdelavi manjkajočih podatkov navadno izbirajo različne strategije. Čeprav se zdi dobra ideja ponuditi anketirancem možnost, da izberejo odgovor "ne vem", se pojavi težava pri obdelavi teh podatkov. Če je delež odgovorov "ne vem" zelo majhen, jih navadno izključijo iz analize in pri konstrukciji indeksa (Babbie 2001). Včasih so se odgovori "ne vem" razumeli kot statistični residuumi oziroma manjkajoči podatki in jih niso posebej analizirali, čeprav je že več avtorjev opozorilo na njihovo sistematično prisotnost ter na različno statistično vlogo teh odgovorov (Ferligoj in drugi 1990). Pri tem ohranjamo predpostavko, da so izločeni respondenti enaki tistim respondentom, ki niso izbrali odgovora "ne vem". S tem, ko narašča delež tistih, ki so izbrali odgovor "ne vem", postane vse bolj vprašljivo, ali so tisti, ki izražajo mnenje, tipični predstavniki populacije (Rapoport 1979).

Odpravljanje odgovorov "ne vem" v korelacijskih analizah se zdi nuja. Izključevanje odgovorov "ne vem" tako pomeni, da so naši rezultati v analizah tehnično primerni samo za anketirance z izraženim mnenjem, in ne za celoten vzorec. Kljub temu raziskovalci navadno posplošijo rezultate na celotno skupino s predpostavko, da so tisti brez mnenja podobni tistim, ki svoje mnenje izražajo. To lahko privede do zavajajočih sklepov. Zanemarjanj odgovorov

"ne vem" pomeni izgubo znanja o mnenju anketirancev (Rapoport 1979). Prav analiza odgovorov "ne vem" daje pomembne informacije o ljudeh, ki se za to možnost odločijo (Ferligoj in drugi 1990).

Neodgovori so dobri pokazatelji pristranosti rezultatov. Splošno pravilo je, višji kot je delež neodgovorov v raziskavi, višja je stopnja pristranosti med tistimi, ki se odločijo sodelovati v raziskavi. Pravila, koliko je še spremenljiva stopnja odzivnosti na anketo, nihajo, pri čemer 60-odstotna odzivnost na splošno velja kot minimum spremenljivosti, 75 % kot zelo dobra in kar je nad tem, kot odlična. Neodgovor nad 40 % je navadno velja kot dovolj visok za razveljavitev rezultatov, pridobljenih z raziskavo, saj so tisti, ki so zavrnilo sodelovanje, številčno približno enaki sodelujočim. Tu seveda govorimo o nedogovorih, ki zajemajo zavrnitev sodelovanja v anketi (Marshall 1998: 452–453).

Analize neodgovorov primerjajo značilnosti respondentov z nerespondenti. To je pri zavrnitvi celotnega vprašalnika navadno omejeno na vzorčni okvir, ki navadno zajema podatke o spolu in kraju bivanja. Kjer lahko dostopamo v vzorčnem okviru do izčrpnjših informacij, je mogoče natančneje oceniti napako rezultatov. V industrijskih družbah so prisotni periodični upadi sodelovanja v raziskavah, kar je moč opaziti pri rednih nacionalnih raziskavah, ki podrobno spremljajo stopnjo sodelovanja. Upadanju sodelovanja sledi povečan trud za spodbudo sodelovanja ter zagotavljanje zaupnosti pri uporabi podatkov ljudem z dvomi. Ta upadanja lahko nakazujejo tudi preveliko uporabo anketiranj ter dejstvo, da so ljudje vedno bolj informirani o družbenih raziskavah in njihovi uporabi (Marshall 1998: 452–453)

Kako ravnati z odgovori "ne vem", je seveda odvisno od namena raziskovalca pri analiziranju in interpretaciji podatkov. Delež odgovorov "ne vem" se lahko izkaže za pomemben podatek (Babbie 2001). Raziskovalci bi morali biti pozorni pri izpuščanju te kategorije v analizah in pri združevanju teh odgovorov v druge kategorije. Oba postopka namreč povzročata pristranosti (Francis in Busch 1976). Včasih je pri prikazu rezultatov raziskave dobro prikazati podatke brez odgovorov "ne vem" in vključno z njimi. Tako si lahko bralci sami oblikujejo sklepe na podlagi podatkov (Babbie 2001).

2.4.3 NENAKLJUČNA RAZPOREJENOST ODGOVOROV "NE VEM"

Pogostost odgovorov "ne vem" je odvisna od nagnjenosti respondenta k izbiranju odgovorov "ne vem" iz pomanjkanja informacij in nizke vedenjske moči ter nizke izobrazbe in pa od ovir, ki jih predstavlja vprašanje kot je na primer prisotnost in odsotnost eksplicitnega

odgovora "ne vem", ter zahtevnosti vsebine vprašanja. Težavnost vsebine vprašanja in tip lestvice vplivata na težavnost celotnega vprašanja in tudi na stopnjo odgovorov "ne vem" (Leigh in Martin 1987).

"Ne vem" odgovori niso naključno razporejeni, predstavljajo pomembne in zanesljive podatke (Rapoport 1982). Robert Ferber je v svoji analizi neodgovorov predstavil dokaze, ki ponazarjajo, da neodgovori niso razporejeni naključno (Francis in Busch 1976). Izražanje mnenja in prav tako njegovo nasprotje neizražanje mnenja z izbiro odgovora "ne vem" je pomembna osebna in politična lastnost, ki je povezana s posameznikovimi psihološkimi in demografskimi značilnostmi. Čeprav raziskovalna metoda in ubeseditev vprašanj lahko spodbujata ali zavirata delež odgovorov "ne vem", posamezne spremenljivke kažejo na povezanost z deleži odgovorov "ne vem" (Rapoport 1985).

Converse v svojih analizah ugotavlja, da pri pojasnjevanju neodločenosti s spremenljivkami izobrazba, težavnost, oblika in vsebina vprašanja izstopa izobrazba, medtem ko druge spremenljivke zanemarljivo malo pojasnjujejo odvisno spremenljivko (Ferligoj in drugi 1989). Tako imajo izobrazba, starost, spol, etnična skupina, tip gospodinjstva, v katerem anketiranec živi, regija, velikost naselja, poklic in dohodek dosleden in značilen vpliv na delež odgovorov "ne vem". Prav tako pomembno vplivajo psihološke spremenljivke, kot je politična vključenost, znanje in splošno mnenje (Rapoport 1985).

Robert Ferber ugotavlja, da so neodgovori sistematično povezani s spolom, starostjo, izobrazbo, sestavo gospodinjstva, zakonskim položajem (Francis in Busch 1976). Neodgovori so tako višji pri ženskah kot pri moških, pri starejših kot pri mlajših in za tiste, ki živijo v gospodinjstvu, kjer ima oseba, ki prinaša glavni dohodek k hiši le osnovno šolo, je upokojen ali gospodinja. Medtem ko je pogostost neodgovorov, odvisna od družbeno-ekonomskega položaja anketirancev je odvisna tudi od tipa vprašanja in zahtevnosti vprašanja. Vprašanja, ki zahtevajo nekaj razmišljanja oziroma truda respondentov, imajo višjo stopnjo odgovorov "ne vem" (Ferber 1966). Hkrati pa ni ugotovil povezanosti med lokacijo odgovora "ne vem" v anketi ali s položajem oziroma kako pogosto je določena oblika vprašanja ponovljena v vprašalniku (Francis in Busch 1976, Ferber 1966). Kljub temu je bil vzorec razporejenosti neodgovorov glede na osebne značilnosti respondenta zelo podoben za različne tipe anketnih vprašanj (Ferber 1966).

Andrzej Sicinski ugotavlja, da je kulturna različnost tudi povezana s pripravljenostjo priznati pomanjkanje znanja ali mnenja o določeni temi v vprašalniku (Francis in Busch 1976). Francozi in Poljaki so tako bolj pripravljeni priznati nevednosti in se izognejo ugibanju ter izberejo odgovor "ne vem" pogosteje od Norvežanov (Sicinski 1970). Kenneth J. Gergen in Kurt W. Back pa sta odkrila statistično povezanost med številom odgovorov "ne vem" in starostjo (Francis in Busch 1976). Najstarejši ljudje so bili najbolj nagnjeni k nezavezujočim odgovorom, medtem ko so bili najmlajši najbolj pripravljeni izraziti svoje mnenje. Norval D. Glenn v svoji raziskavi te ugotovitve ni mogel potrditi (Glenn 1969).

Vključenost anketirancev vpliva na stopnjo neodgovorov. Izkušeni in vključeni respondenti in tisti, ki so manj izkušeni in manj vključeni, se razlikujejo v stopnji odgovorov "ne vem". Francis in Bush sta tako ugotovila, da so imeli politično vključeni respondenti nižji delež odgovorov "ne vem". Skupine, ki so izbirale odgovore "ne vem" in "brez mnenja", so imele manj znanja o temi, kot skupina z mnenjem (Leigh in Martin 1987). Odgovor "ne vem" na anketno vprašanje lahko pomeni tudi "nočem vedeti", kar z drugimi besedami pomeni "nočem se vključiti" (Bogart 1967: 344).

Politično bolj aktivni, moški, belci in z višjim ekonomskim položajem pogosteje izražajo svojo držo in dajejo posledično manj odgovorov "ne vem" v primerjavi s politično neaktivnimi, ženskami, rasnimi manjšinami in nižjim družbenoekonomskim položajem (Rapoport 1982). Odgovor "ne vem" pogosteje izbirajo tudi manj izobraženi, z nižjim dohodkom in ne vključeni posamezniki, ki imajo občutek majhne politične kompetence (Francis in Busch 1976). Pri vprašanjih o političnih zadevah odstotek neodločenosti tako pada s stopnjo politične angažiranosti in izobrazbo. Manjši je pri moških kot pri ženskah, pri belcih kot pri nebelcih, pri osebah z višjih socialnim položajem itd. (Ferligoj in drugi 1990).

2.4.4 RAZLOGI ZA IZBIRO ODGOVORA "NE VEM"

Posamezniki na marginalnih položajih pogosteje neodločeno odgovarjajo na anketne vprašalnike kot drugi. Temu je lahko vzrok dejstvo, da se ljudje na obrobju lahko počutijo izključene, postanejo odtujeni in izražajo to skozi neodgovore in zavračanje anketnega intervjuja. Po drugi strani pa lahko domnevamo, da ljudje na obrobju iz številnih razlogov nimajo dostopa do informacij, potrebnih za oblikovanje legitimnih odgovorov (Francis in Busch 1976).

Kenneth J. Gergen in Kurt W. Back kot razlog za večjo izbiro odgovorov "ne vem" med starostniki najdeta v predpostavki, da so starostniki prosti od drugih članov družbe. Ta predpostavka pomeni, da imajo starostniki manj pogosto mnenje o temah, ki jih vsebujejo anketni vprašalniki in da so mnenje manj pripravljene izražati anketarjem (Glenn 1969). Elaine Cumming in William E. Henry sta označila prehod iz srednjih let do staranja kot napredujočo osvobajanje od drugih članov družbe. Ko nastopi družbeno osvobajanje, pride tudi do manjšega stika z družbenimi normami. Pomanjkanje interesa in pa občutek neodgovornosti do družbenega pritiska vodijo osvobojeno osebo do manj pogostega izražanja mnenja in bolj pogosto izbiro odgovorov "neodločen" (Gergen in Back 1966). Naraščanje stopnje neodločenosti s starostjo pri ženskah pa lahko kaže na večjo okupiranost zaposlenih in starejših žensk z delom v družini oziroma na področjih zasebnosti (Ferligoj in drugi 1990).

Ronald B. Rapoport navaja nekaj možnih vzrokov za neodločenost pri odgovorih: nezadostna informiranost respondentov, pomanjkljiva subjektivna kompetenca respondentov in pomanjkljivo samozaupanje v izražanju lastnih stališč, stopnja alienacije respondentov od teme raziskave oziroma vprašanja in pomanjkljiva izobrazba respondentov (Ferligoj in drugi 1990). Po Ronaldu B. Rapoportu izbiro odgovora "ne vem" tako lahko pojasnimo z dejstvom, da respondent ni imel dovolj informacij oziroma znanja, da bi oblikoval odgovor oziroma da mu primanjkuje subjektivne kompetence in samozavesti, potrebne za oblikovanje in izražanje mnenja (Rapoport 1982). Pripravljenost izražati mnenje zahteva določeno mero subjektivne kompetence o politiki in o določenem objektu vedenja, ki je vpleten (Rapoport 1981).

Po mnenju Anuške Ferligoj, Mirjane Ule in Tanje Rener velik absentizem žensk iz političnega dogajanja, iz oblikovanja javnega mnenja, iz znanosti ter večja neodločenost žensk kot moških glede vprašanj o širših družbenih zadevah izhaja iz položaja, da v sodobnih družbah ženske težje presegajo partikularnost ter hkrati ne igrajo dobro vloge dejanskih individuov oziroma jim do te igre ni toliko kot moškim. Slabša udeležba žensk v javnosti, njihova manjša odločenost glede javnih zadev in manjše izražanje lastnih interesov lahko pomenijo tudi nepristajanje žensk na moško formo subjektivnosti. Iz tega lahko torej domnevamo, da je pojav sistemsko večjega deleža neodločenih odgovorov pri ženskah kot pri moških respondentih izrazito ambivalenten pojav in je lahko znak dejanske odrinjenosti žensk iz javne sfere in njihove subjektivne nekompetence za oceno družbenih in političnih tem in problemov, ki so izven sfere zasebnosti. Lahko pa gre za znak ženskega protesta proti logiki kumulativnih procesov v področju javne sfere, zlasti politike (Ferligoj in drugi 1990).

Po teoriji samozaznave respondenti zaznavajo svoja stališča do objekta ocenjevanja na osnovi sklepanja o posledicah, ki jih ima odgovarjanje na anketna vprašanja za podobo kompetentnega sogovornika. George F. Bishop poudarja, da so respondenti motivirani za vzpostavljanje pozitivne podobe o samem sebi, ki jo pridobijo kot kompetentni sogovorniki. Nezmožnost odgovoriti na anketno vprašanje tako vpliva na respondentovo samoocenjevanje in ravnanje (Uhan 1998: 104). Converse tako ugotavlja, da povprečen respondent, ko je soočen z vprašanjem, katerega tema mu je nepoznana, ne odgovori: "Nimam mnenja, na to nisem nikoli pomislil, preden ste prišli, in ne bom tudi potem, ko boste odšli.". Namesto tega ima navado izoblikovati strinjanje ali nestrinjanje, ki ga osvobodi neprijetnosti pri izražanju nevednosti (Sicinski 1970: 126).

Zmožnost ali nezmožnost oblikovanja odgovora na anketno vprašanje ne razkriva zgolj količine znanja, ki ga ima anketiranec o določeni tematiki, pač pa odgovor na vprašanje sproža procese, ki sooblikujejo odgovore na preostala anketna vprašanja. Če anketiranec uspešno odgovori na politično filtrirno vprašanje, se bo tudi v nadaljnjem poteku intervjuja osredotočal na politična vprašanja, v nasprotnem primeru se bo njegova pozornost preusmerila na nepolitična vprašanja (Uhan 1998: 105). Filtrirna vprašanja se uporabljajo za soočanje s problemom neizražanja mnenja v anketah, ki vsebujejo družbeno-politična vprašanja. Navadno povečajo delež odgovorov "ne vem" (Bishop in drugi 1983).

2.4.5 SPOL IN NEODLOČENOST V RAZISKAVAH

Raziskave so pokazale, da ženske dosledno verjetneje izbirajo odgovor "ne vem" kot moški, ne glede na to, ali gre že za odrasle ženske ali otroke. Prav tako manj verjetneje izražajo privrženost oziroma neodobranje do političnih strank in kandidatov (Atkeson in Rapoport 2003). V raziskavi, ki sta jo izvedla Joe D. Francis in Lawrence Busch je za ženske kar dvakrat bolj verjetno, da bodo odgovorile z odgovorom "ne vem" (Francis in Busch 1976). Je pa razmerje odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami drugačno pri političnih kot pri nepolitičnih vprašanjih (Rapoport 1981).

Ženske so bolj kot moški pripravljene izražati mnenje na vprašanja o religiji, vzgoji otrok, uravnavanju rojstev in na nekaj drugih tem (Glenn 1969). Ženske se toliko bolj kompetentno odločajo za dajanje odgovorov in oceno raznih tem in problemov, kolikor bolj so te teme povezane z njihovo pretežno dejavnostjo v družini in v zasebni sferi. Pri temah, ki so povezane z logiko dominacije, moči in rezultatov, ali z abstraktnimi družbenimi razmerji, ki

so odtegnjena komunikaciji in individualni kontroli, lahko od žensk pričakujemo večjo neodločenost in neinteres zanje (Ferligoj in drugi 1990).

Pripravljenost izraziti mnenje anonimno kot na primer v vprašalnikih in raziskavah nastopi pred pripravljenostjo izraziti mnenje odprto in dovolj prepričljivo, da pri tem prepričaš tudi mnenje drugih (Rapoport 1981). Neuspeh pri izražanju mnenja v raziskavah pa nam pomaga pojasniti in razumeti druge oblike spolnih razlik v politični participaciji poleg udeležbe na volitvah. Ta značilnost se ni pomembno spremenila v zadnjih petdesetih letih, stopnja različenosti med spoloma je ostala približno enaka. Vpliv spola na stopnjo odgovorov "ne vem" je bil celo višji v devetdesetih letih kot v šestdesetih in sedemdesetih. Kljub naraščanju osebnih virov državljanek v zadnjih petih desetletjih je ženska nizka politična komunikacija v primerjavi z moškimi ostala nespremenjena (Atkeson in Rapoport 2003). Naraščanje ženskega gibanja skupaj z večjim številom žensk v političnem življenju bi nas lahko vodilo k pričakovanju bistvene spremembe politične socializacije deklet (Rapoport 1982). Izenačenje stopnje izobrazbe žensk s stopnjo izobrazbe moških tako le zmanjša ne pa popolnoma odstrani spolne razlike v izražanju vedenja in političnega prepričevanja (Rapoport 1981).

2.4.6 SOCIALIZACIJA V SPOLNE VLOGE

Pomembna je vloga socializacije v spolne vloge, zato lahko to razliko razumemo kot vpliv socializacije (Rapoport 1982). Ženska se namreč ne rodi, ampak to postane (Beauvoir 2000: 13). Po mnenju Ronalda B. Rapoporta in tudi drugih avtorjev so spolne razlike za dajanje neodločenih odgovorov oprte na razlike v socializaciji moških in žensk. To dokazuje večji odstotek neodločenih respondentov pri vseh starostih žensk glede na ustrezne kategorije moških anketirancev (Ferligoj in drugi 1990). Ann Oakley izpostavlja, kako socializacija v modernih industrijskih družbah oblikuje vedenje fantov in deklet že od zgodnjih let dalje (Haralambos in Holborn 2001).

Socializacijski faktorji in pa viri so lahko tudi danes ključni pri razumevanju razlik med moško in žensko pripravljenostjo ter zmožnostjo pri sporočanju političnih preferenc (Atkeson in Rapoport 2003). Politično socializacijo gre razumeti kot uvod oziroma vpeljavo v politično kulturo (Miheljak 2004). Socializacijski proces oskrbuje ženske z veliko mero stereotipnih predstav o politiki kot o pretežno moškem poslu ter hkrati z nezavedno ideologijo o moški dominantnosti. To pa vodi do nižje stopnje občutka subjektivne kompetentnosti pri ženskah kot pri moških respondentih na vprašanja o političnih temah (Ferligoj in drugi 1990).

Spolne razlike, ki se kažejo v izražanju vedenja pri mladih ljudeh, so povezane s spolnimi razlikami v vedenju pri odraslih. Manjšo pripravljenost adolescentk pri izražanju političnega vedenja lahko pripišemo prej vplivom razlik v socializaciji kot pa strukturnim in situacijskim dejavnikom, saj je v obdobju adolescence le malo spolnih razlik v zaposlitvi in pa pri prevzemanju gospodinjstkih opravil (Rapoport 1981).

Rezultati analiz, ki sta jih opravila Rapoport in Atkeson v Združenih državah Amerike, kažejo na to, da socializacija deluje kot zavora na politično vključevanje in izražanje žensk in nam pomaga razložiti pomanjkanje upadanja spolnih razlik v izražanju političnega mnenja. To lahko pomeni, da bo še dolgo trajalo, preden bomo dosegli popolno spolno enakost (Atkeson in Rapoport 2003). Argument socializacije temelji na dejstvu, da so bile ženske podvržene stereotipni podobi politike kot predvsem moške dejavnosti. To se je odražalo v nižji stopnji subjektivne politične sposobnosti za ženske (Rapoport 1982).

Moriss Levitt tako sklepa, da ženske trpijo zaradi stereotipne podobe, da imajo manjšo politično vlogo v svetu, ki se zdi moški. Avtorja Bem S. in Bem D. pa takšno vedenje označujeta kot rezultat podzavestne ideologije (Rapoport 1981). Raziskave tudi kažejo, da se matere s svojimi otroki pogosteje pogovarjajo o temah, kot so šola, delo, vera ter spolnost, medtem ko se očetje pogosteje pogovarjajo o političnih temah. Poleg tega na hčere močnejše vplivajo matere kot očetje. Vpliv matere pa je toliko večji, ko izraža nizko stopnjo izražanja mnenja (Rapoport 1985). Velik del materinega političnega zanimanja neposredno in značilno vpliva na politično sporočanje hčera, medtem ko na sinove ne vpliva niti materin niti očetov politični interes (Atkeson in Rapoport 2003).

Socializacijske tehnike pa se skozi čas spreminjajo. Z naraščanjem ženskega gibanja, naraščanja števila žensk v politiki in z večjimi političnimi možnostmi za ženske lahko predvidevamo, da obstaja sprememba v politični socializaciji za ženske in da je prišlo do zmanjšanja spolnih razlik v odgovorih "ne vem" od osemdesetih let dvajsetega stoletja pa do danes (Rapoport 1982). Stopnja neodločenosti tako upada po nekaterih podatkih pri mlajših generacijah žensk, ki so v mladosti doživele večjo stopnjo emancipacije. Najvišjo stopnjo skupinske zavesti žensk lahko opazimo prav pri mlajših, še ne poročenih, zaposlenih ženskah in pri bolj izobraženih ženskah (Ferligoj in drugi 1990).

Poznejše raziskave v Združenih državah Amerike pa so pokazale, da razlike v politični socializaciji moških in žensk niso izginile kljub povečanju političnih virov žensk in drugih

oblik politične aktivnosti, kot je na primer volilna pravica. Upanja nekaterih poznavalcev, da vpliv spola na delež odgovor "ne vem" upada, se je izkazalo kot neresnično (Atkeson in Rapoport 2003). Spolne razlike in razlike v socializaciji moških in žensk ne delujejo nujno same po sebi, temveč skozi različne vsakdanje svetove (Ferligoj in drugi 1990). Dejstvo, da so se razlike med moškimi in ženskami ohranile tako dolgo in ne kažejo nobenega znaka oslabitve, nakazuje na to, da so ženske podprezentirane v politiki zunaj volilnega telesa. Politična komunikacija ostaja področje nenehne spolne razlike, ki ima poleg tega lahko tudi pomembne politične posledice. Razlike v deležu odgovorov "ne vem" in v izražanju političnih stališč med spoloma pa lahko pojasnimo tudi z različno mero političnih in psiholoških virov (Atkeson in Rapoport 2003).

2.4.7 SUBJEKTIVNA KOMPETENCA V POVEZAVI Z OBJEKTIVNIM ZNANJEM

Rapoport zagovarja stališče, da bodo ženske, če imajo nižjo stopnjo subjektivne sposobnosti pri podobni stopnji znanja, potrebovale višjo objektivno politično sposobnost, da bi izrazile svoje mnenje v podobnem deležu kot moški. Subjektivna sposobnost je povezana z znanjem (Rapoport 1982). Če ženske izkazujejo nižjo stopnjo subjektivne kompetence kot moški glede političnih tem, tudi pri enaki izobrazbi in poznavanju situacije kot moški potrebujejo več objektivne kompetence, da bi se zmanjšal odstotek neodločenih (Ferligoj in drugi 1990). Pri višji stopnji političnega znanja bo imel večji delež žensk potrebno subjektivno sposobnost in razlike po spolu bodo manjše kot pri nižji stopnji znanja (Rapoport 1982). Stopnja neodločenosti žensk pada z njihovim večjim poznavanjem politične tematike (Ferligoj in drugi 1990). Spolne razlike pogosto popolnoma izginejo pri višji stopnji znanja (Rapoport 1982).

Na najvišjem nivoju poznavanja politične tematike se stopnji neodločenosti tako pri ženskah kot pri moških povsem izenačita. Stopnja omejenosti s sfero zasebnosti in družino pa pomembno vpliva tudi na stopnjo poznavanja tematike in še bolj na interes žensk za družbene in politične teme. Precej jasno je, da večja zaprtost žensk kot moških v sfero družine in zasebnost ustvarja manjšo ozaveščenost žensk o lastnem družbenem položaju ter manjšo pripravljenost na morebitne spremembe. To pa lahko povzroča tudi večjo negotovost žensk glede političnih vprašanj. Problem se tako pojavlja v subjektivni kompetenci (Ferligoj in drugi 1990).

Analiza Ronalda B. Rapoporta tako kaže, da je razlika med spoloma najvišja pri respondentih z nizko stopnjo izobrazbe. Pri najvišji izobrazbi pa imajo ženske celo rahlo statistično

neznačilno prednost. Subjektivna kompetenca je namreč povezana z objektivno kompetenco pri obeh spolih. Več kot ima posameznik političnega znanja in veščin, kar je objektivna kompetenca, samozavestnejši je glede svojih sposobnosti za delovanje pri političnih stvareh, kar je subjektivna kompetenca (Rapoport 1981). Po rezultatih analize, ki jo je opravil Ronald B. Rapoport, stopnja odločenosti v odgovorih žensk na vprašanja o politiki narašča z večjo stopnjo poznavanja tematike, večjim interesom za politiko in z mladostjo žensk. Ključni dejavniki, ki vplivajo na neodločenost žensk glede družbenih in političnih tem, so tako poznavanje ter izobrazba, interes in starost (Ferligoj in drugi 1990).

Čeprav bodo tako moški kot ženske pridobili subjektivno kompetenco s povišanjem objektivne kompetence, je na vsaki stopnji objektivne kompetence stopnja subjektivne kompetence pri večini žensk nižja kot pri moških, kar lahko pripišemo različni politični socializaciji moških in žensk. Stopnja subjektivne kompetence, ki se zahteva za izražanje političnega vedenja, je omejena, tako da bodo imeli pri dovolj visoki stopnji objektivne kompetence bojo imeli tako moški kot ženske dovolj subjektivne kompetence za izražanje mnenja. Pri tem je pomemben tudi premislek, da višja objektivna kompetenca žensk, ki izražajo mnenje v primerjavi z moškimi, ki izražajo mnenje, pomeni bolj konsistentno in preišljeno izražanje mnenj žensk. Ženske tako izražajo svoje mnenje in verovanja manj pogosto, ampak tiste, ki ga izražajo, kažejo v primerjavi z moškimi večjo strukturiranost in konsistenco (Rapoport 1981).

2.5 DRUŽBENOEKONOMSKI POLOŽAJ ŽENSK SKOZI ANKETNE NEODGOVORE V SLOVENSKI RAZISKAVI IZ 80. LET

V osemdesetih letih 20. stoletja smo bili v Sloveniji priča dolgotrajni ekonomski in politični krizi. Dolgotrajna kriza je vplivala predvsem na določene skupine prebivalstva, med katerimi so bili predvsem mladi in ženske (Ferligoj in drugi 1989). V kriznih razmerah se dodatno povečuje pomen ženskega dela, tako plačanega kot gospodinjkega. Posledica silne obremenjenosti žensk pa se je kazala kot kronična izčrpanost (Ferligoj in drugi 1990). Kriza je vplivala na neinformiranost, nevednost in apatičnost žensk, kar je bilo moč opaziti v razmerju deležev odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami. Čeprav so rezultati analiz, ki jih je opravil Ronald B. Rapoport, pokazali, da se v osemdesetih letih razlike v neodločenosti med spoloma s časom zmanjšujejo, kar je pojasnjeval z večjim vplivom ženskih gibanj, večjim številom žensk v političnem življenju in večjimi možnostmi vključevanja žensk v politiko, se ti trendi, potrjeni v mnenjskih raziskavah razvitega sveta, niso kazali tudi v Sloveniji (Ferligoj in drugi 1988).

V raziskavah Slovenskega javnega mnenja se v letih 1984, 1986, 1987 in 1988, ko je bila pri nas opravljena podobna analiza, delež odgovorov "ne vem" pri vprašanjih s področja ekonomskega in političnega življenja pri ženski populaciji ni zmanjšal. Rezultati raziskave Slovensko javno mnenje 1988 so tako kazali, da je delež odgovorov na stališča o ekonomsko-političnih vprašanjih z "ne vem" pri ženskah dva-do trikrat večji kot pri moških (Ferligoj in drugi 1988).

V empiričnem delu je bila stopnja neodločenosti v javni in zasebni sferi merjena z različnimi sklopi vprašanj, postavljenih v kriznih letih. Analiza je bila opravljena v treh smereh. V letih 1984, 1986, 1987 in 1988 je bil analiziran sklop štirih identično postavljenih vprašanj iz raziskav Slovensko javno mnenje o stališčih do družbenopolitičnih vprašanj in aktualnega dogajanja pri nas in v svetu. Gre torej za merjenje oblikovanja stališč v politični sferi. Delež odgovorov "ne vem" se je z različnimi metodami pojasnjeval z neodvisnimi spremenljivkami izobrazbo, starostjo, velikostjo in tipom naselja, v katerem anketiranec živi, informiranostjo ter spolom. Posebej je bil analiziran sklop vprašanj, ki se nanašajo na ožje (družinsko in delovno okolje) anketiranega, ter vprašanja o oddaljenejših družbeno-političnih temah v letih 1982 in 1986. Na podatkih iz leta 1988 je bila podrobneje analizirana razlika v odgovarjanju z "ne vem" na treh bipolarnostih: javno – zasebno, neosebno – osebno ter birokratski jezik – vsakdanji jezik (Ferligoj in drugi 1988).

V prvem delu analize so bila analizirana naslednja štiri vprašanja (Ferligoj in drugi 1989):

1. Kako naj bi se po vašem mnenju v prihodnje razvijali družbeno-gospodarski odnosi med razvitimi in manj razvitimi republikami v Jugoslaviji?
  - 1) Manj razvite republike in pokrajine naj same skrbijo za svoj nadaljnji razvoj.
  - 2) To naj bo predvsem skrb vse jugoslovanske skupnosti, zlasti pa razvitih republik.
  - 3) Manj razvite republike naj same skrbijo zase, jugoslovanska skupnost pa naj jim pri tem pomaga.
  - 4) Ne vem, neodločen.
2. Ali je politika, za katero se zavzema Zveza komunistov pri nas, skladna z interesi večine, ali ne?

- 1) Povsem skladna.
  - 2) Deloma je skladna.
  - 3) Ni skladna.
  - 4) Ne vem, neodločen.
3. Kakšna zunanja politika v sedanjih razmerah najbolj ustreza interesom Jugoslavije?
- 1) Prizadevati si moramo za mir in enakopravnost med narodi, ne glede na to, ali je to velikim silam všeč, ali ne.
  - 2) Biti moramo za mir in enakopravnost, vendar tako, da se velikim silam ne zamerimo.
  - 3) Skrbimo naj le za svoje probleme, svetovne probleme pa naj si vsak ureja tako kot more in želi.
  - 4) Prej ali slej se bomo morali odločiti za en ali drug blok.
  - 5) Ne vem, neodločen.
4. Ali sodite, da bi lahko v prihodnosti kakšna tuja sila (država ali skupina držav) ogrozila varnost Jugoslavije, ali ne? (Če da.) S katere strani je po vašem mnenju možna ta nevarnost?
- 1) Možna je nevarnost s strani Zahoda.
  - 2) Možna je nevarnost s strani Vzhoda.
  - 3) Ogroženi smo tako z Vzhoda kot Zahoda.
  - 4) Ne vem, neodločen.
  - 5) Ne vidim, da bi nam s katerekoli strani pretila nevarnost.

V analizi je bil posebej opazovan kvocient odstotkov odgovorov "ne vem" za moške in ženske. Medtem ko je Ronald B. Rapoport v panelni študiji v letih 1972 in 1976 prišel do

povprečnega kvocienta 1,5 med moškimi in ženskami ter je najvišji znašal 2, je najvišji kvocient v podobni slovenski raziskavi znašal tudi več kot 3. Deležev odgovorov "ne vem" je sicer upadal, vendar pri obeh spolih in to pri moških hitreje kot pri ženskah, kar je pomenilo, da se je s časom razkorak pri odločanju za odgovor "ne vem" ob stališčih o družbenopolitičnih vprašanjih med moškimi in ženskami povečeval (Ferligoj in drugi 1988).

2.5.1 VPLIV IZOBRAZBE

Izobrazba je vplivala na oblikovanje mnenj o družbenopolitičnih vprašanjih, vendar je bil pri ženskah ta vpliv mnogo izrazitejši kot pri moških (Ferligoj in drugi 1990). Razkorak med moškimi in ženskami se v slovenski raziskavi z izobrazbo ni zmanjševal, kar so pokazali rezultati Rapoportovi, ki je ugotovil, da je neodločenost pri odgovarjanju v skupini najbolj izobraženih pri obeh spolih enaka (Ferligoj in drugi 1988).

Rezultati slovenske raziskave nasprotno kažejo na razmeroma velike razlike med spoloma kljub enaki formalni izobrazbi. Povprečja znotraj skupine oseb z osnovno in strokovno šolo so pri moških s časom izrazito upadala, pri ženskah pa ni prišlo do tega. Znotraj izobrazbene skupine srednjih ter višjih in visokih šol povprečja odgovorov "ne vem" sčasoma niso padala. Razkorak med moškimi in ženskami v tej izobrazbeni skupini se tako praviloma ni zmanjševal. V skupinah oseb s srednjo šolo ter višjo in visoko šolo je bil kvocient med moškim in ženskim povprečjem deležev odgovorov "ne vem" nižji v letu 1987, vendar se je leta 1988 zopet povečal (Ferligoj in drugi 1990). V letu 1988 je bil povprečni delež odgovorov "ne vem" pri ženskah v skupini višje in visoko izobraženih približno enak povprečju pri moških v skupini strokovno izobraženih (Ferligoj in drugi 1988).

2.5.2 VPLIV STAROSTI

Razkorak med moškimi in ženskami se je v največji meri kazal med najstarejšimi, najmanj pa pri najmlajših anketirancih. V letu 1988 je bil najmanjši razkorak med spoloma v neodločenosti pri mlajših od 30 let, povzpel se je v starostni skupini od 31 do 40 let, ko so ženske najbolj vsestransko obremenjene, zopet padel v starosti od 41 do 60 let ter dosegel najvišjo vrednost pri starosti od 61 let in več (Ferligoj in drugi 1988). Znatno dvig deleža odgovorov, ki pričajo o neinformiranosti ali apatičnosti v starosti od 31 do 40 let, lahko pojasnjemo z večjo vsesplošno obremenjenostjo žensk prav v tej starostni kategoriji. Raziskave o politični dejavnosti žensk drugod so nasprotno kazale na visoko stopnjo politične aktivnosti prav med ženskami v starosti od 30 do 40 let. Pozitiven je kvocient 0,9 za mlajše

ženske do 25 leta v letu 1987, saj so bile v tem letu ženske v tej starosti bolj odločene od moških (Ferligoj in drugi 1990).

2.5.3 VPLIV VELIKOSTI NASELJA IN TIPA NASELJA

Raziskave o politični dejavnosti žensk drugod niso pokazale pomembnih razlik med ženskami, ki živijo v različno velikih naseljih. Prav tako tip naselja ni pomembno pojasnjeval neodločenosti žensk (Ferligoj in drugi 1990). Po podatkih slovenske raziskave se v času povečuje razkorak med spoloma v odgovorih "ne vem" z velikostjo naselja. Čeprav so povprečja neodločenosti med moškimi in ženskami za vaški del populacije največja, je razkorak med spoloma največji pri mestni populaciji (Ferligoj in drugi 1988). Pri moških se je tako stopnja neodločenosti manjšala z velikostjo kraja bivanja, pri ženskah pa ne (Ferligoj in drugi 1990).

2.5.4 POJASNEVALEN VPLIV NEODVISNIH SPREMENLJIVK

Najmočnejši vpliv na pojasnjevanje neodločenosti je imela izobrazba, nato pa spol. V letu 1988 se je vpliv spola na neodločenost skoraj izenačil z izobrazbo. Neodvisne spremenljivke, kot so izobrazba, starost, velikost naselja in informiranost, so bolj pojasnjevale neodločenost pri ženskah kot pri moških (Ferligoj in drugi 1988). To pomeni, da je z višanjem izobrazbe padalo število odgovorov "ne vem" pri moških manj striktno kot pri ženskah (Ferligoj in drugi 1990). Tako so spremenljivke izobrazba, starost in velikost naselja bolj pojasnjevale branje časopisov pri ženskah kot pri moških, medtem ko je bil vpliv informiranosti na neodločenost pri obeh spolih podoben. Izobrazba pa je neposredno močnejše vzročno učinkovala na neodločenost v letu 1984 pri moških, v letu 1986 sta se učinka pri obeh spolih skoraj izenačila, v letih 1987 in 1988 pa je bil vzročni učinek močnejši pri ženskah. Izobrazba je tako pri ženskah, neodvisna od branja ali nebranja dnevnikov, vedno bolj pomembno pojasnjevala neodločenost (Ferligoj in drugi 1988). Manj izobražene so bile še bolj neodločene, bolj izobražene pa so bile bolj odločene pri oblikovanju mnenja o družbenopolitičnih vprašanjih (Ferligoj in drugi 1990).

Pri ženskah je tudi starost precej bolj vplivala na neodločenost kot pri moških, kjer je bil ta vpliv zelo majhen, največkrat statistično neznačilen, včasih negativen (Ferligoj in drugi 1988). Starejši moški celo bolj odločno izražajo svoje mnenje. S povečevanjem starosti se je nasprotno pri ženskah povečevala tudi neodločenost in neinformiranost (Ferligoj in drugi 1990). Velikost naselja pa je kazala na šibkejšo povezanost (Ferligoj in drugi 1988).

2.5.5 PRIMERJAVA VPRAŠANJ IZ JAVNE IN ZASEBNE SFERE

Razlike v povprečjih odgovorov "ne vem" med spoloma glede na vprašanja iz javne in zasebne sfere so bile merjene na osnovi osemindvajsetih vprašanj. Neodločenost v zasebni sferi je bila merjena z vprašanji o zadovoljstvu z delom in standardom, o osebnem prispevku za stabilizacijo ..., neodločenost v javni sferi pa z družbenopolitičnimi vprašanji. Rezultati so pokazali na precej večji razkorak med moškimi in ženskami v stopnji neodločenosti pri vprašanjih iz javne sfere kot iz zasebne sfere. Delitev na javno in zasebno sfero pa je odločilno vplivala zlasti na ženske. Stopnja neodločenosti pri vprašanjih, ki spadajo v zasebno sfero, je bila zelo nizka tako pri moških kot pri ženskah. Pri vprašanjih, ki spadajo v javno sfero, je stopnja neodločenosti opazno bolj narasla pri ženskah kot pri moških. Bolj kot so bila vprašanja neosebna, večja je bila stopnja neodločenosti pri ženskah (Ferligoj in drugi 1990).

Najmanjše medspolne razlike so se pokazale med najmlajšimi skupinami anketirancev. Ženske so bile tako v starosti do 25 let odločnejše pri odgovorih na vprašanja iz zasebne sfere kot moški. To bi bil lahko rezultat bolj emancipirane socializacije ali pa za ženske, ki se pretežno še šolajo in nimajo družine. Zaposlitev in družina lahko namreč ženske naknadno naredijo manj samozavestne in manj kompetentne. Če predpostavljamo, da ženske po 25. letu po večini zaključijo izobraževanje, se zaposlijo ter si ustvarijo družino, lahko predvidevamo, da obstaja zveza med temi aktivnostmi in občutkom ženske kompetence in samozavesti, ki se odraža v deležu odgovorov "ne vem" v raziskavah. V poznejših letih, ko pa ženske zapustijo aktivno poklicno življenje, se odpovedujejo javnemu življenju v večji meri kot moški. Pri odgovorih starejših kategorij anketirancev na vprašanja iz javne sfere se je namreč kazalo naraščanje razlik med spoloma v stopnji neodločenosti (Ferligoj in drugi 1990).

Z izobrazbo se je stopnja neodločenosti pri moških in pri ženskah zmanjševala. Pri tem pa ostaja konstantna medspolna razlika tako pri odgovorih iz javne kot zasebne sfere. V povprečju je bila merjena neodločenost v javni sferi pri skupini višje in visoko izobraženih približno trikrat manjša od skupine tistih z osnovno šolo, v zasebni sferi pa dvakrat. Razkorak med spoloma pa se z izobrazbo ni znatno zmanjšal. Z večanjem naselja se je neodločenost izraziteje manjšala pri moških kot pri ženskah. Manjši raz, se z večanjem urbanizacije položaj žensk poslabša. Urbanizacija tako ne deluje emancipacijsko na ženske, temveč jih dodatno obremeni ter naredi za manj samozavestne, manj kompetentne kot v neurbaniziranih okoljih (Ferligoj in drugi 1990).

Družbenoekonomski položaj anketirancev manj pojasnjuje neodločenost v zasebni kot v javni sferi. V obeh sferah neodločenost najbolj pojasnjuje izobrazba. V javni sferi po pojasnjevalni moči sledi spol, ki je v zasebni sferi na tretjem mestu. Pri moških se je kazala manjša povezanost med starostjo in deležem odgovorov "ne vem" kot pri ženskah. Neodločenost v javni sferi so bolje pojasnjevale spremenljivke branje časopisov, izobrazba, velikost naselja in starost kot v zasebni sferi, kar je veljalo za oba spola. Informiranost prav tako manj pojasnjuje neodločenost v zasebni sferi ter se je v času zmanjševala. Za odločanje v javni sferi sta namreč potrebna večja informiranost in izobrazba kot v zasebni sferi. Neodvisne spremenljivke, ki so vplivale na medspolne razlike v obeh sferah, so bile izobrazba in informiranost, pri ženskah pa tudi starost. Razlike v neodločenosti med spoloma so bile manjše v zasebni kot javni sferi. Neodločenost v zasebni sferi se tako manj razlikuje med spoloma in je manj pojasnevana s spremenljivkami, ki merijo družbenoekonomski položaj anketirancev kot v javni sferi (Ferligoj in drugi 1990).

2.5.6 POVZETEK REZULTATOV SLOVENSKE RAZISKAVE

Slovenska raziskava je pokazala, da je bila spolna pripadnost močnejši delujoči dejavnik za oblikovanje mnenj kot drugod. Skozi čas se po podatkih te raziskave pogostost odgovora "ne vem", ki kaže na neinformiranost, nevednost ali apatičnost, ohranja oziroma povečuje. To pa je bila bolj značilnost žensk kot moških. Spol je povsod tista značilnost, ki diferencira stališča ljudi, predvsem pa mnenja do družbeno-političnih vprašanj. Poleg spola je odgovor "ne vem" odvisen tudi od rase in socio-ekonomskega statusa anketirancev (Ferligoj in drugi 1990). Razlike med spoloma so bile večje v slovenski raziskavi kot v podobnih raziskavah in se skozi čas z večanjem vsesplošne krize niso zmanjševale, temveč povečevale (Ferligoj in drugi 1988).

Raziskave drugod so namreč pokazale, da so razlike po spolu največje, ko gre za aktualna politična vprašanja, ter da se skozi čas zmanjšujejo. Pri nas je bila tako spolna pripadnost močnejši določujoči dejavnik za oblikovanje mnenj kot drugje. Spolna pripadnost je tako ena tistih dimenzij, ki najbolj zaviralno vpliva na oblikovanje stališč, posebej tistih, ki zadevajo aktualna družbeno politična vprašanja. Rezultati raziskave so pokazali, da je delitev po spolu v naši družbi močno prisotna in se tesno povezuje z delitvijo na zasebno in javno sfero (Ferligoj in drugi 1990). Precej večja neodločenost pri ženskah kot pri moških je lahko prav gotovo vplivala na manjšo vključenost žensk v procese odločanja v naši družbi, kar se je

odražalo tudi v majhnem deležu žensk med vodilnimi in vodstvenimi delavci, politiki. Z zmanjšanjem krize bi bil lahko ta delež manjši (Ferligoj in drugi 1988).

V empiričnem delu naloge bomo tako med drugim preverjali, ali je razlika v neodločenosti med spoloma manjša. S zmanjšanjem krize bi se lahko neenakost med spoloma v naši družbi zmanjšala, kar bi morali pokazati tudi deleži odgovorov "ne vem" na anketna vprašanja.

3 EMPIRIČNI DEL

ANALIZA ODGOVOROV "NE VEM" V RAZISKAVAH SLOVENSKO JAVNO MNENJE V OBDOBJU 2000–2006

3.1 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

3.1.1 RAZISKAVE SLOVENSKO JAVNO MNENJE

V empiričnem delu diplomske naloge so uporabljeni že zbrani podatki longitudinalne raziskave Slovensko javno mnenje, ki jo izvajajo Niko Toš in sodelavci na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Raziskava Slovensko javno mnenje omogoča analizo nekaj identično postavljenih vprašanj v daljšem obdobju. To sistematično raziskovanje stališč in mnenj ljudi o ključnih družbenih, političnih, gospodarskih vprašanjih v času in prostoru, sočasno pa tudi o vprašanih človekovega doživljanja in izkustev iz njegovih drobnih neposrednosti vsakodnevnja poteka že od leta 1968 skoraj vsako leto (Ferligoj in drugi 1989).

Raziskave Slovensko javno mnenje imajo v slovenskem družboslovnem prostoru najdaljšo tradicijo (Malnar 2004). Intenziteta raziskav v tem obdobju je naraščala in upadala. Letne raziskave so tako izpadle v letih 1974, 1975, 1977 in 1979 zaradi ideološko-finančnih razlogov ter v letih 1981 in 1985 zgolj iz finančnih razlogov. V prvi polovici devetdesetih let je dinamika raziskovanja izrazito narasla za in dosegla celo do pet raziskav v enem letu. Po letu 1990 dobiva projekt Slovensko javno mnenje vse bolj mednarodno primerjalni pomen z vključevanjem v osrednje mednarodne primerjalne programe (Toš 2004). Tako vsebino raziskav v zadnjih desetih letih predvsem določajo mednarodni projekti (Malnar 2004).

Raziskovalci Slovenskega javnega mnenja sodelujejo v vseh ključnih mednarodnih družboslovnih programih, kot so International Social Survey Programme, World Value Survey, European Value Survey, European Social Survey, European Election Study, The Coparative Study of Electoral System in v vrsti drugih mednarodnih primerjalnih projektih (Toš 2004). Raziskava se je s tem v konceptualnem in metodološkem smislu uvrstila v najvišji kakovostni razred družboslovnoraziskovalnih kooperacij (Malnar 2004).

Skupno vsem raziskavam Slovenskega javnega mnenja je, da so zasnovane na stratificiranem reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Republike Slovenije in da so oprte na standardiziran vprašalnik, ki je bil izveden s pomočjo posebej izšolanih anketarjev v neposrednem pogovoru s naključno izbranimi osebami, ki so jih obiskali na domu na podlagi

seznama z imeni in naslovi. Osebno anketiranje poteka na terenu z vprašalnikom na papirju. Vprašalnik je standardizirani z večino vprašanj zaprtega tipa. Po končanem anketiranju je vsakemu anketirancu poslano kontrolno pismo (Ferligoj in drugi 1989). Populacija je v raziskavah Slovensko javno mnenje opredeljena kot prebivalci, ki imajo stalno prebivališče na ozemlju Republike Slovenije in so na dan začetka terenske faze ankete starejši od vključno 18 let. Zgornja starostna meja pri tem ni postavljena. Izpuščeni so vsi institucionalizirani prebivalci, kot na primer dijaki in študentje v domovih, osebe na služenju vojaškega roka, v bolnišnici ali zaporu in drugi, ki ne živijo na svojem stalnem naslovu (Toš 2004). Empirična analiza, ki so jo opravile Anuška Ferligoj, Tanja Renner in Mirjana Ule, je bila prav tako izvedena na podatkih, zbranih z raziskavo Slovensko javno mnenje (Ferligoj in drugi 1989).

3.1.2 IZBOR ENOT ANALIZE

Odvisna spremenljivka² v empiričnem delu naloge je število odgovorov "ne vem" na vprašanja iz posameznega vsebinskega sklopa, in sicer število teh odgovorov na vprašanja, ki sem jih analizirala. Spremenljivka³ "ne vem" lahko zavzema osem vrednosti 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Razkorak med deležem odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami je izračunan kot kvocient, povprečje ženskih odgovorov deljeno povprečje moških odgovorov. Vrednosti, manjše od ena, kažejo na prednost žensk. V tem delu naloge predstavljam rezultate analize v šestih časovnih točkah, izbrana leta so najnovejši dostopni podatki, ki jih je že moč statistično obdelati. Uporabljene so raziskave od leta 2000 naprej, ko je prišlo do spremembe vzorčnega načrta ankete zaradi primerljivosti vprašanj v različnih časovnih točkah.

Vzorec je izbran po načrtu dvostopenjskega naključnega izbora Centralnega registra prebivalstva, ki predstavlja poimenski vzorčni okvir. Izbor PSU na prvi stopnji je bil narejen naključno z verjetnostjo, sorazmerno velikosti CEA (Clusters of Enumeration Areas), glede na definicijo populacije, ter predhodno stratificirano po 12 regijah*6 tipov naselij. Na drugi stopnji je znotraj vsakega od izbranih CEA po postopku enostavnega naključnega izbora izbrano fiksno število oseb z imeni in priimki ter naslovi. Vzorec je nato razpolovljen za dve vzporedni anketi SJM. Vsaka oseba v vzorcu ima enako verjetnost izbora (Toš 2004).

---

² Odvisna spremenljivka je spremenljivka, ki se da razložiti z eno ali več pojasnjevalnimi spremenljivkami (Košmelj in drugi 2002: 86).

³ Spremenljivka je lastnost, ki lahko zavzame katerikoli vrednost iz določene množice možnih vrednosti (Košmelj in drugi 2002: 121).

Uporabljeni podatki raziskav označujejo slovensko družbo po prehodu v parlamentarno demokracijo in tržno-socialni sistem, zajemajo obdobje utrjevanja novih sistemskih prvin in vključevanja v družbo evropskih narodov. Analiziran je sklop vprašanj o različnih družbenopolitičnih temah. Izbrana so vprašanja, ki so se identično ponovila v vseh štirih letih, kar je omogočilo longitudinalno primerjavo podatkov in spremljanje morebitnih sprememb opazovane spremenljivke. Izpustila sem vprašanja, ki niso imela možnosti odgovora "ne vem".

Vsebina vprašanj je tudi najprimernejša za primerjavo z rezultati, ki so jih dobili Ronald B. Rapoport v svojih analizah ter Anuška Ferligoj, Tanja Rener in Mirjana Ule. Gre za oblikovanje oziroma neoblikovanje mnenj, stališč v politični sferi. Analiza popolnoma enakih vprašanj, kot so jih uporabile Anuška Ferligoj, Tanja Rener in Mirjana Ule, ni bila mogoča, saj se ta vprašanja v raziskavah Slovensko javno mnenje ne pojavljajo več.

Ronald B. Rapoport je v svojih raziskavah uporabil vrsto vprašanj, ki so se dotikala političnega vedenja in zajemala širši politični okvir, kot na primer vprašanja o izbiri kandidata, prednosti kandidata, poziciji pri političnih temah, identifikaciji s politično stranko ali skupino, vprašanja o vladi, davčni reformi, legalizaciji marihuane, nacionalnem zdravstvenem zavarovanju, političnih igralcih, vprašanja o zaupanju ... Kot neodvisne spremenljivke⁴ so uporabljene spol, starost, izobrazba in tip krajevne skupnosti, pri čemer so spremenljivke starost, izobrazba in tip krajevne skupnosti uporabljene kot kontrola razlik med spolom in drugimi neodvisnimi spremenljivkami. V analizi preverjam tudi, ali je spol še vedno tista spremenljivka, ki najbolje pojasnjuje izbor odgovora "ne vem".

Uporabljene so naslednje raziskave: Slovensko javno mnenje 2000/1, izvedena v novembru in decembru 2000, s 1097 izpolnjenimi vprašalniki, Slovensko javno mnenje 2001/2 in mednarodna raziskava Procesi demokratizacije v srednji in vzhodni Evropi izvedena oktobra 2001, s 1098 izpolnjenimi vprašalniki, Slovensko javno mnenje 2002/1 – Stališča Slovencev o pridruževanju Evropski uniji in NATO, izvedena v maju in juniju 2002, s 1123 izpolnjenimi vprašalniki, Slovensko javno mnenje 2003/1, izvedena v februarju in marcu 2003, s 1073 izpolnjenimi vprašalniki, Slovensko javno mnenje 2003/4 – Razumevanje vloge državljana, izvedena v oktobru in novembru 2003, s 1054 izpolnjenimi vprašalniki, Slovensko javno

---

⁴ Neodvisna spremenljivka je spremenljivka, za katero se predpostavlja, da vpliva na odvisno spremenljivko (Košmelj in drugi 2002: 79).

mnenje 2005/1 in mednarodna raziskava Stališča o delu, izvedena v marcu 2005, s 1002 izpolnjenimi vprašalniki in Slovensko javno mnenje 2006/2 – Mednarodni raziskavi: Vloga države (ISSP 2006), ter Prosti čas in šport (ISSP 2007) izvedena oktobra in novembra 2006, s 1003 izpolnjenimi vprašalniki.

Izbrane so tiste raziskave po letu 2000, v katerih se je pojavil celoten niz ponovljenih vprašanj z družbeno-politično tematiko. Pri tem sem predvsem sledila težnji, da bi bila za vsako leto izbrana ena raziskava. V letu 2004 se v izvedenih vprašalnikih nekatera vprašanja, ki jih bom analizirala, niso pojavila, zato pa sta zastopani dve raziskavi v letu 2003, in sicer iz pomladi in jeseni 2003. Longitudinalna analiza tako zajema sedem časovnih točk od leta 2000 do leta 2006. Za daljše obdobje, kot so ga analizirale Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener, sem se odločila, ker domnevam, da bo daljše obdobje bolj pokazalo na morebitne spremembe v deležu odgovorov "ne vem". Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener so namreč v svoji raziskavi analizirale štiri časovne točke.

Domneve so preverjene z različnimi statističnimi metodami večfaktorske analize variance. Za analizo podatkov so bile uporabljene datoteke SJMxx.dat, ki so na voljo v Arhivu družboslovnih podatkov. Uporabljen je bil program SPSS.

Delež odgovorov "ne vem" je na splošno precej nizek, kar je razumljivo, saj so v raziskavah anketarji izučeni, da pridobijo od respondentov dejanske odgovore. To navodilo temelji na predpostavki, da bi moral imeti vsak posameznik mnenje na vse teme, predstavljene v anketnem vprašalniku. Asimetrijo bi preprečila analiza večjega števila vprašanj v sestavljeni spremenljivki NE VEM. Našo spremenljivko bo sestavljalo sedem vprašanj z družbeno-politično tematiko. Izbrana vprašanja so vsa vprašanja, ki se dotikajo te teme in so se ponovila v vseh analiziranih raziskavah. Vse razlike v ubeseditvi vprašanj med posameznimi raziskavami so zabeležene v opombah. Naj pri tem spomnim, da so Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener v svoji analizi indeks NE VEM sestavile iz štirih vprašanj.

Pri analizi sem si zastavila naslednje tri hipoteze. Izhajajo iz raziskave Anuške Ferligoj, Mirjane Ule in Tanje Rener, ne gre pa za ponovitev.

1. Delež odgovorov "ne vem" pri družbeno-političnih vprašanjih je večji pri ženskah kot pri moških.

2. Razkorak med deležem odgovorov "ne vem" med spoloma pri družbeno-političnih vprašanjih se z leti zmanjšuje.
3. Delež odgovorov "ne vem" med odvisnimi spremenljivkami najbolj pojasnjuje spol in ne druge neodvisne spremenljivke, kot so: starost, tip naselja ali izobrazba.

SEZNAM VPRAŠANJ

1. V politiki ljudje pogosto govorijo o levici in desnici. Kam bi vi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer pomeni 0 levico in 10 desnico? (en odgovor)⁵

LEVICA											DESNICA	ne vem, b. o.
00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10		99

Večina odgovorov pri tem vprašanju v vseh letih je razporejena na srednje vrednosti (glej tabelo A.1). Velik je tudi delež odgovorov "ne vem". Anketarji so navadno izšolani, da anketirance napeljujejo k izbiri odgovora in se izognejo odgovoru "ne vem". Posebno navodilo, ki ga prejmejo anketarji, pa je tudi, da vprašanj ne smejo pojasnjevati anketirancem. Vprašanje lahko le večkrat ponovijo. Zaradi posebne delitve med levico in desnico v Sloveniji v primerjavi z drugimi državami anketarji anketirance pri tem vprašanju nagovorijo, naj v primeru, da niso popolnoma seznanjeni s tema dvema terminoma, izberejo odgovor "ne vem". V dveh časovnih točkah so anketiranci poleg odgovora "ne vem" izbrali tudi odgovor "ne poznam". Ker predpostavljam, da so anketiranci v letih, ko odgovor "ne poznam" ni bil na voljo, izbrali odgovor "ne vem", bom v analizi obravnavala seštevek teh dveh odgovorov.

---

⁵ V raziskavah SJM 2001/2, SJM 2002/1 je možen tudi odgovor 98 – ne poznam.

2. Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge.

V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: (en odgovor v vsaki vrsti)⁶

Kako zaupate:	sploh nič	le malo	precej	v celoti	ne vem, b. o. ⁷
Državnemu zboru	1	2	3	4	9
predsedniku republike	1	2	3	4	9
političnim strankam	1	2	3	4	9
Vladi Republike Slovenije	1	2	3	4	9

V raziskavah SJM 02/1 in SJM 03/1 nobeden od anketirancev ni izbral odgovora "ne vem". Delež manjkajočih odgovorov je prav v teh dveh raziskavah zato sorazmerno višji. Nevnese podatke v analize ne obravnavam kot neodločenost, ker nam vzrok visokega deleža teh podatkov ni znan. Odgovor "ne vem" zavzema vrednosti do 5,2 %. Ljudje so pokazali nizko zaupanje do političnih strank, kjer se je večina anketirancev odločala za odgovore sploh nič in le malo. Pri drugih spremenljivkah so anketiranci največkrat izkazali majhno oziroma precejšnje zaupanje (glej tabele A.2, A.3, A.4 in A.5).

3. Denimo, da bi bile naslednjo nedeljo zopet volitve v Državni zbor. Za katero stranko pa bi tokrat volili? (en odgovor)⁸

01 – Demokratično stranko upokojencev Slovenije (DESUS)

02 – Liberalno demokracijo Slovenije (LDS)

03 – SLS – Slovensko ljudsko stranko (SLS)

04 – Slovensko nacionalno stranko (SNS)

05 – Slovensko demokratsko stranko (SDS)⁹

06 – Novo Slovenijo – krščansko ljudsko stranko (NSI)

07 – Združeno listo socialnih demokratov (ZLSD)¹⁰

---

⁶ Vsaka od institucij je obravnavana kot posamezno vprašanje, spremenljivka.

⁷ V raziskavi SJM 2006/2 je poleg odgovora 9 – ne vem, možen tudi odgovor 8 – b. o. V analizi obravnavam seštevek teh dveh odgovorov.

⁸ V raziskavi SJM 2000/1 stranke niso navedene v vprašalniku. Anketiranec je sam navedel stranko, kot možna odgovora pa sta navedena 98 – ne vem, koga bi volil in 99 – b. o.

⁹ V letu 2003 se je stranka preimenovala v Slovensko demokratsko stranko, pred tem je bila Socialdemokratska stranka Slovenije.

¹⁰ V raziskavi SJM 2006/2 stranka nastopa z novim imenom Social demokrati (SD).

08 – Stranko mladih Slovenije (SMS)¹¹

96 – drugo stranko¹²

97 – Ne vem, koga bi volil.

98 – Ne bi šel na volitve.

99 – b. o.

Delež odgovorov "ne vem" zavzema pri tem vprašanju dokaj visok delež od 18,5 % pa tja do 29,2 % (glej tabelo A.6). Izrazito nizek delež odgovorov "ne vem" je v raziskavi SJM00/1 z zgolj 0,4 %. Leta 2000 so v Sloveniji potekale državnozborske volitve. Domnevamo lahko, da so bili anketiranci v večji meri odločeni. V primeru, ko niso hoteli izraziti svojih volilnih preferenc, so pogosteje izbrali odgovor "b. o." Odgovor "ne vem" tako kot odgovor "b. o." je bil ponujen na enak način v tej raziskavi kot v drugih. Se pa pojavlja vprašanje, kako so neodgovor kodirali anketarji. To nam nekoliko oteži analizo v smislu longitudinalne primerjave.

4. Spodaj so zapisani trije značilni pogledi na družbo, v kateri živimo. Kateri izmed njih je najbližje vašemu mnenju? (en odgovor)¹³

1 – Z odločno akcijo je treba korenito spremeniti celoten način delovanja naše družbe.¹⁴

2 – Našo družbo je treba postopoma izboljšati z reformami.

3 – Našo družbo, tako kot je sedaj, je treba braniti pred vsakršnim spreminjanjem.¹⁵

9 – Ne vem, b. o.

Večina anketirancev je izbrala odgovor Našo družbo je treba postopoma izboljšati z reformami. Opazimo lahko, da z raziskavo SJM 03/4 narašča rahlo delež odgovorov Z odločno akcijo je treba korenito spremeniti celoten način delovanja naše družbe in hkrati rahlo upada delež odgovorov Našo družbo, tako kot je sedaj, je treba braniti pred vsakršnim spreminjanjem. Prav z raziskavo SJM 03/4 se je spremenila ubeseditev teh dveh odgovorov. To je le eno od možnih pojasnil za to spremembo. V raziskavi SJM 06/2 v analizi odgovore "ne vem" in "b. o." obravnavam skupaj. V prejšnjih raziskavah odgovor "ne vem" namreč

---

¹¹ V raziskavi SJM 2005/1 se med možnimi odgovori ne pojavi Stranka mladih Slovenije (SMS).

¹² V raziskavi SJM 2006/2 sta kot možni odgovor navedeni tudi stranki Zeleni in As.

¹³ V raziskavi SJM 2005/1 in SJM 2006/2 sta 1. in 3. odgovor obrnjena.

¹⁴ V raziskavah SJM 2000/1, SJM 2001/2, SJM 2002/1, SJM 2003/1 je namesto pojma odločna akcija uporabljena besedna zveza revolucionarna akcija.

¹⁵ V raziskavah SJM 2000/1, SJM 2001/2, SJM 2002/1, SJM 2003/1 je namesto besede spreminjanje uporabljen pojem prevrat.

zavzema tudi vrednost b. o. Neodločenost zavzema vrednosti od 6,2 % do 15,8 % (glej tabelo A.7).

NEODVISNE SPREMENLJIVKE

1. Spol

1 – moški

2 – ženski

V vseh opazovanih letih so na anketna vprašanja pogosteje odločale ženske kot moški (glej tabelo A.8). Večja odzivnost žensk na anketna vprašanja je že tradicija. Ženske so tako bolj pripravljene na sodelovanje v raziskavi, hkrati pa se pogosteje odločajo za neodgovore.

2. Kdaj ste bili rojeni? Prosim, povejte samo leto rojstva.

Leto: 19_____

Analiza s spremenljivko leto rojstva je zaradi velikega števila vrednosti težko pregledna. V analizi sem tako oblikovala novo spremenljivko starost. Posamezne starosti sem združila v starostne razrede po zgledu Ferligoj, Rener in Ule. Za enake starostne kategorije sem se odločila zaradi lažje primerjave podatkov. Spremenljivka starost obsega naslednje kategorije: do 25 let, 26 do 30 let, 31 do 40 let, 41 do 50 let, 51 do 60 let, 61 in več let.

3. Navedite zadnjo šolo, ki ste jo končali, redno ali izredno:

1 – nedokončana osnovna šola

2 – dokončana osnovna šola

3 – nedokončana strokovna ali srednja šola

4 – dokončana 2- ali 3-letna strokovna šola

5 – dokončana 4-letna srednja šola

6 – nedokončana višja ali visoka šola

7 – dokončana 2-letna višja šola

8 – dokončana visoka šola, fakulteta, akademija

9 – b. o.

Respondenti so razporejeni predvsem med kategorije: dokončana osnovna šola, dokončana 2 ali 3-letna strokovna šola in dokončana 4-letna srednja šola (glej tabelo A.10). Druge vrednosti dosegajo manjši delež. V analizi bomo nekatere spremenljivke dokončane šole združili. Spremenljivka izobrazba bo tako zaobsegla štiri vrednosti: osnovna šola, strokovna šola, srednja šola in višja ali visoka šola. Enake vrednosti je spremenljivka izobrazba dosegala tudi v analizi, ki so jo opravile Ferligoj, Rener, Ule. Za združevanje kategorij sem se odločila, ker so tako podatki preglednejši. Poleg tega so pri novi spremenljivki izobrazba respondenti približno enakomerno razporejeni med štiri vrednosti.

4. Tip krajevne skupnosti:

1 – mestna

2 – primestna

3 – vaška

V analizi sem izbrala le tip krajevne skupnosti, ne pa tudi velikosti naselja. V meritvi WVS 95 je bilo v Sloveniji kar 63 % anketiranih iz krajev z manj kot 5000 prebivalcev. Pri tem pa jih je bilo le 20 % iz ruralnega okolja, 43 % iz primestnega in 37 % iz mestnega okolja (Mihelj 2004). Velikost naselja v Sloveniji tako ni pokazatelj ruralnosti oziroma urbanosti. Večina anketirancev iz teh raziskav prihaja iz vaškega, sledi mestno in z najnižjim odstotkom primestno okolje (glej tabelo A.9). Naj omenim, da tip krajevne skupnosti navadno določi anketar. Osebna opredelitev anketirancev tako ni vplivala na določitev tipa krajevne skupnosti.

3.2 REZULTATI

V spodnji tabeli (tabela 3.1) so podani deleži odgovorov "ne vem" za vsako od sedmih odvisnih spremenljivk za vsako opazovano časovno točko. Pri izračunu vrednosti smo uporabili podprogram Crosstabs v programu SPSS. Podprogram izračuna tabele dvo in večrazsežne frekvenčne porazdelitve,¹⁶ ki omogočajo sklepanje o povezanosti spremenljivk (Kropivnik in Kogovšek 2004). Delež odgovorov "ne vem" je podan tudi za moške in ženske posebej. V tabeli je podan tudi kvocient teh dveh odstotkov. Z analizo sledimo zgledu raziskave, ki so jo opravili Ferligoj, Rener in Ule ter Ronald B. Rapoport.

---

¹⁶ Frekvenčna porazdelitev je statistična vrsta, v kateri se prikazujejo frekvence po skupinah, v katerih so enote razvrščene po vrednostih spremenljivke (Košmelj in drugi 2002: 39).

V naši tabeli je kvocient zasedal najvišjo vrednost 3,8 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4. Najnižji kvocient je znašal 0,8 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 pri nedeljskem vprašanju. To je tudi edina dobljena vrednost, ki je v korist ženskam. Povprečno je kvocient znašal 1,9. V raziskavi, ki jo je izvedel Rapoport, je bila največja vrednost kvocienta 2, v povprečju 1,5. V raziskavi, ki so jo izvedle Fernigoj, Rener in Ule, je bila najvišja vrednost kvocienta 2,8, povprečje pa je znašalo 1,95. Opazovana družbeno-politična vprašanja v omenjenih raziskavah se razlikujejo od vprašanj, ki jih opazujemo v empiričnem delu diplomske naloge, zato je primerjava podatkov otežena. Hiter pregled rezultatov kaže na enako povprečje kvocienta v naši analizi kot v raziskavi Ferligoj, Rener in Ule. V nadaljevanju si bomo podrobneje ogledali vsako vprašanje za vsako leto posebej.

Najvišji delež odgovor "ne vem" je pri vprašanju samouvrstitve na lestvici politične umestitve med levico in desnico. Visok delež odgovorov "ne vem" pri tem vprašanju je moč pričakovati. Anketirance pri tem vprašanju posebej usposobljeni anketarji spodbujajo, da izberejo vrednost "ne vem", če niso seznanjeni s pomenom levica in desnica v smislu politične umestitve. Med anketiranci, ki so pri tem vprašanju izbrali odgovor, pa se jih je največ odločilo za odgovor 5 (glej tabelo A.1), ki predstavlja srednjo vrednost lestvice. Pri višjem deležu odgovorov "ne vem" je opazovani kvocient tudi bolj reprezentativen. Najvišji delež odgovorov "ne vem" je bil opazen v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, ko je znašal kar 41,4 odstotka. Najnižji je bil v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 s 25,8 %. Najvišji kvocient je dosegel vrednost 1,8 v raziskavi Slovensko javno mnenje 200/1 in v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4. Najnižji kvocient je zasedal vrednost 1,4 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. Pri tem vprašanju lahko zasledimo rahlo upadanje kvocienta s časom.

Delež odgovorov 'ne vem' pri vprašanju zaupanja v Državni zbor je opazneje nižji kot pri prejšnjem vprašanju. Najvišji delež odgovorov "ne vem" je tako v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 s 5 %, najnižji delež pa v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4 z 2,8 %. Pri tem nisem upoštevala raziskav Slovensko javno mnenje 2002/1 in Slovensko javno mnenje 2003/1, kjer je delež odgovorov "ne vem" pri vseh opazovanih vprašanjih o zaupanju znašal 0 %. Pri omenjenih raziskavah je sorazmerno višji delež manjkajočih vrednosti. Domnevamo lahko, da so se v tem primeru izvajalci raziskave odločili, da manjkajočih odgovorov ne bodo beležili kot neodločenost. Najvišji kvocient znaša 3 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2001/2, najnižji pa 1,4 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. Tudi pri tem vprašanju lahko opazimo rahlo upadanje kvocienta s časom.

Delež odgovorov "ne vem" pri vprašanju o zaupanju predsedniku Republike zaobsega vrednosti od 4,7 % v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 do 1,9 % v raziskavi Slovensko javno mnenje 2001/2. Najvišji kvocient znaša 3,5 prav v raziskavi, ko je delež neodgovorov najnižji. Najnižji kvocient znaša 1,6 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, pri čemer seveda ne upoštevam raziskav Slovensko javno mnenje 2002/1 in Slovensko javno mnenje 2003/1, ko je bil delež odgovorov nič. Kvocient s časom tudi tu rahlo upada.

Najvišji delež odgovorov "ne vem" je pri vprašanju o zaupanju v politične stranke znašal 5 % v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. Najnižji je bil pri raziskavi Slovensko javno mnenje 2001/2 z 2,3 %. Raziskavi Slovensko javno mnenje 2002/1 in Slovensko javno mnenje 2003/1 z nič odstotki neodločenih odgovorov tu nista upoštevani. Najnižji kvocient je znašal 1,5 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, že v naslednji raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 je znašal 3, kar je tudi najvišji kvocient pri tem vprašanju. Za to vprašanje tako ne moremo reči, da kvocient s časom upada.

Pri vprašanju o zaupanju vladi je bil najvišji delež odgovorov "ne vem" v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 in Slovensko javno mnenje 2005/1 s 5,2 % neodločenih odgovorov. Najnižji delež odgovorov "ne vem" je znašal 2 % v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4. Tudi pri tem vprašanju nismo upoštevali raziskav Slovensko javno mnenje 2002/1 in Slovensko javno mnenje 2003/1, ko je bil delež odgovorov "ne vem" nič. Najvišji kvocient je znašal 3,8 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4, kar je tudi najvišji kvocient, na katerega smo naleteli v naši analizi. Najnižji kvocient pa je znašal 1,9 že v naslednji opazovani raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1.

Nedeljsko vprašanje zavzema precej visok delež odgovorov "ne vem" od 18,5 % v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 do 33,3 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2. Izjema je raziskava Slovensko javno mnenje 2000/1 z 0,4 % neodločenih odgovorov. Kot že omenjeno, so tisto leto potekale volitve v Državni zbor. Anketiranci so tisto leto pogosteje izbrali odgovor "b. o." V tej raziskavi je tudi najnižji kvocient v naši analizi, 0,8. Zaradi nizkega deleža odgovorov "ne vem" pa ta rezultat ni najbolj reprezentativen. Najvišji kvocient je znašal 1,5 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4 in Slovensko javno mnenje 2005/1. Opazimo lahko, da kvocient prav pri tem vprašanju zavzema povprečno najnižje vrednosti. Kvocient je pri tem vprašanju pri vseh letih dokaj stabilen.

Delež odgovorov "ne vem" pri vprašanju o pogledih na družbo obsega od 6,2 % v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 do 15,8 % neodločenih odgovorov v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1. Najvišji kvocient zavzema vrednost 2,1 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1, najnižji pa zavzema vrednost 1,5 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. Opazimo lahko rahlo zmanjševanje kvocienta skozi čas.

Pregled dobljenih rezultatov nam ne kaže posebnega trenda zmanjševanja ali zviševanja kvocienta. Vrednosti kvocienta zavzemajo kar visoko vrednost, višjo, kot so jo v svojih raziskavah dobili Ronald B. Rapoport ter Ferligoj, Rener in Ule. Kljub temu je pri nekaterih vprašanjih moč opaziti rahlo nagibanje k zmanjševanju kvocienta s časom.

Tabela 3.1: Deleži odgovorov "ne vem" za opazovana vprašanja

RAZLIKE MED SPOLOMA V "NE VEM"	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
LEVO-DESNO							
% ne vem	34,7	31,3	37,0	25,8	27,8	41,4	34,5
% moških	24,5	24,5	27,4	18,8	19,5	34,5	27,2
% žensk	43,9	36,3	46,0	32,2	34,9	47,2	40,9
% ž./ % m.	1,8	1,5	1,7	1,7	1,8	1,4	1,5
ZAUPANJE DZ							
% ne vem	5,0	3,0	0,0	0,0	2,8	4,6	4,8
% moških	2,7	1,4	0,0	0,0	1,6	3,7	3,6
% žensk	7,1	4,3	0,0	0,0	3,9	5,3	5,8
% ž./ % m.	2,6	3,0	/	/	2,4	1,4	1,6
ZAUPANJE PREDSEDNIK							
% ne vem	4,7	1,9	0,0	0,0	2,2	4,4	3,7
% moških	3,1	0,8	0,0	0,0	1,2	3,3	2,6
% žensk	6,3	2,8	0,0	0,0	3,0	5,3	4,7
% ž./ % m.	2,0	3,5	/	/	2,5	1,6	1,8
ZAUPANJE POL. STRANKE							
% ne vem	4,2	2,3	0,0	0,0	2,5	5,0	3,9
% moških	2,3	1,6	0,0	0,0	1,4	3,9	1,9
% žensk	5,9	2,8	0,0	0,0	3,4	5,9	5,6
% ž./ % m.	2,6	1,8	/	/	2,4	1,5	3,0

ZAUPANJE VLADA							
% ne vem	5,2	2,6	0,0	0,0	2,0	5,2	4,3
% moških	3,4	1,4	0,0	0,0	0,8	3,5	2,4
% žensk	6,8	3,6	0,0	0,0	3,0	6,6	6,0
% ž./ % m.	2,0	2,6	/	/	3,8	1,9	2,5
NEDELJSKO VPRAŠANJE							
% ne vem	0,4	26,9	29,2	18,5	25,6	28,3	33,3
% moških	0,4	22,2	24,4	17,9	20,1	22,3	28,1
% žensk	0,3	30,5	33,7	19,1	30,4	33,5	37,9
% ž./ % m.	0,8	1,4	1,4	1,0	1,5	1,5	1,4
POGLEDI NA DRUŽBO							
% ne vem	15,8	13,5	14,9	6,2	7,4	10,7	11,9
% moških	9,9	9,1	11,6	4,8	5,1	8,5	9,1
% žensk	21,1	16,9	18,0	7,6	9,4	12,5	14,3
% ž./ % m.	2,1	1,9	1,6	1,6	1,9	1,5	1,6

3.2.1 "NE VEM"

V tabeli 3.2 in tabeli 3.3 smo za izračun statistik uporabili program Frequencies, ki omogoča izračun ter oblikovanje tabele frekvenc, strukturnih odstotkov in njihovo kumulativo. Podprogram omogoča tudi izračun več opisnih statistik (Kropivnik in Kogovšek 2004).

Preprosta frekvenčna razporeditev na novo oblikovanih spremenljivk "ne vem" za posamezno leto raziskave nam razkrije, da so njene vrednosti precej aritmetično razporejene. Največji delež anketirancev tako na nobeno izmed opazovanih družbeno-političnih vprašanj ni odgovoril z odgovorom "ne vem". Delež odgovorov upada premosorazmerno s številom odgovorov "ne vem" pri opazovanih družbenopolitičnih vprašanjih. Tako je najmanjši delež anketirancev odgovoril "ne vem" na vsa opazovana družbenopolitična vprašanja.

Vrednost nič dosega najvišji delež v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 z deležem 64,8 %. Je pa to tudi leto raziskave, ko vprašanja o zaupanju niso beležila nobenega neodločenega odgovora. Tu se pojavlja predvsem vprašanje kodiranja odgovorov. Manjkajoči odgovori so bili lahko označeni kot "b. o." Primerjava podatkov je tu zato otežena. Pri tej raziskavi je tudi

opazno najnižja aritmetična sredina¹⁷ z vrednostjo 0,4678 ter najnižji standardni odklon¹⁸ z vrednostjo 0,71214. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2002/1, kjer vprašanja o zaupanju prav tako niso beležila nobenega neodločenega odgovora, pa je bil nasprotno delež tistih, ki na nobeno vprašanje niso odgovorili z odgovorom "ne vem", precej nižji. Znašal je 48,1 %. Sorazmerno višja je bila tudi aritmetična sredina z vrednostjo 0,8128. Tu se pojavlja vprašanje, kako so bili kodirani neodločeni odgovori, kar nam oteži longitudinalno analizo.

Najvišja aritmetična sredina z vrednostjo 0,9960 je pri raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. V tej raziskavi je tudi najnižji delež anketirancev (42,2%), ki na nobeno od vprašanj niso odgovorili z odgovorom "ne vem". Malenkost nižja aritmetična sredina s še vedno sorazmerno visoko vrednostjo v primerjavi z drugimi raziskavami je v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2. Aritmetična sredina znaša 0,9629, medtem ko je delež anketirancev, ki na nobeno vprašanje niso odgovorili z odgovorom "ne vem", 43,5 %. V tej raziskavi je tudi najvišji delež anketirancev, ki so na vsa opazovana družbeno politična vprašanja odgovorili z odgovorom "ne vem". Delež teh anketirancev znaša 0,5 %.

Ronald B. Rapoport ter tudi Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener so v svojih raziskavah opazili, da delež odgovorov "ne vem" z leti upada. Ferligoj, Ule in Rener so v svoji raziskavi ugotavljale, da delež neodgovorov upada z leti pri obeh spolih, vendar opazneje pri moških. Iz spodnje tabele (tabela 3.2) pa je moč razbrati, da je takih anketirancev, ki niso na nobenega izmed družbenopolitičnih vprašanj odgovorili z odgovorom "ne vem", vedno manj. Zdi se, da v zadnjih letih neodločenost anketirancev narašča. Trend bi lahko domnevno povezali z vsesplošno apolitičnostjo po tranziciji, o čemer več pišemo v teoretičnem delu naloge. Vzrokov za apolitično vedenje je lahko več. Med drugim tudi situacija, da življenjske razmere večine prebivalcev Republike Slovenije niso tako slabe, da bi zahtevale radikalnejšo politično akcijo. K neodločenosti anketirancev pa lahko pripomore tudi občutek nemoči vpliva na politično dogajanje oziroma občutek, da nobena izmed političnih opcij ni tako radikalno različna, da bi privedla do bistvenih sprememb. V nadaljevanju se bomo predvsem osredotočili na razlike pri neodločenosti med spoloma, kar je tudi raziskovalni problem, ki smo si ga zastavili v pričujoči diplomski nalogi.

---

¹⁷ Aritmetična sredina je srednja vrednost in eden temeljnih parametrov, ki se izračuna iz vrednosti Y_i številske spremenljivke Y , če se vsota vrednosti deli s številom vrednosti N (Košmelj in drugi 2002: 16).

¹⁸ Standardizirani odklon je odklon vrednosti y_i številske spremenljivke od aritmetične sredine, merjen v standardnih odklonih. Je najiminitnejša mera variabilnosti nekega pojava (Košmelj in drugi 2002: 124).

Tabela 3.2: Vrednosti indeksa "ne vem"

prikaz frekvenc indeksa	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
0	57,2	48,1	46,9	64,8	55,2	42,2	43,5
1	28,2	32,1	35,6	24,9	30,3	33,7	32,2
2	9,3	14,6	13,1	9,0	9,3	15,7	17,0
3	1,2	2,5	4,4	1,3	3,1	4,1	3,8
4	2,0	1,2	0,0	0,0	0,7	1,3	0,8
5	1,0	1,1	0,0	0,0	0,3	1,2	1,2
6	1,1	0,3	0,0	0,0	1,1	1,5	1,0
7	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2	0,3	0,5
število anketiranih	1096	1095	1050	1009	1044	1002	997
aritmetična sredina	0,6998	0,8128	0,7505	0,4678	0,6983	0,9960	0,9629
standardni odklon	1,11291	1,03707	0,84478	0,71214	1,05639	1,23873	1,20559

3.2.2 "NE VEM" IN SPOL

V tabeli 3.3 imamo podatke aritmetične sredine, standardnega odklona in števila enot spremenljivke "ne vem" za vsako leto raziskave, razdeljene po spolu. Skupna aritmetična sredina in standardni odklon se pri nekaterih raziskavah rahlo razlikujeta od podatkov, ki so bili zabeleženi v prejšnji tabeli (tabela 3.2). Vzrok so manjkajoče vrednosti pri spolu, zato je število enot v teh raziskavah manjše. To so raziskave Slovensko javno mnenje 2001/2 in Slovensko javno mnenje 2003/1.

Aritmetična sredina je v vseh raziskavah višja pri ženskah kot pri moških. Najvišja aritmetična sredina pri ženskah znaša 1,1636 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, najnižja pa 0,5310 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1. Najvišja aritmetična sredina za moške znaša 0,7969 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, najnižja pa 0,4041 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1. Najvišja in najnižja vrednost aritmetične sredine za oba spola se ujemata z najnižjo in najvišjo aritmetično sredino na celotnem vzorcu.

Vrednosti aritmetičnih sredin pri obeh spolih sta v zadnjih dveh raziskavah Slovensko javno mnenje 2005/1 in Slovensko javno mnenje 2006/2 višji kot v raziskavah iz prvih treh let, torej raziskave Slovensko javno mnenje 2000/1, Slovensko javno mnenje 2001/2 in Slovensko

javno mnenje 2002/1. Vrednosti aritmetičnih sredin sta nekoliko nižji pri raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1, ko dosegajo najnižje vrednosti, in v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4, ko se vrednosti aritmetičnih sredin že postopno višajo. Aritmetična sredina pri spremenljivki "ne vem" se tako z leti viša.

Kvocient aritmetičnih sredin dosega najvišjo vrednost v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 z vrednostjo 1,98. Izračunana je aritmetična sredina pri ženskah deljeno aritmetična sredina pri moških. Pri naslednjih raziskavah kvocient postopoma upada ter doseže najnižjo vrednost pri raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 z vrednostjo 1,32. Že v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4, ki je bila izvedena istega leta, pa kvocient spet naraste na 1,82, kar je druga najvišja vrednost kvocienta v opazovanem obdobju. V zadnji opazovani raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 vrednost kvocienta znaša 1,55, kar je tretja najnižja vrednost v opazovanem obdobju. Čeprav je v opazovanem obdobju težko opaziti jasen trend gibanja kvocienta, lahko rečemo, da je kvocient v zadnji opazovani raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 opazno nižji od kvocienta v prvi opazovani raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1.

Tabela 3.3: Vrednosti indeksa "ne vem" glede na spol

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
ar. sredina	0,6998	0,8115	0,7505	0,4692	0,6983	0,9960	0,9629
moški	0,4636	0,6062	0,5846	0,4041	0,4844	0,7969	0,7473
ženske	0,9146	0,9753	0,9132	0,5310	0,8810	1,1636	1,1528
ž./m.	1,98	1,61	1,57	1,32	1,82	1,46	1,55
st. odklon	1,11291	1,03562	0,84478	0,71274	1,05639	1,23873	1,20559
moški	0,83334	0,87644	0,76317	0,67982	0,82681	1,13249	1,04016
ženske	1,28001	1,12089	0,88892	0,73802	1,18939	1,29913	1,30625
št. enot	1096	1093	1050	1006	1044	1002	997
moški	522	485	520	490	481	458	467
ženske	574	608	530	516	563	544	530

3.2.3 "NE VEM", SPOL IN IZOBRAZBA

Vrednosti v tabeli 3.4, tabeli 3.5 in tabeli 3.6 smo dobili s pomočjo podprograma Means v programu SPSS. Podprogram izračuna nekatere opisne statistike za eno ali več številskih spremenljivk, za vse enote v vzorcu ter za opredeljene skupine ter podskupine enot v vzorcu, kar nam omogoča primerjavo skupine in podskupine med seboj v celotnem vzorcu (Kropivnik in Kogovšek 2004). V vseh tabelah je odvisna spremenljivka "ne vem". Neodvisne pa so spremenljivke spol, starost, izobrazba ter tip krajevne skupnosti.

V tabeli 3.4 imamo podatke za aritmetično sredino spremenljivke "ne vem" v opazovanih raziskavah po stopnji izobrazbe v primerjavi s spoloma. Vrednost aritmetične sredine v vseh raziskavah s stopnjo izobrazbe upada. To nam potrjuje tezo, da večja objektivna kompetenca pripomore k manjši neodločenosti anketirancev. Aritmetična sredina po posameznih letih se

giblje enako kot v prejšnjih tabelah z najvišjimi vrednostmi v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 ter najnižjimi vrednostmi v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1.

Vrednosti aritmetične sredine s stopnjo izobrazbe padajo pri vseh opazovanih raziskavah, tudi ko opazujemo moške in ženske ločeno. Opaziti pa je moč tudi nekaj odstopanj. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 je aritmetična sredina pri moških nekoliko višja pri stopnji izobrazbe višja ali visoka šola kot pri stopnji izobrazbe srednja šola. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 je prav tako pri moških stopnja neodločenosti nekoliko višja pri stopnji izobrazbe srednja šola kot pri stopnji izobrazbe srednja šola. Odstopanja se pojavljajo tudi, ko opazujemo aritmetično sredino vrednosti spremenljivke "ne vem" pri ženskah. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 je tako vrednost aritmetične sredine pri ženskah pri stopnji izobrazbe višja ali visoka šola nekoliko višja kot pri stopnji izobrazbe srednja šola. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 pa aritmetična sredina pri ženskah zajema nekoliko višjo vrednost aritmetične sredine pri stopnji izobrazbe strokovna šola kot pri stopnji izobrazbe osnovna šola.

V tabeli imamo podane tudi vrednosti kvocientov med aritmetičnimi sredinami žensk in moških. Najnižja vrednost kvocienta je 1,10 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 pri višji oziroma visoki izobrazbi. Najvišja vrednost kvocienta je 2,70 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 prav tako pri stopnji izobrazbe višja oziroma visoka izobrazba. Teza, da se naj bi razkorak med spoloma pri višji izobrazbi zmanjšal, se tu ni potrdila. Pri raziskavah Slovensko javno mnenje 2000/1, Slovensko javno mnenje 2001/2, Slovensko javno mnenje 2002/1 ter Slovensko javno mnenje 2006/2 je najnižja vrednost kvocienta prav pri stopnji višja ali visoka šola. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 je najnižja vrednost kvocienta pri stopnji izobrazba strokovna šola. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4 je najnižja vrednost kvocienta pri stopnji izobrazbe srednja šola. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 pa kvocient dosega najnižjo vrednost pri stopnji izobrazbe osnovna šola.

Čeprav pri večini opazovanih raziskav kvocient dosega najnižjo vrednost prav pri stopnji višja oziroma visoka izobrazba, podatki ne kažejo jasne potrditve v smeri, da se z večanjem objektivne kompetence manjša razlika med spoloma v neodločenosti. Tudi podatki, ki so jih dobile avtorice Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Renner, niso kazali na izboljšanje položaja žensk pri višji izobrazbi. Pri nobeni stopnji izobrazbe v nobeni opazovani časovni točki v naši raziskavi neodločenost ni v prid žensk, kjer bi bil delež neodločenih odgovorov pri ženskah manjši kot pri moških.

Tabela 3.4: Aritmetična sredina indeksa "ne vem" glede na izobrazbo in spol

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
osnovna šola	1,0808	1,1295	1,0789	0,7022	1,0992	1,3268	1,1654
moški	0,6716	0,9091	0,8208	0,5577	0,7374	1,1474	0,8710
ženske	1,3244	1,2559	1,2370	0,7917	1,3190	1,4321	1,3354
ž./m.	1,68	1,39	1,51	1,42	1,79	1,25	1,54
strokovna šola	0,6038	0,7708	0,8067	0,5244	0,6719	0,9706	0,9633
moški	0,4524	0,6170	0,6867	0,4935	0,4861	0,8062	0,6818
ženske	0,8804	0,9899	1,0114	0,5761	0,9174	1,1651	1,3953
ž./m.	1,95	1,61	1,48	1,17	1,89	1,45	2,05
srednja šola	0,5060	0,7086	0,5772	0,3380	0,5424	0,8352	0,9517
moški	0,3355	0,4615	0,4420	0,3034	0,3976	0,6946	0,7922
ženske	0,6554	0,8853	0,7074	0,3729	0,6072	0,9543	1,0904
ž./m.	1,96	1,92	1,60	1,23	1,53	1,38	1,38
višja, visoka šola	0,3617	0,4236	0,4845	0,2424	0,4201	0,7445	0,7095
moški	0,3437	0,3846	0,4024	0,1852	0,3143	0,3906	0,6329
ženske	0,3766	0,4557	0,5696	0,2821	0,4949	1,0548	0,7700
ž./m.	1,10	1,19	1,42	1,53	1,58	2,70	1,22

3.2.4 "NE VEM", SPOL IN STAROST

V tabeli 3.5 imamo podane aritmetične sredine za posamezno starostno skupino, posebej pa še aritmetično sredino za moške in ženske. Najmanjša neodločenost se kaže v starostnem obdobju od 51 let in več. Ta trend lahko opazimo tako pri skupni aritmetični sredini kot

posebej pri moških in ženskah. Najbolj je to očitno prav pri moških, ki v raziskavah Slovensko javno mnenje 2000/1, Slovensko javno mnenje 2001/2, Slovensko javno mnenje 2002/1, Slovensko javno mnenje 2003/4 in Slovensko javno mnenje 2006/2 dosegajo najnižjo aritmetično sredino prav v starostnem obdobju od 51 do 60 let. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 je najnižja aritmetična sredina v starostnem obdobju do 25 let druga najnižja aritmetična sredina pa v obdobju od 51 do 60 let. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 je najnižja aritmetična sredina pri moških v obdobju od 26 do 30 let. Druga najnižja aritmetična sredina pa zopet v obdobju od 51 do 60 let.

Pri ženskah je najnižja aritmetična sredina v starostnem obdobju od 51 do 60 let v raziskavah Slovensko javno mnenje 2000/1, Slovensko javno mnenje 2001/2, Slovensko javno mnenje 2002/1 ter Slovensko javno mnenje 2006/2. V istih raziskavah najnižjo stopnjo izobrazbe dosega tudi celoten opazovani vzorec. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 in Slovensko javno mnenje 2003/4 tako ženske kot celoten vzorec dosegajo najnižjo aritmetično sredino v starostnem obdobju do 25 let. V raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 ženske dosegajo najnižjo aritmetično sredino v starostnem obdobju od 41 do 50 let, celoten vzorec pa v starostnem obdobju od 26 do 30 let.

Tako pri ženskah kot pri celotnem vzorcu se najvišje vrednosti aritmetične sredine pojavljajo v starostnem obdobju 61 let in več ter v najnižjem starostnem obdobju, do 25 let. Da neodločenost pri družbenopolitičnih vprašanjih s starostjo narašča, so opazili tudi v tujih raziskavah, o čemer več pišemo v teoretskem delu. V najnižjem starostnem obdobju pa lahko domnevamo, da je visoka neodločenost pri družbenopolitičnih vprašanjih posledica majhne političnega interesa pri mladih. Pri moških najvišje vrednosti aritmetičnih sredin potekajo v starostnem obdobju od 26 do 30 let ter v starostnem obdobju od 31 do 40 let. To je starostno obdobje, za katerega je značilna največja poklicna aktivnost. Pričakovali bi, da bo to obdobje bolj vplivalo na ženske, ki so v aktivnem obdobju dvojno obremenjene z delom in družino. Rezultate pa lahko interpretiramo tudi kot potrditev, da na moško neodločenost vpliva le obremenjenost s kariero.

Najnižji kvocient znaša 0,69 in nastopa v starostnem obdobju od 26 do 30 let v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1. Drugi najnižji kvocient znaša 0,98 v starostnem obdobju do 25 let v raziskavi Slovensko javno mnenje 2002/1. Oba rezultata sta v prid žensk. To je tudi eden redkih podatkov, ki kaže na boljše rezultate, kot so jih dobile avtorice Ferligoj, Renner in Ule. Najnižji kvocient, do katerega so prišle avtorice, je znašal 0,9 v starostnem obdobju do

25 let. Najvišja vrednost kvocienta znaša kar 2,88 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2001/2 v starostnem obdobju do 25 let. Drugi največji kvocient pa znaša 2,4 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 v starostnem obdobju 61 let in več. Najvišji kvocienti tako vsaj ne nastopajo v zadnjih raziskavah. Najvišji kvocient, do katerega so prišle avtorice Ferligoj, Ule in Renner, je znašal 2,5 v starostni skupini 61 let in več. V tabeli 5 zakonitosti na splošno niso očitne.

Tabela 3.5: Aritmetična sredina indeksa "ne vem" glede na starost in spol

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
do 25 let	0,0	1,3913	1,0952	0,2941	0,4231	1,2927	1,1870
moški	0,0	0,6250	1,1111	0,2273	0,2857	0,7941	0,9077
ženske	0,0	1,8000	1,0833	0,3448	0,5833	1,6458	1,5000
ž./m.	0,0	2,88	0,98	1,52	2,05	2,08	1,66
od 26 do 30 let	0,9266	0,8614	0,8300	0,5192	0,7838	0,8696	1,0000
moški	0,8163	0,6739	0,8269	0,6304	0,6441	0,6792	0,8333
ženske	1,0167	1,0182	0,8333	0,4310	0,9423	1,1282	1,1304
ž./m.	1,25	1,51	1,01	0,69	1,47	1,67	1,36
od 31 do 40 let	0,6364	0,7754	0,7609	0,4545	0,6421	0,9494	1,0258
moški	0,4301	0,7111	0,5761	0,4458	0,5165	0,7471	0,9412
ženske	0,8404	0,8351	0,9457	0,4634	0,7576	1,1429	1,1286
ž./m.	1,96	1,18	1,65	1,04	1,47	1,53	1,20
od 41 do 50 let	0,5946	0,7163	0,6746	0,4080	0,6000	0,9211	0,8667
moški	0,4696	0,5843	0,5385	0,3800	0,3837	0,9157	0,7711
ženske	0,7290	0,8151	0,8095	0,4459	0,7788	0,9252	0,9485
ž./m.	1,56	1,4	1,51	1,18	2,03	1,01	1,23
od 51 do 60 let	0,4706	0,6070	0,6210	0,3797	0,5742	0,8796	0,7634
moški	0,2900	0,4737	0,4352	0,2500	0,3977	0,7347	0,5647
ženske	0,6442	0,7264	0,8018	0,4949	0,7025	1,0323	0,9307
ž./m.	2,23	1,58	1,85	1,98	1,77	1,41	1,65
61 let in več	0,8529	0,9437	0,8360	0,5728	0,9041	1,1152	1,0148
moški	0,4788	0,6178	0,6129	0,4400	0,5581	0,8641	0,6018
ženske	1,1483	1,1806	1,0494	0,6879	1,1779	1,2711	1,3101
ž./m.	2,4	1,91	1,72	1,57	2,11	1,48	2,18

3.2.5 "NE VEM", SPOL IN KRAJEVNI TIP

V tabeli 3.6 imamo prikazane podatke aritmetičnih sredin za posamezen krajevni tip ter za moške in ženske posebej. Aritmetične sredine dosegajo najvišje vrednosti v povprečju v vaškem okolju, sledi primestno okolje. Najnižje vrednosti aritmetična sredina tako dosega v povprečju v mestnem okolju. Neodločenost je tako višja v vaškem in primestnem okolju kot v mestnem. V povprečju enako gibanje vrednosti opazimo tudi pri moških in pri ženskah.

Najvišji kvocient znaša 2,35 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1 pri vaškem tipu krajevnosti. Najnižji kvocient znaša 0,9 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 pri primestnem tipu krajevnosti. To je še eden od rezultatov, ki je v naši analizi v prid ženskam. V povprečju je najmanjša razlika med moškimi in ženskami v mestnem tipu krajevnosti, saj povprečna vrednost kvocienta znaša 1,48, medtem ko povprečna vrednost kvocienta v vaškem tipu krajevnosti znaša 1,69 v primestnem tipu krajevnosti pa kar 1,75.

Najnižja aritmetična sredina pri moških znaša 0,2883 v mestnem tipu krajevnosti v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1. Najvišja vrednost aritmetične sredine znaša 0,8484 v vaškem tipu krajevnosti v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. V povprečju so najnižje vrednosti aritmetične sredine v mestnem tipu krajevnosti s povprečjem 0,54, sledi primestni tip krajevnosti s povprečjem 0,58 ter vaški tip krajevnosti z najvišjim povprečjem vrednosti aritmetične sredine 0,65.

Najnižja vrednost aritmetične sredine pri ženskah prav tako znaša 0,3757 prav tako pri mestnem tipu krajevnosti v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1. Najvišja vrednost aritmetične sredine znaša 1,2878 pri primestnem tipu krajevnosti, in to v zadnji opazovani časovni točki, v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2. V povprečju dosegajo najnižje vrednosti aritmetične sredine v mestnem okolju z povprečjem 0,79. Sledi primestno okolje s povprečjem vrednosti aritmetične sredine 0,99. Najvišje povprečje vrednosti aritmetičnih sredin znaša 1,05 v vaškem tipu krajevnosti.

Celoten vzorec dosega najnižjo vrednost aritmetične sredine v mestnem okolju v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 z vrednostjo 0,3352. Najvišja vrednost aritmetične sredine za celoten vzorec znaša 1,0333 v vaškem okolju v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1.

Medtem ko so avtorice Anuška Ferligoj, Mirjana Ule in Tanja Rener v svoji raziskavi prišle do podatkov, ki so kazali na najvišja povprečja spremenljivke "ne vem" za vaški del populacije, je bil razkorak med moškimi in ženskami prav na vasi najmanjši. Podatki naše analize pa nasprotno kažejo na najvišja povprečja spremenljivke "ne vem" za vaški tip krajevne skupnosti in hkrati za najnižja povprečja v mestnem tipu vaške skupnosti, s tem da je tudi razkorak med moškimi in ženskami največji na vasi ter najmanjši v mestnem tipu krajevne skupnosti.

Tabela 3.6: Aritmetična sredina indeksa "ne vem" glede na tip krajevne skupnosti in spol

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
mestna	0,5805	0,6772	0,6306	0,3352	0,6038	0,9633	0,8542
moški	0,4780	0,4774	0,4880	0,2883	0,4944	0,7622	0,7092
ženske	0,6751	0,8402	0,7574	0,3757	0,6846	1,1196	0,9932
ž./m.	1,42	1,76	1,56	1,31	1,39	1,47	1,40
primestna	0,6379	0,92963	0,7453	0,4254	0,7887	0,9290	1,0826
moški	0,4000	0,6622	0,5175	0,4459	0,4714	0,6986	0,8058
ženske	0,8525	1,1091	1,0102	0,4000	1,0972	1,1341	1,2878
ž./m.	2,14	1,68	1,96	0,90	2,33	1,63	1,6
vaška	0,8405	0,8927	0,8852	0,5734	0,7552	1,0333	0,9738
moški	0,4932	0,7075	0,7259	0,4718	0,4828	0,8481	0,7477
ženske	1,1561	1,0472	1,0462	0,6692	1,0080	1,1941	1,1792
ž./m.	2,35	1,48	1,45	1,42	2,09	1,41	1,58

3.2.6 PEARSONOV KOEFICIENT

Pearsonov koeficient korelacije¹⁹ je mera linearne povezanosti med dvema spremenljivkama. Definiran je na intervalu od -1 do 1 , kjer 1 pomeni največjo možno linearno povezanost, 0 da linearne povezanosti ni ter -1 največjo možno linearno obratnosorazmerno povezanost. Bolj kot je vrednost koeficienta različna od 0 , močnejša je linearna povezanost. Pearsonov koeficient sem izračunala s pomočjo orodja Correlations bivariate, kjer sem uporabila način izključevanja manjkajočih vrednosti Pairwise, saj tako pri vsakem koeficientu upoštevamo vse veljavne vrednosti obeh spremenljivk v paru (Koprivnik in Kogovšek 2004).

Pearsonov koeficient se uporablja za izračun povezanosti med dvema vsaj intervalnima normalno porazdeljenima spremenljivkama. V našem primeru smo poleg povezanosti med spremenljivkama izobrazba in starost kot neodvisnima spremenljivkama ter spremenljivko "ne vem" kot odvisno spremenljivko opazovali tudi povezanost med spremenljivkama tip krajevne skupnosti in spol kot neodvisnima spremenljivkama in spremenljivko "ne vem" kot odvisno spremenljivko. Glede na to, da sta spremenljivki spol in tip krajevne skupnosti nominalni spremenljivki, rezultati v tabeli 7 niso najbolj verodostojni, vendar smo jih izračunali, da lahko vsaj razberemo trend gibanja povezanosti. Prav tako vse spremenljivke niso normalno porazdeljene. Spremenljivka "ne vem" je na primer precej asimetrična. Podatke te tabele je tako potrebno jemati nekoliko z rezervo.

Iz rezultatov v tabeli 6.7 lahko razberemo, da med spremenljivko "ne vem" ter starostjo ni statistično značilne povezanosti. Signifikanca²⁰ zavzema namreč vrednosti vse tja od $0,095$ v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 do $0,994$ v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/01. Vrednosti Pearsovega koeficienta se gibljejo blizu nič, v posameznih letih pa kažejo na rahlo obratno sorazmerno povezanost ali pa na linearno sorazmerno povezanost. Vrednosti koeficienta, pa kot smo že omenili, niso statistično značilne.

---

¹⁹ Pearsonov koeficient korelacije je mera linearne korelacije med dvema številskima spremenljivkama, katere vrednost je med -1 (popolna negativna povezanost) in med 1 (popolna pozitivna povezanost), in se izračuna za dvojice vrednosti spremenljivk Y in X kot razmerje med kovarianco in produktom standardnih odklonov (Košmelj in drugi 2002: 92). Koeficient korelacije je mera linearne korelacije med dvema številskima spremenljivkama, katere vrednost je med -1 (popolna negativna povezanost) in med 1 (popolna pozitivna povezanost), in se izračuna za dvojice vrednosti spremenljivk Y in X kot razmerje med kovarianco in produktom standardnih odklonov (Košmelj in drugi 2002: 54).

²⁰ Statistična značilnost oziroma sin. signifikantnost je lastnost rezultata, ki je dobljen s preizkusom, npr. s t-preizkusom, F-preizkusom, da je verjetnost za vrednost statistike, izračunane iz vzročnih podatkov, razmeroma majhna, navadno manjša od $0,05$ (Košmelj in drugi 2002: 149).

S 5 odstotnim tveganjem lahko opazimo statistično značilno povezanost med spremenljivkama "ne vem" in "tip krajevne skupnosti" v vseh raziskavah razen v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, ko je tveganje kar 38,9 %, in pa v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2, ko je tveganje 26,7 %. Vrednosti Pearsonovega koeficienta v raziskavah s statistično značilnimi vrednostmi zasedajo vrednosti od 0,66 do 0,156. Podatki nam tako kažejo na šibko linearno sorazmerno povezanostjo. S tem, ko se večja število odgovorov "ne vem" na družbeno politična vprašanja pri anketirancu, večja je verjetnost, da anketiranec ne prihaja iz mestnega, temveč iz primestnega oziroma vaškega okolja. Podobne rezultate smo dobili že v prejšnjih tabelah. Znova opozarjamo, da je rezultate te tabele potrebno jemati z rezervo, saj tip krajevne skupnosti ni intervalna spremenljivka.

Pearsonov koeficient dosega najvišje vrednosti med spremenljivkama izobrazba in "ne vem". Povezanost je v vseh raziskavah s tveganjem 5% statistično značilna. Vrednosti koeficienta segajo od $-0,116$ v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/52 do $-0,262$ v raziskavi Slovensko javno mnenje 2002/1. Spremenljivki tako kažeta na rahlo obratnosorazmerno povezanost. Za anketirance z nižjo stopnjo izobrazbe je tako bolj verjetno, da bodo na več vprašanj z družbeno politično tematiko odgovorili z odgovorom "ne vem". Takšen rezultat je bilo mogoče pričakovati že na podlagi rezultatov, ki smo jih dobili v drugih tabelah. Tudi raziskovalke Ferligoj, Renner in Ule so v svoji raziskavi opazile najmočnejšo zvezo med spremenljivkama "ne vem" in izobrazbo.

V celotni diplomski nalogi se osredotočamo predvsem na povezanost med neodločenostjo in spolom. Pogledali si bomo tudi Pearsonov koeficient korelacije med spolom in spremenljivko "ne vem", čeprav rezultati niso najbolj verodostojni. Spremenljivka spol je namreč nominalna spremenljivka, zato težko govorimo o linearni povezanosti. Kljub temu rezultati v tabeli s 5 odstotno stopnjo tveganja kažejo, da med spremenljivko spol in "ne vem" obstaja šibka linearna povezanost. Vrednosti koeficienta segajo od 0,089 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2002/1 do 0,203 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1. Za ženske je tako verjetneje, da so na več vprašanj z družbeno politično tematiko odgovorile z odgovorom "ne vem" kot moški. Spol tako poleg izobrazbe pomembno pojasnjuje neodločenost pri anketirancih.

Po vzoru raziskave, ki so jo izvedle Anuška Ferligoj, Tanja Renner in Mirjana Ule, sem v nadaljevanju izračunala Pearsonov koeficient za neodvisne spremenljivke za vsak spol posebej. Kot smo omenili že na začetku tega podpoglavja, je računanje Pearsonovega

koeficienta zaradi nominalne narave spremenljivke za spol neprimerno. S tem smo nameravali ugotoviti, ali je spol tisti, ki vpliva na povezanost neodvisnih spremenljivk na neodločenost. Za izračun Pearsonovega koeficienta je bilo sprva potrebno preoblikovati neodvisne spremenljivke s podprogramom Count, da smo dobili izobrazbo, spol in tip krajevne skupnosti za moške ter ženske posebej.

Vrednosti korelacijskih koeficientov se spremenijo, ko jih opazujemo posebej za moške in posebej za ženske v primerjavi z vrednostjo korelacijskih koeficientov, ko jih opazujemo na celotnem vzorcu. Vrednosti korelacijskih koeficientov se tako, ko jih opazujemo na moškem delu vzorca praviloma zmanjšajo, medtem ko se na ženskem delu praviloma povečajo. Merjene neodvisne spremenljivke tako bolj pojasnjujejo neodločenost pri ženskah kot pri moških. Vrednosti Pearsonovega koeficienta so pri ženskah pogosteje statistično značilne kot pri moškem vzorcu. Do podobnih rezultatov so prišle tudi Ferligoj, Renner in Ule.

Če najprej opazujemo vrednost Pearsonovega koeficienta za izobrazbo tako pri moških kot pri ženskah, lahko opazimo, da so vrednosti koeficienta v povprečju višje pri ženskah. Le v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 znaša vrednost koeficienta za ženske $-0,136$, medtem ko za moške znaša $-0,202$. Največja razlika med koeficientoma je bila opažena v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1, ko je znašala $0,128$ (Pearsonov koeficient ženske – Pearsonov koeficient moški). Najmanjša razlika med koeficientoma je bila v raziskavi Slovensko javno mnenje 2001/2 in je znašala $0,011$.

Korelacijski koeficient za starost je večinoma statistično neznačilen, razen v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 in Slovensko javno mnenje 2003/4, ko je statistično značilen na ženskem vzorcu. Prav tako je Pearsonov koeficient statistično značilen v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2, vendar tokrat zgolj na moškem delu vzorca.

Tudi pri tipu krajevne skupnosti so vrednosti korelacijskega koeficienta pri ženskah višje kot pri moških ter hkrati pogosteje statistično značilne. Vrednost korelacijskega koeficienta pri moškem delu vzorca je višja kot pri ženskah le v raziskavi Slovensko javno mnenje 2001/2, ko za moške znaša $0,121$ in za ženske $0,083$. Največja razlika med koeficientoma pri obeh spolih je v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 (Pearsonov koeficient ženske – Pearsonov koeficient moški), ko razlika znaša $0,068$. Razliko med koeficientoma sem primerjala le v časovnih točkah, ko sta bila korelacijska koeficienta na obeh vzorcih statistično značilna.

Tabela 3.7: Pearsonov koeficient za indeks "ne vem"

	SJM 00/1	SJM01/2	SJM02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM05/1	SJM06/2
izobrazba/ sig.	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Pearsonov koef.	-,233**	-,218**	-,262**	-,235**	-,225**	-,169**	-,116**
Pearsonov koef. (moški)	-,147** (,001)	-,209** (,000)	-,206** (,000)	-,185** (,000)	-,163** (,000)	-,202** (,000)	-,127** (,007)
Pearsonov koef. (ženske)	-,275** (,000)	-,220** (,000)	-,292** (,000)	-,269** (,000)	-,263** (,000)	-,136** (,001)	-,154** (,000)
starost/ sig.	,549	0,90	,724	,476	,446	,994	,095
Pearsonov koef.	,018	-,051	-,011	,022	-,024	,000	-,053
Pearsonov koef. (moški)	-,075 (,086)	-,041 (,363)	-,082 (,061)	-,030 (,502)	,010 (,824)	,031 (,512)	-,108* (,020)
Pearsonov koef. (ženske)	,063 (,132)	,034 (,398)	,045 (,297)	,138** (,002)	,103* (,014)	-,036 (,398)	-,025 (,651)
tip krajevne skupnosti/ sig.	,001	,002	,000	,000	,034	,389	,267
Pearsonov koef.	0,104**	,093**	,134**	,156**	,066**	,027	,035
Pearsonov koef. (moški)	,010 (,823)	,121** (,008)	,137** (,002)	,119** (,009)	-,006 (,894)	,037 (,429)	-,021 (,654)
Pearsonov koef. (ženske)	,166** (,000)	,083** (,040)	,148** (,001)	,187** (,000)	,127** (,003)	,027 (,535)	,051 (,241)
spol/ sig.	,000	,000	,000	,005	,000	,000	,000
Pearsonov koef.	,203**	,177**	195**	,089**	,187**	,148**	,168**

3.2.7 REGRESIJA

Regresija je odnos med pojasnjevano spremenljivko in eno ali več pojasnjevalnimi spremenljivkami. Regresijski koeficient je koeficient regresijske funkcije pri neodvisni spremenljivki, ki kaže, za koliko se spremeni vrednost regresijske funkcije Y , če se vrednost neodvisne spremenljivke X poveča za enoto (Košmelj in drugi 2002: 111). V našem primeru je pojasnjevana spremenljivka odvisna spremenljivka "ne vem". Pojasnjevali pa jo bomo z izobrazbo, starostjo in tipom krajevne skupnosti. Spremenljivko "ne vem" smo tudi v tem primeru razdelili posebej na moški in ženski del vzorca. Spol kot nominalna spremenljivka namreč ni primeren za regresijsko analizo. Spremenljivka spol je v tem primeru obravnava kot pogojna spremenljivka.

Z analizo pred nami, katere rezultati so v tabeli 3.8, bomo skušali ugotoviti, ali neodvisne spremenljivke bolj pojasnjujejo neodvisno spremenljivko na moškem ali ženskem delu vzorca. Podobne analize so se lotile tudi Anuška Ferligoj, Tanja Renner in Mirjana Ule z linearnim strukturnim modelom.

Regresijsko analizo smo opravili v programu SPSS s pomočjo podprograma Linear Regression. Tudi v tem primeru moramo rezultate analize obravnavati z delno rezervo, saj tovrstni vzročni model predpostavlja vsaj približno večrazsežno normalno porazdelitev, česar pa ne moremo potrditi v našem primeru. Za izdelavo primernega vzročnega modela pa bi potrebovali tudi nekaj drugih neodvisnih spremenljivk, ki jih v našo analizo nismo vključili. Rezultati analize nam vseeno kažejo nekakšen trend vpliva pojasnjevalnih spremenljivk na pojasnevano spremenljivko.

V našem modelu vse spremenljivke enosmerno vplivajo na spremenljivko "ne vem", tako izobrazba kot starost in tip krajevne skupnosti, med njimi ne moremo zarisati vzročne povezanosti. Pri tem moramo poudariti, da je vprašljiva direktna povezanost tipa krajevne skupnosti s spremenljivko "ne vem". Tip krajevne skupnosti bi lahko vplival na našo pojasnjevano spremenljivko na primer preko informiranosti. Neodvisna spremenljivka informiranost pa ni vključena v našo analizo, saj v vseh opazovanih raziskavah nismo našli primernega vprašanja, ki bi ga lahko oblikovali v indeks informiranosti. Tu se kaže še ena pomanjkljivost naše analize. Pri tem bi radi opozorili, da bi bilo za izčrpnjšo raziskavo neodločenosti potrebno oblikovati raziskavo prav z namenom za to raziskavo oziroma prositi izvajalce, da v svojo raziskavo vključijo tudi nekatera vprašanja, potrebna za tovrstno analizo. Spremenljivki starost in izobrazba pa imata neposredni vpliv na neodločenost.

V tabeli 3.8 si lahko ogledamo rezultate naše regresijske analize. Hiter pregled rezultatov nam pokaže, da je konstanta na ženskem delu vzorca v povprečju višja kot na moškem. Pove nam, kakšna je vrednost pojasnevalne spremenljivke, ko je vrednost pojasnevalne spremenljivke 0. Neodločenost na ženskem delu vzorca je tako višja, do tega rezultata smo prišli že pri drugih rezultatih. Najvišja vrednost konstante je v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1, ko znaša 1,942, sledi raziskava Slovensko javno mnenje 2006/2, ko konstanta znaša 1,881. Neodločenost z leti tako ne upada, dejansko se še povečuje. Zgolj v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1 je konstanta za moški del vzorca višja kot za ženski del, saj znaša 0,645, medtem ko na ženskem delu vzorca znaša 0,530.

Med spremenljivko "izobrazba" in spremenljivko "ne vem" obstaja vzročno-posledična povezanost. Signifikanca skoraj v vseh primerih znaša 0,000, kar pomeni, da lahko z manj kot odstotnim tveganjem napovemo povezanost med spremenljivkama. Zgolj v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 ni statistično značilne povezanosti na moškem delu vzorca, saj signifikanca znaša kar 0,261. Razen v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 je vrednost vpliva izobrazbe na spremenljivko neodločenosti višja na moškem vzorcu, znaša $-0,230$ kot na ženskem, kjer znaša $-0,190$. Vse vrednosti so negativne, kar pomeni, da se s povečano stopnjo izobrazbe zmanjša vrednost spremenljivke "neodločenost". Izobrazba tako bolj pojasnjuje neodločenost na ženskem delu vzorca kot na moškem. Do podobnih ugotovitev so prišle tudi avtorice Anuška Ferligoj, Tanja Rener in Mirjana Ule. Najvišjo vrednost izobrazba na ženskem delu vzorca dosega v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1, ko znaša $-0,306$, v poznejših letih pa se ta vrednost zmanjšuje. Z leti izobrazba tako vse manj pojasnjuje in vpliva na neodločenost pri ženskah. Pri moških ta vrednost nekoliko niha in se giblje v razponu med $-0,230$ v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 do $-0,123$ v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1.

Tako spremenljivka starost kot spremenljivka tip krajevne skupnosti nista statistično povezani s spremenljivko "ne vem". Spremenljivka "tip krajevne skupnosti", kot smo že prej omenili, ne more neposredno vplivati na spremenljivko neodločenost. Kljub visoki signifikanci lahko pazimo, da so vrednosti spremenljivke "starost" in "tip krajevne skupnosti" precej nizke, kar pomeni, da imajo le majhen vpliv na neodločenost tako na moškem delu vzorca kot na ženskem. Znova pa opozarjamo, da ti rezultati niso statistično značilni.

Na spremenljivko "neodločenost" tako vpliva zgolj izobrazba, kar pa lahko povežemo z našo tezo in tezo Ronalda B. Rapoportra o subjektivni in objektivni kompetenci. Na ženskem delu

vzorca je izobrazba v večji meri pojasnila neodločenost kot na moškem delu vzorca. To potrjuje sklep, da ženske potrebujejo večjo mero objektivne kompetence, da med ponujenimi odgovori pri družbenopolitičnih vprašanjih izberejo odgovor namesto neodgovora. Odgovori, ki jih izbere ženski del populacije, so tako v povprečju bolj pretehtani kot odgovori, ki jih izbere moški del populacije.

Tabela 3.8: Prikaz vrednosti regresije

B	SJM 00/1	SJM01/2	SJM02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM05/1	SJM06/2
konstanta (moški)	1,099 (,000)	1,070 (,000)	1,043 (,000)	,645 (,000)	,895 (,000)	1,333 (,000)	1,223 (,000)
konstanta (ženske)	1,370 (,000)	1,539 (,000)	1,392 (,000)	,530 (,001)	1,272 (,000)	1,942 (,000)	1,881 (,000)
izobrazba (moški)	-,144 (,000)	-,172 (,000)	-,151 (,000)	-,123 (,000)	-,141 (,000)	-,230 (,000)	-,058 (,261)
izobrazba (ženske)	-,306 (,000)	-,233 (,000)	-,232 (,000)	-,150 (,000)	-,257 (,000)	-,190 (,000)	-,212 (,000)
starost (moški)	-,055 (,045)	-,034 (,213)	-,056 (,016)	-,018 (,374)	-,004 (,859)	-,002 (,958)	-,081 (,005)
starost (ženske)	-,025 (,528)	-,026 (,412)	-,020 (,454)	,027 (,189)	,025 (,464)	-,078 (,027)	-,065 (,073)
tip krajevne skupnosti (moški)	-,029 (,494)	,046 (,312)	,080 (,036)	,060 (,086)	-,024 (,562)	,006 (,922)	-,004 (,949)
tip krajevne skupnosti (ženske)	,162 (,008)	,042 (,409)	,075 (,078)	,108 (,002)	,056 (,302)	-,011 (,853)	,026 (,707)

3.2.8 PEARSONOV HI-KVADRAT

Pearsonov hi-kvadrat je mera kontingence, ki izhaja iz razlik med opazovano frekvenco in teoretično frekvenco, izračunano ob pogoju, da sta opisni spremenljivki neodvisni. Ker povezanosti med spolom in odvisno spremenljivko ne moremo opazovati s Pearsonovim koeficientom korelacije, saj je spol nominalna spremenljivka, so v tabeli 3.9 podane še vrednosti Pearsonovega hi-kvadrata.

Iz rezultatov lahko razberemo, da med spremenljivkama obstaja statistično značilna povezanost v vseh časovnih točkah. Signifikanca je namreč v vseh opazovanih raziskavah

manjša kot 1 %. Najvišja vrednost koeficienta znaša 51,769 v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1. Najnižja vrednost koeficienta je v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/1, ko Pearsonov hi-kvadrat znaša le 12,271. Vrednost hi-kvadrata v povprečju upada, čeprav je v raziskavi Slovensko javno mnenje 2006/2 vseeno višji kot v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1. Z leti tako spol vse manj pojasnjuje neodločenost, kar je vsekakor dober rezultat predvsem za ženski del populacije. Vrednost hi-kvadrata pa je kljub temu visoka.

Tabela 3.9: Vrednosti Pearsonovega hi-kvadrata

	SJM 00/1	SJM01/2	SJM02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM05/1	SJM06/2
Pearson	51,769	42,702	40,940	12,271	41,152	33,051	37,835
hi-kvadrat	(,000)	(,000)	(,000)	(,007)	(,000)	(,000)	(,000)

4 SKLEP

V empiričnem delu diplomske naloge smo za analizo uporabili rezultate, zbrane z raziskavo Slovensko javno mnenje, ki jo izvaja Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikaciji na Fakulteti za družbene vede. Raziskave, ki smo jih uporabili za namen naše analize, so naslednje: Slovensko javno mnenje 2000/1, Slovensko javno mnenje 2001/2, Slovensko javno mnenje 2002/1, Slovensko javno mnenje 2003/1, Slovensko javno mnenje 2003/4, Slovensko javno mnenje 2005/1 ter Slovensko javno mnenje 2006/2. Kot neodvisne spremenljivke so v naši raziskavi nastopale spol, izobrazba, starost in tip krajevne skupnosti. Pri tem naj opozorim, da je bila glavna neodvisna spremenljivka spol in da nas je predvsem zanimalo gibanje odvisne spremenljivke glede na spol, druge neodvisne spremenljivke smo opazovali v odnosu do spola. Odvisna spremenljivka "ne vem", ki je merila neodločenost, je bila kot indeks oblikovana iz različnih družbenopolitičnih vprašanj, in sicer iz nedeljskega vprašanja, samoopredelitve med levico in desnico, zaupanja v državni zbor, politične stranke, predsednika republike in vlado Republike Slovenije ter iz pogleda na družbo. Povezanost med spremenljivkami smo izračunali s pomočjo podprogramov v statističnem programu SPSS. Pri analizi smo sledili analizi, ki so jo opravile avtorice Anuška Ferligoj, Tanja Rener in Mirjana Ule v članku "Ne vem" – učinkovita mera družbeno ekonomskega položaja žensk, objavljenega v Družboslovnih razpravah leta 1989. Na začetku empiričnega dela smo si postavili naslednje tri hipoteze:

1. Delež odgovorov "ne vem" pri družbeno-političnih vprašanjih je večji pri ženskah kot pri moških.
2. Razkorak med deležem odgovorov "ne vem" med spoloma pri družbeno-političnih vprašanjih se z leti zmanjšuje.
3. Delež odgovorov "ne vem" med odvisnimi spremenljivkami najbolj pojasnjuje spol in ne ostale neodvisne spremenljivke kot so: starost, tip naselja ali izobrazba.

V sklepu bomo pogledali, katere izmed hipotez lahko zavrnemo oziroma sprejmemo.

Poglejmo si najprej, do kakšnih rezultatov smo prišli s pomočjo statističnih analiz. V začetku analize smo najprej za vsa opazovana družbeno politična vprašanja izračunali kvocient. Delež odgovorov "ne vem" za ženske smo delili z deležem odgovorov "ne vem" za moške. Povprečna vrednost kvocienta je znašala 1,9, kar je nekoliko manj kot v raziskavi Ferligoj, Rener in Ule, kjer je kvocient povprečno znašal 1,95, vendar precej več kot v raziskavi

Ronaldi B. Rapoport, kjer je kvocient v povprečju znašal 1,5. Najvišja vrednost kvocienta je znašala 3,8, kar je precej več kot v raziskavi Ronaldi B. Rapoport, kjer je znašala 2, in več kot v raziskavi Ferligoj, Rener in Ule, kjer je znašala 2,8. Vrednost najvišjega koeficienta je bila v raziskavi Slovensko javno mnenje 2003/4, medtem ko je bila najnižja vrednost koeficienta v raziskavi Slovensko javno mnenje 2000/1. Že s temi rezultati lahko sprejmemo prvo hipotezo in zavrnilo ničelno hipotezo. Delež odgovorov "ne vem" je pri ženskah tako večji kot pri moških. To nam potrjuje tudi podatek, da je aritmetična sredina spremenljivke "ne vem" na ženskem delu vzorca vselej višja kot na moškem delu vzorca. Poleg tega je najvišja aritmetična sredina na ženskem delu vzorca znašala 1,1636, medtem ko je na moškem delu vzorca znašala le 0,7969.

Hkrati lahko zavrnilo drugo hipotezo in sprejmemo ničelno. Po rezultatih, ki smo jih dobili v naši analizi, se razkorak med deležem odgovorov "ne vem" med spoloma pri družbenopolitičnih vprašanjih z leti ne zmanjšuje. Poleg tega smo s frekvenčno razporeditvijo na novo oblikovane spremenljivke "ne vem" k večjemu opazili, da neodločenost z leti ne upada, ampak mogoče celo narašča. Ta podatek smo povezali s tezo o apolitičnosti. Podatki aritmetične sredine spremenljivke "ne vem" na celotnem vzorcu tako kot na ženskem in moškem delu vzorca posebej kažejo na to, da je neodločenost v zadnjih letih čedalje večja. Vrednost aritmetične sredine je namreč višja v raziskavah Slovensko javno mnenje 2005/1 in Slovensko javno mnenje 2006/2 kot v prvih treh opazovanih letih. Še en podatek, ki lahko potrjuje tezo o apolitičnosti, čeprav omenjena teza ni bila predmet naše analize in bi potrebovala nadaljnjo raziskavo, jo pa omenjamo kot predlog za nadaljnjo analizo. Kvocient aritmetičnih sredin spremenljivke "ne vem" na moškem in ženskem delu vzorca pa kaže na upadanje razlike v neodločenosti med moškimi in ženskami z leti. Trend seveda ni jasn, je pa kvocient v raziskavi Slovensko javno mnenje 2005/1 in Slovensko javno mnenje 2006/1 nižji kot v raziskavah Slovensko javno mnenje 2000/1, Slovensko javno mnenje 2001/2, 2002/1 in 2003/4. Izjema je le raziskava 2003/1, kjer je bil kvocient tudi najnižji. Zmanjševanje kvocienta z leti gre najverjetneje na račun večje neodločenosti tako med moškimi kot med ženskami.

Neodločenost upada s stopnjo izobrazbe tako za celoten vzorec kot za vzorec moških in vzorec žensk posebej. To smo dokazali tako z opazovanjem aritmetične sredine spremenljivke "ne vem" kot s pomočjo regresije. Pri opazovanju aritmetične sredine je sicer nekaj odstopanj. Razkorak neodločenosti med moškimi in ženskami pa se z višjo izobrazbo ni vedno zmanjševal. Najnižja aritmetična sredina spremenljivke "ne vem" tako za celoten vzorec kot

za moški in ženski del vzorca posebej je bila v starostni skupini 51 let in več. Pričakovali bi, da bo neodločenost nižja pri mlajših anketirancih. Apolitičnost je najverjetneje najbolj prisotna prav pri mladih. Najstarejša skupina 61 let in več pa je imela vseeno visoke aritmetične sredine spremenljivke "ne vem". Na povečano neodločenost v starostnem obdobju so pokazale tudi druge raziskave. Neodločenost se je pokazala za višjo v vaškem in primestnem okolju kot v mestnem okolju tako za celoten vzorec kot za moški in ženski del populacije posebej. Pearsonov koeficient korelacije nam je sicer pokazal povezanost med spremenljivkama "ne vem" in "izobrazba", vendar je vpliv izobrazbe na neodločenost večji na ženskem delu vzorca kot na moškem. Tako lahko zavrnamo tretjo ničelno hipotezo in ugotovimo, da spol kot neodvisna spremenljivka najbolj vpliva na neodločenost.

Kljub temu da je obdobje družbeno politične krize osemdesetih let že za nami, se razkorak med deležem odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami ni bistveno zmanjšal. V nekaterih primerih smo prišli v naši analizi celo do slabših rezultatov za ženske, kot so prišle Anuška Ferligoj, Tanja Rener in Mirjana Ule v svoji raziskavi. Zanimivo je, da je Ronald B. Rapoport skupaj z Lonno Rae Atkeson v članku, objavljenem leta 2003 *The More Things Change the More They Stay the Same, Examining Gender Differences in Political Attitude Expression*, objavljenem v *Public Opinion Quarterly*, prišel do ugotovitve, da se razlika med deležem odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami ni bistveno spremenila, čeprav je v raziskavah opazovanih v sedemdesetih letih, opazil zmanjševanje razlike v deležu odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami. Zdi se da, je ta razlika že inherentna in kaže na to, da je kljub vse večji emancipaciji žensk ženska enakopravnost še vedno daleč od dosežene. Hkrati se pojavlja vprašanje, ali razlike v neodgovorih med obema spoloma pojasnjuje predvsem družbenoekonomski položaj. Vzrok bi bile lahko tudi širše kulturne norme, ki so deloma neodvisne od demografije in bi lahko pojasnile razlike med družbeno, ekonomsko in demografsko podobnimi skupinami moških in žensk. V prihodnje bi potrebovali raziskavo, ki bi bolj sistematično proučila gibanje deležev odgovorov "ne vem" med moškimi in ženskami. Predvsem bi bilo potrebno izvesti raziskavo, ki bi imela takšno analizo v mislih pri svoji izvedbi.

5 VIRI IN LITERATURA

1. Adam, Frane in Matej Makarovič (2001): Tranzicijske spremembe v luči družboslovnih analiz. *Teorija in praksa* 38(3), 373–385. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20013AdamMakarovic.PDF> (2. februar 2008).
2. Atkeson, Lonna Rae in Ronald B. Rapoport (2003): The More Things Change the More They Stay the Same, Examining Gender Differences in Political Attitude Expression, 1952–2000. *Public Opinion Quarterly* 67(4), 495–521. Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?did=549398931&sid=2&Fmt=2&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD> (9. januar 2008).
3. Babbie, Earl (2001): *The Practice of Social Research*. Belmont: Wadsworth/Thomas Learning.
4. Bajt, Aleksander (1997): *Osnovni pojmi statistike*. Ljubljana: Pravna Fakulteta.
5. Bernik, Ivan in Brina Malnar (2002): Kulturna revolucija ali pragmatična prilagoditev? O nekaterih kulturnih predpostavkah za utrditev demokracije. V Ivan Bernik in Niko Toš (ur.): *Demokracija v Sloveniji*, 139-162. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
6. Bishop, George F., Robert W. Oldendick in Alfred J. Tuchfarber (1983): Effects of Filter Questions in Public Opinion Surveys. *Public Opinion Quarterly* 47(4), 528–546. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=22&sid=47c73d18-88b4-4a5e-9bc0-357a7c9c5f81%40sessionmgr3> (30. januar 2008).
7. Bogart, Leo (1967): No Opinion, Don't Know, and Maybe No Answer. *Public Opinion Quarterly* 31(3), 331–345. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/delivery?vid=4&hid=117&sid=5deb9681-2f4c-4d9e-a2f5-14c69800d374%40sessionmgr107> (22. januar 2008).

8. Brez avtorja (2007): International: A man's world; Learning and inequality. *The Economist* 385(8553), 79. Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?did=1376400991&sid=1&Fmt=3&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD> (4. januar 2008).
9. Černigoj Sadar, Nevenka (2000): Spolne razlike v formalnem in neformalnem delu. *Družboslovne razprave* 16(34–35), 31–52. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr34-35cernigoj.PDF> (4. januar 2008).
10. De Beauvoir, Simone (2000): *Drugi spol*. Ljubljana: Delta.
11. European Commission (2003): *Third European Report on Science & Technology Indicators, Towards Knowledge-based economy*. Luxembourg: European Communities.
12. Ferber, Robert (1966): Item nonresponse in a consumer survey. *Public Opinion Quarterly* 30(3), 399–415. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/delivery?vid=4&hid=116&sid=f1e2ee5a-605c-430a-8693-fbef59dcee42540sessionmgr109> (22. januar 2008).
13. Ferligoj, Anuška, Mirjana Ule in Tanja Rener (1989): 'Ne vem' - učinkovita mera družbeno-ekonomskega položaja žensk. *Metodološki zvezki* 5, 129–147. Dostopno na http://dk.fdv.uni-lj.si/metodoloskizvezki/pdfs/mz_5ferligojulerener.pdf (4. januar 2008).
14. Ferligoj, Anuška, Mirjana Ule in Tanja Rener (1990): *Ženska, zasebno, politično ali "Ne vem, sem neodločena"*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
15. Francis, Joe D. in Lawrence Busch (1975): What We Now Know About "I Don't Knows". *Public Opinion Quarterly* 39(2), 207–218. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=1&hid=107&sid=de7e9b22-53f0-4541-a1b9-4a3cdce7da20%40sessionmgr104> (22. januar 2007).

16. Gergen, Kenneth J. in Kurt W. Back (1966): Communication in the Interview and the Disengaged Respondent. *Public Opinion Quarterly* 30(3), 385–398. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=12&sid=19a7367f-fe1d-48f2-846d-d54fb6a49156%40SRC5M1> (29. januar 2008).
17. Glavič Novak, Tina (2006): *Dimenzija spola v univerzitetnem (družboslovnem) raziskovanju*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Glavic-Novak-Tina.PDF> (4. januar 2008).
18. Glenn, Norval D. (1969): Aging, Disengagement, and Opinionation. *Public Opinion Quarterly* 33(1), 17–33. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=112&sid=e2f77dd7-d989-41ff-8c0a-28d0ca32c573%40sessionmgr102> (22. januar 2008).
19. Hanžek, Matjaž (2000): Spolna neenakost v nekaterih tranzicijskih družbah. *Družboslovne Razprave* 16(34–35), 167–187. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr34-35hanzekjavorniktrselic.PDF> (4. januar 2008).
20. Haralambos, Michael in Martin Holborn (2001): *Sociologija, Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
21. Igljč, Hajdeja (2004): Tri ravni socialnega kapitala v Sloveniji. V Brina Malnar in Ivan Bernik (ur.): *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 155–174. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
22. Jogan, Maca (2000): Postsocializem in androcentrizem. *Družboslovne Razprave* 16(34–35), 9–30. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr34-35jogan.PDF> (4. januar 2008).
23. Jogan, Maca (2004): Slovenska (postmoderna) družba in spolna neenakost. *Družboslovne Razprave* 41(1–2), 361–376. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20041-2jogan.pdf> (4. januar 2008).

24. Jogan, Maca (2004b): Spolna neenakost kot (ne)samoumevna značilnost sodobne slovenske družbe. V Brina Malnar in Ivan Bernik (ur.): *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 265–286. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
25. Kerwin, Jeffrey (1998): "Don't Know" Responses in Surveys: Is What I Know What You Want to Know and Do I Want You to Know It?. *Memory* 6(4), 407–426. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=12&sid=41d0437b-7f39-404d-bced-72fdadec4157%40sessionmgr3> (29. januar 2008).
26. Kogovšek, Tina (2005): ur. Niko Toš, Ivan Bernik: Demokracija v Sloveniji - prvo desetletje. Ljubljana: Založba FDV, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja, zbirka Dokumenti SJM, 2002. *Družboslovne razprave* 21(48), 48–49. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr48Kogovsek.PDF> (2. februar 2008).
27. Košmelj, Blaženka, Franc Arh, Slava Dobršek Urban, Anuška Ferligoj in Matjaž Omladič (2002): *Statistični terminološki slovar*, Razširjena izdaja z dodanim slovarjem ustreznikov v angleščini. Ljubljana: Študentska založba.
28. Kozmik Vodusek, Vera, ur. (1997): *Položaj žensk v Sloveniji v devetdesetih: poročilo Urada za žensko politiko za obdobje 1990–1995*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
29. Kropivnik, Samo in Tina Kogovšek (2004): *Analiza podatkov z SPSS-om 12.0*, Predavanja in vaje. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Kuhar, Metka (2004): *V imenu lepote, Družbena konstrukcija telesne samopodobe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Leigh, James H. in Claude R. Martin (1987): "Don't Know" Item Nonresponse in a Telephone Survey: Effects Of Question Form and Respondent Characteristics. *Journal of Marketing Research* 24(4), 418–424. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/delivery?vid=4&hid=108&sid=a547d680-4e06-491e-b39f-3b7185974e32%40sessionmgr103> (22. januar 2008).

32. Lobodzinska, Barbara (1996): Women's employment or return to "family values" in Central-Eastern Europe. *Journal of Comparative Family Studies* 27(3), 519–544. Dostopno na <http://proquest.umi.com/nukweb/nuk.uni-lj.si/pqdweb?did=11074835&sid=5&Fmt=2&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD> (4. januar 2008).
33. Makarovič, Matej (2002): Politična participacija v desetletju demokratizacije. V Ivan Bernik in Niko Toš (ur.): *Demokracija v Sloveniji*, 65-88. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
34. Malnar, Brina (2004): Vrednotenje pomena politike in problem nizkega zaupanja v slovenskem prostoru. V Brina Malnar in Ivan Bernik (ur.): *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 131–154. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
35. Malnar, Brina, Mitja Hafner-Fink in skupina. *Slovensko javno mnenje 2006/2: Mednarodni raziskavi: Vloga države (ISSP 2006); Prosti čas in šport (ISSP 2007)* [datoteka kodirne knjige]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava in distribucija], januar 2008. Dostopno na <http://nesstar2.adp.fdv.uni-lj.si/webview/index.jsp?mode=documentation&submode=abstract&study=http://193.2.106.167/obj/fStudy/sjm062> (22. marec 2008).
36. Marshall, Gordon (1998): *Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
37. Mihelj, Vlado (2004): Slovenija na presečišču vrednotnih geografij. V Brina Malnar in Ivan Bernik (ur.): *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 81–109. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
38. Mihelj, Vlado in Niko Toš (2002): Pogled nazaj. Tranzicija v Sloveniji med demokratizacijo in suverinizacijo. V Ivan Bernik in Niko Toš (ur.): *Demokracija v Sloveniji*, 3–40. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
39. Neubauer, Violeta, ur. (1998): *Women in Slovenia in the 1990s*. Ljubljana: Women's Policy Office of the Government of the Republic of Slovenia.

40. Pettit, Becky in Jennifer Hook (2005): The structure of Women's Employment in Comparative Perspective. *Social Forces* 84(2), 779–802. Dostopno na <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/pqdweb?did=970478951&sid=4&Fmt=2&clientId=16601&RQT=309&VName=PQD> (4. januar 2008).
41. Rapoport, Ronald B. (1979): What They Don't Know Can Hurt You. *American Journal of Political Science* 23(4), 805–815. Dostopno na <http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=4815803&ebSCOContent=dGJyMNLe80Sep644yNfsOLCmrlCep65Ss6%2B4SLGWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGurkmuqbRluePfgex%2Beu3q64A&D=aph> (15. januar 2008).
42. Rapoport, Ronald B. (1981): The Sex Gap in Political Persuading: Where the "Structuring Principle" Works. *American Journal of Political Science* 25(1), 32–48. Dostopno na <http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=4813199&EbscoContent=dGJyMNLe80Sep644yNfsOLCmrlCep65Ss6%2B4SLKWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGurkmuqbRluePfgex%2Beu3q64A&D=aph> (15. januar 2008).
43. Rapoport, Ronald B. (1982): Sex Differences in Attitude Expression: A Generational Explanation. *Public Opinion Quarterly* 46(2), 86–96. Dostopno na <http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=5414141&EbscoContent=dGJyMMTo50SepR4yNfsOLCmrlCepRNSsa64S7SWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGurkmuqbRluePfgex%2Beu3q64A&D=ufh> (7. januar 2008).
44. Rapoport, Ronald B. (1985): Like Mother, Like Daughter: Intergenerational Transmission of DK Response Rates. *Public Opinion Quarterly* 49(2), 198–208. Dostopno na <http://content.epnet.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=5414534&EbscoContent=dGJyMMv17ESeprU4yNfsOLCmrlCepRVsr624SbKWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGurkmuqbRluePfgex%2Beu3q64A&D=ufh> (7. januar 2008).
45. Rizman, Rudi (2002): Teoretična razumevanja tranzicije k demokraciji. *Teorija in praksa* 39(2), 137–154. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20022Rizman.PDF> (2. februar 2008).

46. Rotman, Deborah L. (2006): Beyond the Dichotomies of Domesticity. *Current Anthropology* 47(4), 666–674. Dostopno na http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=104&sid=82e27830-dca0_41b8-bc82-80bb8af3175f%40sessionmgr13 (7. februar 2008).
47. Selinšek, Alenka (2004): *Ženska med družino in kariero*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Selinsek-Alenka.PDF> (4. januar 2008).
48. Shapiro, Robert Y. (2002): The Private Roots of Public Action. *Political Science Quarterly* 117(3), 497–500. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=102&sid=35533752-f3ba-4300-b1da-31d854a99963%40sessionmgr109> (7. februar 2008).
49. Sicinski, Andrzej (1970): "Don't know" answers in cross-national surveys. *Public Opinion Quarterly* 34(1), 126–129. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=105&sid=b5e14128-a950-4c28-91f9-d60225289815%40sessionmgr107> (22. januar 2008).
50. Siltanen, Janet, in Michelle Stanworth (1984): The Politics of Private Women and Public Man. *Theory & Society* 13(1), 91–118. Dostopno na <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdf?vid=2&hid=101&sid=00f8f988-2f30-4b03-bd61-3fdc866395ec%40sessionmgr104> (6. februar 2008).
51. Statistični urad Republike Slovenije (2007): *Centralni register prebivalstva*. Dostopno na <http://www.stat.si> (4. januar 2008).
52. Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
53. Tomšič, Matevž (2002): Demokracija v Sloveniji z vidika mednarodnoprimerjalnih raziskav. V Ivan Bernik in Niko Toš (ur.): *Demokracija v Sloveniji*, 41–64. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.

54. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2000/1* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2001. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm001.xml> (19. marec 2008).
55. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2001/2: Slovensko javno mnenje in Mednarodna raziskava Procesi demokratizacije v srednji in vzhodni Evropi* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2001. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2002. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm012.xml> (19. marec 2003).
56. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2002/1: Stališča Slovencev o pridruženju Evropski uniji in NATO* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2002. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2002. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm021.xml> (19. marec 2008).
57. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2003/1* [datoteka kodirne knjige]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], december 2004. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm031.xml> (19. marec 2008).
58. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2003/4: Razumevanje vloge državljana / Mednarodna raziskava ISSP* [datoteka kodirne knjige]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava, distribucija], november 2004. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm034.xml> (19. marec 2008).

59. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2004/2*: Evropska družboslovna raziskava [datoteka kodirne knjige], 2004. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava, distribucija], 2005. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si> (4. januar 2008).
60. Toš, Niko in skupina: *Slovensko javno mnenje 2005/1*: Mednarodna raziskava Stališča o delu [datoteka kodirne knjige]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava, distribucija], november 2005. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/sjm051.xml> (19. marec 2008).
61. Toš, Niko, ur. (2004): *Vrednote v prehodu III.*, Slovensko javno mnenje 1999–2004. Dokumenti SJM. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
62. Trček, Franc (2004): Slovenija onkraj tranzicije. *Teorija in praksa* 41(1–2), 272–279. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20041-2trcek.pdf> (2. februar 2008).
63. Uhan, Samo (1998): *Prava in neprava mnenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
64. Uhan, Samo (2004): Kakovost življenja v razširjeni Evropi. V Brina Malnar in Ivan Bernik (ur.): *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, 195–212. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
65. Ule, Mirjana (1998): Stilizacija vsakdanjega življenja. *Družboslovne razprave* 14(27–28), 26–32. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr27-28Ule.PDF> (1. februar 2008).

PRILOGA A: TABELE

Tabela A.1: V politiki ljudje včasih govorijo o levici in desnici. Kam bi vi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer pomeni nič levico in 10 desnico?

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
LEVICA	2,7	2,4	3,2	4,3	2,8	3,8	4,3
1	2,9	1,6	0,7	2,4	2,0	1,6	2,3
2	4,6	5,9	4,0	4,9	4,5	2,8	3,7
3	5,9	6,9	5,3	5,9	6,9	3,9	5,3
4	6,3	6,9	7,4	4,3	5,5	4,1	4,8
5	28,4	32,1	30,6	33,0	34,7	27,9	27,8
6	2,6	3,6	2,7	4,5	5,3	4,2	4,8
7	4,0	4	3,5	4,9	4,6	2,3	4,7
8	3,2	2,7	3,3	4,8	2,2	2,5	2,9
9	1,9	1,0	0,4	1,1	1,0	1,8	1,1
DESNICA	2,7	1,5	1,9	3,6	2,0	3,7	4,1
Ne poznam	/	7,5	12,1	/	/	/	/
Ne vem, b. o.	34,6	23,8 (31,3) ²¹	24,8 (36,9)	25,8	27,6	41,4	34,3
SYSMIS	0,1	0,2	0,3	0,5	0,8	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

²¹ V oklepaju sta sešteta deleža odgovorov "ne vem" in pa odgovorov "ne poznam". Predpostavljam, da so v letih, ko anketiranci niso imeli možnosti izbrati odgovora "ne poznam", izbrali odgovor "ne vem".

Tabela A.2: Ljudje morajo nekomu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: državnemu zboru

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
sploh nič	25,8	30,3	32,8	25,5	1,4	27,9	26,6
le malo	45,6	49,0	48,4	50,4	21,3	49,2	51,8
precej	21,1	15,8	13,1	18,5	53,9	16,7	16,1
v celoti	2,6	1,9	1,5	2,1	20,5	1,6	0,7
Ne vem, b. o.	5,0	3,00	0,0	0,0	2,8	4,6	4,8
SYSMIS	/	/	4,3	3,4	0,1	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.3: Ljudje morajo nekomu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: predsedniku republike

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
sploh nič	10,8	10,2	15,5	16,2	7,5	17,5	16,1
le malo	25,4	32,2	35,3	41,0	34,6	39,1	43,1
precej	37,6	41,3	35,0	32,3	41,5	31,5	30,2
v celoti	21,3	14,3	10,9	8,3	14,2	7,5	7,0
Ne vem, b. o.	4,7	1,9	0,0	0,0	2,2	4,4	3,7
SYSMIS	/	/	3,4	2,1	/	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,00

Tabela A.4: Ljudje morajo nekomu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: političnim strankam

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
sploh nič	36,4	42,6	46,7	39,3	0,9	36,5	37,7
le malo	45,9	45,7	43,9	47,3	9,2	47,1	50,9
precej	11,9	8,6	5,3	9,1	53,3	10,3	7,2
v celoti	1,6	0,8	1,0	0,9	34,2	1,1	0,3
Ne vem, b. o.	4,2	2,3	0,0	0,0	2,5	5,0	3,9
SYSMIS	/	/	3,0	3,3	/	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.5: Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim: vladi Republike Slovenije

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM03/1	SJM03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
sploh nič	13,8	13,9	21,7	17,3	4,6	19,4	17,9
le malo	36,9	42,1	44,9	45,0	31,2	40,9	48,0
precej	34,3	33,4	25,0	29,6	48,2	29,1	26,3
v celoti	9,8	7,9	4,7	5,0	13,9	5,4	3,5
Ne vem, b. o.	5,2	2,6	0,0	0,0	2,0	5,2	4,3
SYSMIS	/	/	3,7	3,0	/	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.6: Denimo, da bi bile naslednjo nedeljo zopet volitve v državni zbor. za katero stranko pa bi tokrat volili?

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
DESUS	2,4	2,6	2,4	3,3	2,5	1,8	4,3
LDS	31,2	23,3	19,1	24,0	19,2	10,0	11,0
NSI	4,6	3,4	3,0	6,0	3,7	1,6	3,0
SNS	2,1	1,7	2,8	2,9	3,8	4,2	2,9
SLS	2,5	4,2	3,1	4,4	3,8	2,0	5,1
SDS	8,0	7,8	6,9	8,9	11,1	20,8	16,9
SMS	4,5	4,1	4,3	4,1	5,7	/	3,1
SD	6,9	7,7	5,3	6,9	5,6	6,4	8,1
ZS	0,5	/	/	/	/	/	/
ZELENI	/	/	/	/	/	/	1,0
AS	/	/	/	/	/	/	0,6
drugo stranko	/	0,6	1,9	1,5	1,4	0,8	1,5
Ne vem.	0,4	26,9	29,2	18,5	25,6	28,3	33,3
Ne bi šel na volitve.	/	12,6	13,7	16,5	13,9	19,2	/
b. o.	37,0	4,9	8,4	3,2	3,7	5,0	9,3
SYSMIS	/	0,1	/	/	/	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.7: Spodaj so zapisani trije značilni pogledi na družbo, ki v njej živimo. Kateri izmed njih je najbližje vašemu mnenju?

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
Našo družbo, tako kot je sedaj, je treba braniti pred vsakršnim spreminjanjem.	13,6	11,7	13,4	14,1	10,9	7,9	7,7
Našo družbo je treba postopoma izboljšati z reformami.	65,0	68,5	65,3	69,7	66,5	61,8	59,5
Z odločno akcijo je treba korenito spremeniti celoten način delovanja naše družbe.	5,6	6,2	6,4	9,7	15,1	19,7	20,9
Ne vem.	15,8	13,5	14,9	6,2	7,4	10,7	10,4
b. o.	/	/	/	/	/	/	1,5
SYSMIS	0,1	0,1	/	0,3	0,1	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.8: Spol

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
moški	47,7	44,3	47,9	47,0	46,3	45,7	46,9
ženske	52,3	55,6	51,6	52,7	53,7	54,3	53,1
SYSMIS	/	0,2	0,5	0,3	/	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.9: Tip krajevne skupnosti

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
mestna	34,6	40,7	41,9	34,9	39,8	32,6	29,1
primestna	21,1	16,8	20,2	13,7	14,0	15,5	24,8
vaška	42,3	42,5	37,8	50,6	46,1	50,9	46,1
SYSMIS	1,9	/	0,2	0,8	0,1	1,0	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela A.10: Navedite zadnjo šolo, ki ste jo končali, redno ali izredno

	SJM 00/1	SJM 01/2	SJM 02/1	SJM 03/1	SJM 03/4	SJM 05/1	SJM 06/2
nedokončana osnovna šola	4,6	5,0	4,7	4,6	5,0	7,1	5,0
dokončana osnovna šola	25,1	21,5	20,7	21,7	17,3	16,8	19,0
nedokončana strokovna ali srednja šola	3,0	3,8	2,7	2,7	2,8	1,8	1,6
dokončana 2 ali 3-letna strokovna šola	23,7	22,1	22,7	24,0	24,2	23,8	21,9
dokončana 4-letna srednja šola	28,0	30,6	29,9	30,5	31,1	33,2	29,4
nedokončana višja ali visoka šola	2,4	3,5	3,8	3,7	2,9	3,1	3,7
dokončana 2-letna višja šola	5,7	5,5	4,1	4,1	4,5	3,4	5,6
dokončana visoka šola, fakulteta, akademija	7,2	7,7	11,0	8,6	11,7	10,3	12,3
b. o.	0,2	0,2	0,4	0,2	0,6	0,6	1,5
SYSMIS	0,2	0,1	/	/	/	/	/
SKUPAJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0